
AMERIČTÍ SOKOLOVÉ A PRVNÍ ZAHRANIČNÍ AKCE

Jiří Jožák

První světová válka se stala skutečným přelomem v dějinách českých a slovenských Sokolů ve Spojených státech amerických. Hlavně české sokolské organizace měly za sebou půlstoletí činnosti, která byla opravdu pestrá. Velmi užitečné se ukázaly probíhající sjednocovací snahy, doprovázené ovšem nemalými osobními třenicemi. Většina Sokolů se navzdory tomu zapojila hned v prvních dnech konfliktu po boku aktivizující se české a slovenské emigrace do protirakouského odboje. Američtí krajané – významným způsobem tedy i Sokolové – od počátku financovali podstatný díl československé zahraniční akce. Posílali rovněž do československých legií ve Francii dobrovolníky. Průběžně dokázali zorganizovat i pozoruhodnou propagační kampaň, kterou americké veřejnosti a politickým kruhům postupně zpopularizovali problém malých národů ve Střední Evropě. Československým představitelům zahraniční akce potom umožnili připravit podmínky pro složitá jednání s americkými vládními činiteli v době, kdy se otevřeně zdráhali vyslovit k budoucnosti Rakousko-Uherska a uspořádání střední Evropy. V této vypjaté situaci stupňované nepřetržitým napětím se vybudování samostatného státu – Československa – postupně stává snem a cílem všech sil a proudů uvnitř krajaňské Ameriky, včetně sokolské.¹

Krajané a válka

Mezi Čechy a Slováky promlouvá vedle různě zaměřených spolků velice hlasitě již v roce 1914 řada tělovýchovných organizací. Všechny hledaly svou tvář už na sklonku 19. či po začátku 20. století. V dílčích programech se od sebe lišily, myšlenkově a verbálně byly spjaty s orientací svého sdružení. Hlavní zamýšlené poslání je však spojovalo. Ústředními tělovýchovnými aktéry byly především Národní jednota Sokolská (NJS), Chicago, Illinois a Dělnicko-americký Sokol (DAS), New York, zčásti župa Fügner-Tyrš, Chicago. Jejich představitelé – ponejvíce starostové K. R. Hrbek (NJS), V. B. Tůma (DAS) a J. Košař (župa Fügner-Tyrš) – postupovali po více liniích. Zejména v několika směrech nepřetržitě pokračovali v jednání, jež by vyústilo spojením ve společnou ústřední sokolskou organizaci. Jejich působení se rozvíjelo ale dále a mnohostranně ve spolkovém životě – převážně tělovýchovně i kulturně.

Sokolské hnutí přitom ozvlášťňovaly tělovýchovné organizace orelské a dělnické. V New Yorku se čínorodě aktivizoval tamní Sokol-Orel, vedený knězem B. Matějů. Katolický spolek měl ve svých řadách muže, ženy i mládež, chápatelji zvláště v této době také problém a perspektivu národa. Početnější byla Katolická jednota Sokol, založená v Omaze, Nebraska a posléze sídlící v St. Louis, Missouri. Katolickou víru dokázal šířit a s národním povědomím spojovat ve svých vystoupeních a publicistice uznávaný katolický funkcionář dr. H. Dostál. Socialistický Svaz Dělnických tělocvičných jednot se sokolským „charakterem“ sídlil v Clevelandu, Ohio, v různých údobích existoval i v dalších místech (Chicago, New York). V jeho čele působila podstatně širší řada výrazných osobností s pestrými politickými názory. V Clevelandu a Chicagu to byli T. Novotný, J. Martínek a J. Novák; v Chicagu též i Slovák J. Matlocha. Dělnická tělovýchovná organizace se tak i přes prosazování různých proudů a tendencí stále zřetelněji připravovala na protirakouské národní snažení.

Slovenskou svobodomyšlnou stranu během války reprezentovala z větší části Slovenská tělocvičná jednota Sokol (STJS), Perth Amboy, New Jersey s vůdčelmi činiteli Š. Erhardtem, Š. Begáněm, F. Stašem a především M. Gettingem. Věřící byli soustředěni i kolem Slovenského katolického Sokola (SKS), Passaic, Pensylvánie vedeného JUDr. G. Košíkem a posléze M. A. Davalou. Bez diskuse s ostatními volili tito a další funkcionáři samostatný, do značné míry perspektivní výhled. STJS a SKS dosud neusilovaly o sjednocení, nedovolovaly jim to především náboženské rozdíly mezi nimi. V kterémkoliv časovém úseku postupovaly vždy vlastní cestou – vzdalovaly se i přibližovaly. Po roce 1907 brali ovšem v úvahu proslovensky se formující názory Slovenské ligy (SL),² v jejímž čele se do vzniku ČSR vystřídali Š. Furdek, P. V. Rovnianek a A. Mamatey.

V aktivním, avšak nejednotném pohybu je tady více než 7 000 českých a přes 20 000 slovenských Sokolů (Slovenské sokolské organizace byly od počátku budovány zároveň jako podpůrné, rozvíjely se tedy rychleji.).³ Sledují velice pozorně dění doma i v Evropě. Češi jsou bedliví, vnímají i jak uvažují jiní – inspirují je linie různě zaměřených spolků. Do středu jejich zájmu se postupně dostává Rakousko-Uhersko. Přesto nezapomínají žít také téměř samostatným, nezfídka charakteristickým životem. Praha signalizuje změněnou situaci, jejím důvodem jsou především mezinárodně politické události. Česká obec sokolská (ČOS) nyní dává vcelku najevo vlažný postoj k problémům sokolství v Americe. V roce 1913 má 194 322 členů⁴, tato základna však již není připravena pro splňování potřeb zahraničí. Tak se neozývá na žádost o vyslání potřebných cvičitelů. Nestačí sledovat vybavenost amerických jednot tělovýchovnými zařízeními. Ty nemohou počítat ani s pravidelným zasíláním tematicky výchovných a instruktážních publikací. V posledních dnech míru – 23.–26. července 1914 –

se přesto pořádají v Rourku parku v Omaze X. závody Národní jednoty Sokolské⁵. Akce se zúčastňuje 164 kvalitně připravených závodníků, ale obvyklou reprezentativní účastí už stará vlast omažský mítink nevyznamenává. Přítomní jsou plni energie a jako vždy prokazují tělesnou zdatnost, mnozí zanedlouho ve stejném městě zaujmou i vlasteneckou vyspělostí.

Výstřely v Sarajevu se mezi vystěhovalci setkávají s pochopitelným a patřičným ohlasem. Takřka současně následuje i odpovídající reakce. Mezi prvními jsou agilní Sokolové. Již 28. července 1914 vystupuje proti Rakousko-Uhersku v pavilónu Plzeňského pivovaru v Chicagu řada řečníků. Obracejí se ke čtyřtisícovému shromáždění. Pedagog a publicista J. V. Nigrin s odvahou prokazuje, že „válka povede k porážce a snad i rozbití Rakousko-Uherska.“⁶ Nechybí však mezi nimi také povoláním čelný představitel chicagské American State Bank a přesvědčením Sokol J. F. Štěpina i funkcionář Národní jednoty Sokolské a zároveň redaktor Sokola amerického MUDr. J. Rudiš-Jičínský. Organizováním tohoto mítinku, roznášením zvacích letáků po městě se mezi aktivní sokolské činovníky zapsal i „mladý“ Sokol V. Skřivánek.

Vzedmutá vlna následných protiválečných protestních akcí, vyvolaná mimo jiné solidaritou s napadeným Srbskem a násobená rakousko-uherskou mobilizační zámořskou výzvou do 42 let a útoky proti českému jazyku a národnímu smýšlení ve staré vlasti, vyvrcholí zanedlouho – 1. srpna 1914 založením Československého červeného kříže (ČSČK) v Chicagu⁷. Jeho vedením byl pověřen J. F. Štěpina, od něhož se očekává získání tolik potřebné podpory nově vzniklému tělesu. Charitativní organizaci přislíbil pomoc i nový představitel Národní obce Sokolské J. Šiman. Sokolové se tak z pozadí – mají už značnou autoritu – podílejí spolu s ostatními na sbírkách podporujících raněné slovenské, zvláště však srbské vojáky, pamatují i na sirotky a vdovy a také na ty Čechy a Slováky, kteří byli potrestáni za porušování nenáviděných vojenských předpisů.

Již 2. srpna se sešli v St. Louis záložníci slovenských národností k protestu proti válce. 8. srpna odsoudil c. k. mocnářství za jeho válečné ambice sjezd řádů Jednoty československých podporujících spolků v téměř městě. Týž den se obdobně vyjádřili Češi v New Yorku, další den v Clevelandu. K demonstraci proti Rakousko-Uhersku došlo rovněž 10. srpna v Baltimore, Maryland a posléze v řadě dalších krajaňských center.

ČSČK vystupoval vedle charitativního poslání i s politickými ambicemi, považoval za užitečné získat pozornost amerického tisku svými argumenty o „spravedlivých požadavcích Slovanstva“. Centrem šíření těchto projevů se stalo od počátku Chicago. Tamní krajan, kongresman J. A. Sabath (vl. jménem Šabata), právnícky vzdělaný stoupenec odboje, žádá 28. srpna 1914 ve State departement vyšetření tiskem sdělovaných informací o údajných popravách

T. G. Masaryka, K. Kramáře a J. V. Klofáče. Americká strana se v této věci angažuje a slibuje ji vyšetřit v rámci svých možností prostřednictvím amerického konzulátu v Praze. Agilní rodák z jižních Čech zastupuje jako poslanec po dlouhá léta nejen pátý chicagský volební okrsek, ale po celou válku hájí ve Washingtonu při každé příležitosti rovněž ostatní české zájmy.

Podporu protirakouským akcím nalézal ČSČK odlišným způsobem i v jiných velkých městech, 29. srpna se tak stalo například na mítinku v Bostonu, Massachusetts. I když působení nové organizace zatím nebylo nijak slavné a výsledky zahájených sbírek velmi hubené, je třeba její počínání v této době v podstatě pozitivně ohodnotit. Krajané a mezi nimi Sokolové mají ostatně před sebou ještě mnoho dní netušených krvavých bojů války, jež jim dává nejrůznější příležitosti a nekonečný prostor k rozmanité aktivitě.

Určitým vzorem pro enklávy za oceánem se záhy stal příklad francouzských a ruských krajanů, z níž pro ně vyplýval závazek jejich aktivní pozornosti k válce. 1. srpna ve Francii totiž utvořili skupinu cizinecké legie Nazdar (hned z počátku do ní vstoupilo 120 francouzských Sokolů), 9. srpna ustavili v rámci odbojové sjednocovací akce Čechů a Slováků Výbor osady a dobrovolníků českých v Paříži. A 20. srpna byla v Rusku založena bojová Česká družina.

A tak se také z Omahy, která byla centrem farmářské Nebrasky a českého kulturního života na Západě, ozývají již 12. srpna 1914 v listu Osvěta americká slova vedoucí k pozoruhodné iniciativě – k založení Českého fondu⁸. Jeho smyslem má být financování očekávané evropské zahraniční akce. Prvními dárci tohoto podniku se stávají J. Janák a také Sokol s perspektivou diplomatického pracovníka v budoucích československých službách S. Šerpán i majitelé dlouholetého nakladatelství rodiny Rosických. Není to ovšem jediný podnět. Janákova představa, formulovaná do vize „Národ náš jest vydán v těchto dnech v sázku – bude nebo nebude“⁹, nalézá ozvěnu také ve východoamerickém centru.

Takřka současně – 24. srpna 1914 – vzniká v New Yorku i Česko-americký výbor pro osamostatnění a podporu národa.¹⁰ Vliv českého Sokola na různých stupních v něm je i zde nemalý. Řídí ho přímo předseda Dělnicko-amerického Sokola (DAS) A. Koňas, jeho zástupcem je shodou okolností předseda T. J. Sokol J. Modr. Spoluzakladatelem a mecenášem rodící se zahraniční akce na americké půdě v tomto prostoru se fakticky od počátku stává představitel místní Bank of Europe, zájemce o dějiny českých vystěhovalců za oceánem i aktivista krajanského hnutí T. Čapek. Výbor totiž ihned po vzniku vydává leták „Pro samostatnost koruny české“, v němž se hlásí k vytváření fondu ve prospěch „akce samostatnosti české“. Nastupující New York je takřka v několika dnech radikálnější než Omaha, dosud hlavní iniciátor odporu proti c.k. mocnářství. Svědčí o tom i úvaha šířená zde se zvláštní samozřejmostí: „Revoluce

se nebojíme. Vždyť i Amerika sama vybojovala si svou samostatnost také revolucí“.¹¹

Ohlas války z domova, první politické ideje šířené a zároveň se střetávající ve světě, první útočné kroky německé propagandy a sledování osudu T. G. Masaryka a dalších předních českých politiků v domovině dávají nový impuls k aktivitě stále nejsilnějšímu krajanskému centru Středozápadu – Chicagu. Už 2. září 1914 mění chicagští název teprve měsíc existujícího ČSČK na Československý pomocný výbor (ČSPV).¹² Sokolové jsou stále přítom, když si výbor klade nové programové heslo: Milion dolarů k záchraně vlasti a zmírnění útrap jejich synů a dcer! Sokolové organizační schůzi sice vedou, ale záměr uvést do života tento orgán takřka okamžitě selhal. Důvodů bylo mnoho, nezdravé soupeření mezi pozvanými organizacemi a spolky je zřetelně tím nejpravděpodobnějším.

Nic však nebylo ztraceno. Dokazuje to nová aktivita, jejím téměř okamžitým výsledkem byl vznik Českého národního sdružení (ČNS).¹³ Demonstrovalo novou kvalitu a výrazný posun v chápání nové skutečnosti. Od prvních dní své existence se totiž orientovalo na vznik českého a brzy československého státu. Sdružovalo dosud všechny nejvýznamnější organizace v Americe (Česko-Americkou národní radu – ČANR, Česko-Americkou tiskovou kancelář – ČATK a Československý pomocný výbor – ČSPV). Jeho předsedou se stal brzy všemi plně respektovaný chicagský MUDr. L. J. Fisher, příbuzný dlouholetého sokolského funkcionáře J. Čermáka. Za anglického tajemníka byl vybrán Sokol, ředitel chicagské školy, horoucí vlastenec a politicky citící protestant prof. J. J. Zmrhal a za českého redaktor K. Vinklárek. (Po kratší čas působili v této funkci ještě A. G. Melichar a JUDr. J. Salaba-Vojan.) Důležitá funkce je také přidělena už uznávanému „bankéři revoluce“ J. F. Štěpinovi. Tento věrný přívrženec Sokola byl totiž určen pokladníkem sdružení. Zcela ojedinělou úlohu plnil letitý chicagský vydavatel A. Geringer. Jeho list Svornost podporoval od prvních dnů rezistenci a dlouhá léta také sokolské hnutí, sám přispíval finančně.

Značnému vlivu v rámci ČNS se těší i jiní Sokolové a jeho stoupenci. Výrazně vystupuje sám J. Čermák a jemu blízký, všestranně činnorodý J. Tvrzický-Kramer. Vstup řady sokolských jednot do sdružení a později do jeho odboček v podstatě ovlivňuje činnost této organizace ve všech koutech Ameriky. Mezi krajany proto tenkrát platilo úsloví, „co Sokol, to člen ČNS“.¹⁴ K sokolským organizátorům sdružení totiž dále samozřejmě patří i všestranně uznávané osobnosti – chicagský výtvarně vybavený J. Košář, newyorský učitel s řadou dalších uplatnění V. B. Tůma, omažský spoluorganizátor českého života na Západě S. Šerpán, dále funkcionáři J. Modr, J. Paskovský, publicista a amatérský historik F. L. Musil a mnozí další.

Výbušné několikatýdenní dění přesto ještě vystěhovalce patřičně nepřipravilo na zvolna vznikající odboj. Tápou v hledání konkrétního programu, který by jim poskytoval argument pro jejich koncepty a pocity. Zejména Sokolové se ovšem mohou opřít o existující projekt slovanské federace zrozený pod ruskou hegemonií na jaře 1914. Přivádí je k tomu především skutečnost, že silně vnímají vliv Svazu slovanského Sokolstva, založeného v roce 1908. Tato mezinárodní organizace sdružovala od svého začátku Sokoly národů střední a jižní Evropy, a nyní se opírala o společný cíl – získávání národní svobody všech.

Ještě nedávno přicházeli lidé za Atlantik jako převážně apolitičtí – toto důležité životní rozhodnutí volili hlavně z ekonomických důvodů. Není divu, že teď postrádají pevnou orientaci ve výbuchu zalévajícím pozvolna svět. Výjimku tvoří do určité míry Sokolové, kteří od svého založení pečovali všestranně o své řady a přikládali velký význam formování osobností. Vytvářením nových stanov sledovali připomenutí neměnných zásad i modernizování hnutí.¹⁵ Ještě v září 1914 vydala Národní jednota Sokolská v Chicagu publikaci MUDr. J. Rudiše-Jičínského Základové tělocviku dr. M. Tyrše, jež měla přispívat také k tělovýchovné vyspělosti jednotlivce. Sokolové proto disponovali i větší dávkou sebevědomí. Dění na severoamerické půdě ale naznačovalo, že je třeba chopit se výzvy, kterou nabízejí nové válečné události. Otázkou zůstávalo jak a s kým.

Počátky československého odboje za Atlantikem

Válka ve postarala o to, že byl svět v té době přesycen událostmi závažného dosahu. Ve druhé dekádě září se odehrála na velmi důležitém bojišti ve Francii krvavá bitva na Marňě, jež znamenala ztroskotání německého válečného plánu i předpokladu rychlé a rozhodné porážky Francie. Pozornost poutala ofenzíva ruských vojsk na rakouské frontě 16. září i následné provolání vrchního velitelství ruské armády k národům Rakousko-Uherska. V něm byla slibována spravedlnost a právo utlačovaným v monarchii, tedy i Čechům a Slovákům.

Tyto a další projevy válečné exploze v Evropě Čechoameričany silně znepokojovaly. Výrazně je zasáhly samozřejmě také nálady v domovině. Neuniklo jim, že domov byl na válku do značné míry nepřipravený. Rozbily se tam mezi Čechy všechny politické programy a koncepce. Dozvěděli se však přitom, že v zámoří značně uznávaný K. Kramář považuje válku za střet Slovanstva a Germanstva. 4. září předkládala Praha české Americe zprávu o zatčení národně socialistického politika J. V. Klofáče. Odhodláni k příští odbojné činnosti motivovaly i události z konce listopadu téhož roku, kdy ruské úspěchy v Haliči přinesly další stupňování politických perzekucí v Čechách. V souvislosti s tímto vývojem byl první Čech S. Kratochvíl 23. listopadu 1914 popraven a tento represivní zásah nemohli krajané přehlédnout. Zanedlouho si totiž začali i uvědomovat, že tento úděl začíná provázet šířící se germanizační proces.

Necelých čtyřicet dnů války přineslo přes některé rozporuplné reakce a postupy rámcový zrod českého odbojového „sdružení“ v USA. Zároveň se tak otevíral prostor k široké aktivitě zatím jen pro svobodomyšlné Čechy. Ti, mezi nimi Sokolové i někteří další jednotlivci, tedy mohli spontánně dokončit především vytváření ústředního tělesa. Museli zároveň uvažovat o dalších možnostech rezistence na americké půdě i hledání těsného a pravidelného vztahu s těmi, kteří se na ni připravovali v Evropě. Jednalo se o základní cíle. Většina krajanů se však zatím musela podrobně seznamovat s novou situací, dosah války ležel za horizontem jejich představ.

Prozatímní vnitřní strukturu ČNS zatím provizorně vytváří stále ČANR, ČATK a ČSPV. Mnohým aktérům dění se oprávněně zdá, že budování Českého národního sdružení si vyžádá ještě přinejmenším několik měsíců. Zatím se mezi funkcionáři, i v sokolských řadách, volně přetřásá úvaha spočívající ve zřízení odboček na různém stupni dosavadního řízení, vytvoření mezičlánků v poloze krajských výborů a jejich završení nezbytným Ústředím. V tomto „kolotoči“ se prozatím pohybují pouze zástupci svépomocných a sokolských těles.

ČNS se svými složkami ČANR, ČATK a ČSPV oficiálně vystupuje 6. září 1914 provoláním, adresovaným „Českému lidu v Americe“. Jeho myšlenky ještě podtrhuje leták „Všem věrným Čechům v Americe a Kanadě“.¹⁶ Tento dokument má veřejně popularizovat především politické i nepolitické záměry organizace, podrobněji šířit její budoucí poslání. Zdůrazňuje se v něm, že sdružení v rostoucí míře sleduje běh událostí a využije každou příležitost, jež by krajanům umožnila jakoukoli akci ke zlepšení poměrů v Čechách a k uvolnění po staletí závislého národa. Ukazovalo se, že politický projekt bude zapotřebí podpořit hlavně finančně, aby z nedostatku těchto prostředků nezůstalo jen u dobře míněného záměru. S pozorností a rozmyslem se proto uvažovalo, kdy zahájit finanční sbírky a hlavně jak je účelně provádět.

Během několika málo dní byl vytvořen devítičlenný důvěrnický sbor ČNS, sešli se v něm tři zástupci z každého zakládajícího tělesa. Důležitý orgán ale nebyl politicky ani jinak jednotný, což ho samozřejmě oslabovalo, zvláště když se od něho mnoho očekávalo.

Třináctého září se vrací do New Yorku z evropské cesty majitel mramorářského podniku E. V. Voska. Nejedná se jen o návrat předválečného agilního člena sokolské organizace DAS. Je to muž s politickým citem a značným rozhledem, který celé jaro 1914 objížděl Evropu. V červnu se již usadil v Praze a 4. července důvěrně jednal s T. G. Masarykem. Vyhledal ovšem i další politiky – V. Klofáče, G. Habrmana a B. Šmerala. Avšak díky těsnému kontaktu s Masarykem se zanedlouho stal zřejmě prvním zahraničním „iniciátorem“ odbojového úsilí české Ameriky. 28. srpna 1914 totiž opouští Prahu s odbojovými

instrukcemi pro Londýn od T. G. Masaryka, určenými pro W. Steada a R. W. Setona. (Ještě před zřízením krajanské kontrašpionážní sítě převážel newyorský předseda Svazu žurnalistů přes Evropu tento vzkaz zašitý v botě.) Pokyny dávají tušit, že vážená akademická osobnost se připravuje stát se v budoucnosti v zahraničí i osobností politickou.¹⁷ Podnikatel si uvědomuje vlastní iniciativu. Nenechává si proto ujít příležitost být prvním, kdo T. G. Masarykovi zašle 26. října 1914 do Rotterdamu finanční příspěvek 1 000 dolarů pro zatím tajnou přípravu československého odboje v Evropě.¹⁸

Na podzim 1914, ve chvílích rýsujících se organizačních a drobných počátečních politických úspěchů (kontakt s americkým prezidentem Wilsonem zahájila Česká americká tisková kancelář přitom už 29. srpna, kdy se kriticky vyjádřila k jeho důslednému hájení americké neutrality), se všeobecně ani nezakrývá rivalita mezi hlavními krajanskými centry Chicagem a New Yorkem. Cleveland a Omaha nemají dostatečné zázemí a další předpoklady, které by jim umožňovaly trvale s nimi soupeřit. Střety se soustřeďovaly na organizační i politickou oblast. Nevyzrálost a nezkušenost některých funkcionářů nedávala naději na jejich brzkou dohodu, jež by zbytečně nebrzdila tolik potřebnou činnost. Situace se v tomto směru zlepšila až v roce 1916. Velkou pomoc hnutí tehdy začal poskytovat vnitřně sjednocený Cleveland. Přispěl k tomu hlavně Sokol K. Bernreiter se svými přáteli. Stejným vlivem v té době působili v českých Athénách – Cedar Rapids – Iowa C. V. Svoboda a v Bostonu krejčí J. Kovář.

Krajané vyznávali různé ideové zaměření. V USA byli spíše liberálního, i demokratického a republikánského smýšlení. Vyslovovali se pro likvidaci Rakousko-Uherska a většinou pro široce pojímané uspořádání českého, v některých úvahách československého státu. Ruské vojenské tažení zpočátku inspirovalo k diskusím uvnitř hnutí nejzřetelněji rusofila J. Rudiše-Jičínského. Byl jedním z těch, kteří se v tomto období snažili podle svých představ rozehýbat vytvářející se krajanské hnutí. Jeho pevný a zatvrzelý postoj – podnícený nejspíše tvůrcem koncepce novoslovanství JUDr. K. Kramářem – pocházel pravděpodobně z května 1914, mohl být ale i starší.¹⁹ Nedávný Kramářův velikášský projekt předpokládal rozpad Rakousko-Uherska a jeho nahrazení slovanskou říší, založenou na spolkovém uspořádání. V žádném případě neuvažoval o vzniku českého či československého státu. Jeho stoupenec však, i když dočasně, tuto ideu zřejmě přijal. Byl to muž ostrý v jednání s jinými osobnostmi krajanského hnutí, také v Národní jednotě Sokolské vystupoval v obdobném tónu.

Nyní – na podzim 1914 – už přispíval k otevřené rozpolcenosti významné sokolské organizace. A nejen tam. Díky osobním vztahům s chicagským předsedou Národní jednoty Sokolské J. Šimanem a velice vlivnou osobností J. F. Štěpinou se šíří jeho názory do ČNS a dále. Jeho neústupnost zatím znemožňuje „bližší“ a srdečnější vztahy mezi formujícím se hlavním proudem hnutí

a jinak smýšlejícími. Dr. Rudiš-Jičínský totiž dává zarputile najevo, že v daných podmínkách osobně připustí pouze nanejvýš jakýsi zdrženlivý vztah mezi NJS a ČNS. Stále připomíná, že díky dění na frontě je stoupencem spoléhání se na Rusko, které z „ideální lásky ke Slovanstvu všechno za ně vykoná jen pro jeho svobodu“. Pod těmito zřetelnými proruskými projevy zápasila jeho osobní víra v Rusko se zatím nedůrazným přesvědčením, že jedinou a nejjistější oporou každého národa je vlastní odhodlání.

Tento postoj jakoby vyjadřovaly i některé samostatné organizace. Českoamerický výbor pro osamostatnění a podporu českého národa z New Yorku v „Provolání všem Čechům v Americe“ ze října 1914 tuto proklamovanou představu dokumentuje: „V těchto dnech dožíváme se doby, kdy slovanský národ nabývá převahy nad Germánem a ve svém postupu na Západ Evropy blíží se mocnou silou i k naší české zemi. Čekáme s dychtivostí na jeho vstup na naši rodnou půdu, zatím co se rakouská říše rozpadá“.²⁰

Dočasný vývoj na východní frontě tedy pomáhal po celý podzim 1914 šířit mezi vystěhovalci s určitými výhradami rusofilství, až teprve obrat na frontě v bitvě u Gorlice v prvních dnech května 1915 víru v tuto politickou orientaci oslaboval. Jejich projevy a postoje se pozvolna začínají měnit. Novou cestu v odboji pomohla krajanům hledat řada událostí ve „staré vlasti“, mezi jiným zatčení vůdce mladočeské strany K. Kramáře 21. května 1915 pro podezření z velezrady. Poté se rusofilská orientace z české politiky již pomalu vytrácela. Nepodložené zprávy o vzpurném domově měly výraznější dosah, nejsilněji pochopitelně působily různými cestami získané informace o tajně připravované československé zahraniční akci v Evropě. Samotné napětí uvnitř ČNS a pnutí v Sokole – nepotřebné a vývoj v krajanských enklávách ohrožující – ovšem nejdříve pomohl odstraňovat odjezd J. Rudiše-Jičínského do Srbska.

Zdravotnická mise tohoto stále politizujícího lékaře dala zástupcům české a slovenské Ameriky poprvé možnost přímého styku s válečnou frontou. Umocňuje ho finanční zabezpečení zdravotnické výpravy Američanem J. W. Frothinghamem. Pro nedostatek financí mezi krajany se odhodlává k výzvě na movité, avšak převážně neutrální Američany Č. Písek, českoobratský farář z chrámu Mistra Jana Husa v New Yorku. Díky jeho činu bylo získáno pro akci českých a slovenských lékařů a pomocného zdravotního personálu, složenou do značné míry z příslušníků sokolských jednot, 36 000 dolarů. O tyto zdravotníky se rovněž postarali Sokolové, z vlastních zdrojů jim poskytli oděv, obuv i zdravotnický materiál.²¹ Pod vedením J. Rudiše-Jičínského vyjíždí loď Carpentia z newyorského přístavu 4. listopadu 1914. Předem promyšlená cesta vedla přes Atlantik, Gibraltar, řecký Petraš, srbskou Niš až do makedonské Skoplje, kde končila v polovině prosince téhož roku.

Vedoucí výpravy ale ani poté nepřestával udržovat kontakty s Amerikou. V dopise ze Skoplje z 15. ledna 1915 sebe i ostatní za oceánem ještě ujišťuje: „... jediná zbývá tu útěcha, že samostatná vláda federativní pro Čechy, Moravu a Slezsko i Slovensko je zaručena, a to vůlí ruského cara a přičiněním nikoho jiného“.²² Vlastní neústupné úvahy prosazuje i touto písemnou formou. Musí si ovšem všimát i jiných, vážných záležitostí. Počátkem roku 1915 zde totiž zemřeli na infekční nemoci český lékař dr. Kára a slovenská zdravotní sestra S. Gučová. Bylo to poprvé, kdy v důsledku války, takřka na frontě, umírali naši lidé ze zamoří. A jednalo se vlastně asi o vůbec první oběti československého odboje z Ameriky.

Evropská angažovanost V. E. Vosky a zdravotnická výprava na Balkán nebyly zdaleka jediné dosavadní rezistentní projevy představitelů české Ameriky. Od 10. října 1914 dává o sobě vědět prof. J. J. Zmrhal a zahajuje vlastně propagační činnost zahraniční akce. Hovoří o „osamostatnění českých zemí“ nejdříve k Američanům, později rozšířil své působení na Čechoameričany. Nezapomínal důsledně naplňovat i svou funkci v ČNS. V propagační činnosti naštěstí nezůstával sám, takřka záhy ho podporovali a doplňovali i další odbojáři.

Někteří hledali cestu k práci v tisku jako vydavatelé. Od září vycházel péčí J. Tvrzického-Kramera, dr. L. J. Fishera, JUDr. J. F. Smetánky, dr. J. E. Salaby-Vojana a prof. J. J. Zmrhala anglicky letákový Press-bulletin. 24. prosince prvního roku války jej již nahradil revuální čtrnáctideník The American Bi-monthly Review, který se snažil v Chicagu udržovat za Zmrhalovy redakce politickou linii ČNS.²³ Činil se tak i ve druhém čísle 25. února 1915. Nebylo však dostatek čtenářů a mezi vystěhovalci ani peněz, list přestal poté vycházet.

Počátkem roku 1915 je česká „politická obloha“ poznamenána již aktivitou různých nakladatelů. Články v angličtině a češtině naplňují stránky příležitostných tisků a pravidelných novin a časopisů, vycházejících po celých Spojených státech. Odhodlání něco pozitivního pro svou starou vlast skutečně vykonat svedlo tímto způsobem dohromady J. Martínka, J. J. Zmrhala, J. Tvrzického-Kramera, K. Perglera a posléze také T. G. Masaryka. V publicistice měli možnost předkládat své myšlenky širší veřejnosti. Někteří toho také využili vrchovatou měrou. Objevily se i první knihy, jež zřetelně podporovaly československou věc, a to publikace T. Čapka Čechy pod habsburským jhem a J. F. Smetánky Postavení Čech v evropské válce. Oba autoři se inspirovali změněnou politickou situací a chtěli své postoje vyjádřit oživením zájmu o českou otázku. Oba tituly vydalo v angličtině chicagské ČNS, první „Bohemia under Habsburg misrule“ v březnu a druhý „The position of Bohemians(Czechs) in the European War“ v srpnu 1915. Odboj v zamoří již začali podporovat i někteří američtí publicisté.

Politické činnosti, orientované propagačně, se osobitým způsobem věnují i organizace. Už na podzim 1914 předkládá Česko-americká tisková kancelář memorandum orientované na řídicí orgány Spojených států amerických. Vyjadřuje v něm naději, že Spojené státy v příhodném okamžiku pomohou odstranit „otroctví“ malých národů v Evropě.

Žádost Českoamerického výboru v New Yorku, předložená E. V. Voskou, A. Tvrdým a T. Čapkem jménem ČNS ve Washingtonu, D.C. měla zase úspěch u anglického vyslance C. Spring Riceho. Již 29. listopadu 1914 jsou ze všech zajateckých táborů v Kanadě propuštěni všichni slovanští příslušníci Rakousko-Uherska. Tento počín znamenal první diplomatický úspěch ČNS v USA. Důležité bylo, že se týkal jak Čechů, tak i Slováků.²⁴

Dílčí odbojové činy krajanů, mezi nimi i první úspěchy, stále nemohou překlenout zdánlivě pomalý postup vpřed. Na překážky naráží zatím výstavba ČNS – stále není dokončena. Již 22. října 1914 nabízí svou koncepci Chicago. New York ovšem tradičně odmítá a snaží se začátkem ledna 1915 uplatnit svou vizi. Obě iniciativy nesouzněly s objektivní potřebou, jejich vnitřní motivace se rozcházelá natolik, že celá věc skončila nezdarem. Příprava organizačních záležitostí a koncepčních programových otázek zahraniční akce v USA zatím vážla.

V Americe nebyla v odboji rozporuplně vynalézavá jen tato centra. Vlastní rozmanité návrhy předkládali v této době i jednotlivci. H. Hummel z kalifornského Fresno třeba považoval za nejlepší řešení pro Čechy, Moravany a Slezany po skončení války vytvoření Spojených států evropských.²⁵

Takřka současně, počátkem prosince 1914, předložil poprvé svou úvahu o koncepci českého odboje T. G. Masaryk. Jeho tok myšlenek a široký záběr pohledů zatím nepředstavovaly uzavřený nástin programu rezistence. Vytvářel přitom vše ještě doma, před odchodem do zahraničí.²⁶ 18. prosince však již opustil Prahu a přes Itálii odešel do Švýcarska, kde sídlila úzká česká menšina i několik českých emigrantů. Tato skupina hned v lednu 1915 vydala „Manifest švýcarských Čechů“, kterým se přidala k již odbojově činným krajanům ve Francii, Rusku a USA. Za poválečný cíl považovala obnovení samostatnosti českých zemí a Slovenska.²⁷ Především pod vlivem rezistenčních impulsů v několika státech se pro T. G. Masaryka stal exil osudem na téměř čtyři roky. Jeho návrat domů byl totiž zřetelně ohrožen. A on sám současně pokládal za vhodné individuálně rodící se hnutí sjednocovat a podle možnosti je i vést – osud Čechů a Slováků přitom spojovat s hodnotami lidskosti a demokracie.

Již počáteční aktivita nepřátelských zahraničních akcí proti Rakousko-Uhersku však nemohla uniknout pozornosti c. k. mocnářství. Sledovaly je hlavně diplomatické aparáty, bezpečnostní složky a někdy i armáda. Z Vídně potom dostávalo potřebné informace prezídium Českého místopředsednictví, které z nich

zpravidla vytvářelo pokyny pro podřízené úřady v českých zemích. Na jejich základě byli zpočátku sledováni příbuzní emigrantů a prováděna cenzura jejich dopisů domů. Sloužily i k pozorování zahraničního tisku a postupnému zákazu domácích tiskovin, podezřelých z nebezpečné činnosti. 22. dubna 1915 se tak stalo dokonce i v případě agrárně orientovaného *Hospodáře*, periodika vydávaného českými krajany v Omaze, ve stále neutrální Americe.²⁸

Tím však zájem o rozvíjející se zahraniční a vznikající domácí odboj zdaleka neskončil. Vzmáhal se všude, kde to bylo možné, tedy i ve velmoci za Atlantikem. Hledaly se nové metody a způsoby zpravodajské práce. Nepřestávalo se využívat pomoci politicky zrazujících či zjištných lidí z nepřátelských či neutrálních zemí. Nesledovali se přitom pouze jednotlivci, ale brzy celé skupiny i hnutí, a to celkem úspěšně. A tak se záhy zrodila tzv. tichá válka, která byla ve svých důsledcích tvrdá a trvala oboustranně do posledních výstřelů a výbuchů na vojenských bojištích.

Poměry v zahraniční akci v USA na přelomu let 1914–1915 tedy v tomto kontextu zůstávaly napjaté. Až do zasedání první konference ČNS, tentokrát pro změnu v Clevelandu ve dnech 13. a 14. března, se program české Ameriky (také za aktivní účasti Sokola), v podstatě stále jen tříbí. Jedná se o různé varianty, zřetelní jsou přitom jejich jednotliví tvůrci. Mezi ústředními centry existuje totiž jistá dvojkolejnost. New York ji spoluvyjadřuje oficiálním prohlášením „Pro samostatnost zemí koruny české“ a „Provoláním všem Čechům v Americe“. Chicago se svůj postoj snaží postihnout letákem „Všem věrným Čechům v Americe a Kanadě“. Programy samotné se však příliš neliší, zejména je sjednocuje protirakouský cíl Čechů. Až toto březnové zasedání ČNS v podstatě dosavadní rozpor ambiciozních míst uzavírá, především usidluje Ústředí ČNS definitivně do Chicaga. Rezignující New York nakonec souhlasí, že vytvořené místní odbočky budou řídit z centra jmenované krajské výbory.

Při dosahování smíru jednájí za Chicago MUDr. L. J. Fisher, předválečný iniciátor Česko-americké tiskové kanceláře dr. J. E. Salaba-Vojan, J. F. Štěpina a za New York E. V. Voska a J. Kovář. Detroit, Michigan je zastoupen K. Kavanem a prof. J. J. Zmrhalem. Z Cedar Rapids přijel tajemník pojišťovny na život C. B. Svoboda. Někteří delegáti zastupují clevelandskou Národní radu a dr. J. E. Salaba-Vojan má ještě hlas Omahy. Tito muži nepřijali jen pouhé organizační doplňky sdružení, ale i jeho program. O tomto dění ale pravidelně informuje český krajský tisk, zevrubně až od 16. června 1915.²⁹

Schválený dokument sdružení se stává pro krajany výzvou. Obsahuje 5 bodů, v nichž najdeme již přesnou charakteristiku plánovaného projektu, který hodlá: 1. podporovat morálně a finančně kulturní a osvobozenécké snahy českého národa; 2. informovat americkou veřejnost přednáškami o snahách a tužbách čes-

kého národa; 3. zasílat do anglických časopisů v Americe i pokud možno v Evropě informační články s touto tematikou; 4. věnovat pozornost listům, jež propagují snahy ČNS a prostřednictvím tiskového výboru a poboček pomáhat rozšiřovat The American Bi-Monthly Review a předkládat ho do veřejných čítáren a jednotlivým osobám a časopisům americkým; 5. navrhovat hospodářské styky se starou vlastí zřízením Národohospodářského odboru (nebyl však nikdy ustaven). Dále bylo několika poměrně rámcovými rezolucemi naznačeno, že je třeba dokončit organizační stránku, sladit ji s evropskými záměry odboje. Jako signatáři vystupovali dr. L. J. Fisher a dr. J. E. Salaba-Vojan. Tento dokument považovalo ČNS za zavazující, v podstatě shrnoval dosavadní činnost. Bylo zřejmé, že tato iniciativa zapustila kořeny. Všichni zúčastnění se zavázali vystupovat opatrně, neboť veškerá jednání musela pokud možno zatím zůstat utajena zejména vzhledem k přísné americké neutralitě.

ČNS však již cítí, že vlastní odbojové snažení musí už přímo povýšit podporou osobnosti T. G. Masaryka. (Počátkem února 1915 navázal v Curychu již první kontakt s dalším budoucím vůdcem československého zahraničního odboje dr. E. Benešem.) Nazrála také vhodná doba k osobní změně uvnitř aparátu. 12. dubna 1915 se stává novým tajemníkem sdružení J. Tvrzický-Kramer. Nastupuje se značným kreditem z minulosti. Za pražského studia byl předsedou Svazu českého studentstva a horlivým stoupencem Masarykovy realistické strany. Navíc se stal v té době osobním přítelem dr. L. Sychravy, prvního českého politického emigranta, žijícího od září 1914 ve Švýcarsku a aktivního v tamním odboji. Právě on delší čas udržoval ilegální spojení s Prahou, setkával se přitom se známým z vinohradského gymnázia E. Benešem. Konečně se tedy díky nesmírně důležitým osobním kontaktům uplatňuje muž „odvahy a činu“, dosud plně politicky nevyužitý. Ví se o něm, že se jedná o jednoho z nejlépe politicky informovaných osob o „věcech českých i rakousko-uherských“. (Nikdo ovšem netušil, že tragicky podlehne následkům nervové choroby již v roce 1920.)

Tvrzický se vrací k památnému a tolik diskutovanému apelu sdružení z 29. ledna 1915. Tento dokument se zabýval využitím z mnoha stran vyhlášených finančních sbírek. Podpora T. G. Masaryka a jeho spolupracovníků se ukazuje i ve „staré vlasti“, tak pro formující se emigraci nutná. Tvrzickému pomáhá, že od Masaryka dostává již 26. května 1915 dopis, určený organizaci. Obsahuje Masarykovo vyznání: „Náš cíl nedá se dosáhnouti bez obětí. A nebudou obětovány jen peníze. Prosím ... sdružení, abyste byli připraveni na vyšší obnos než 50 000 dolarů“.³⁰ Určil tedy jistou roční „finanční normu“ pro české vystěhovalce. V posledním týdnu října 1915 oslovil Masaryk v dopise také J. F. Štěpínu a posléze i vedení Českého národního sdružení. Dával na vědomí, že od československé Ameriky očekává určité zbudování „finančního ministerstva revoluce“ a další soustředění na „přednáškovou a publikační činnost“. Tvr-

zický-Kramer, povoláním strojní inženýr, pokyny pro orgán přijal a zaujal ještě výraznější roli nad tento rámeček. Patřil k těm, kteří záhy prosazovali důslednou izolaci tíživých carofilských tendencí.

Sdružení si už zřetelně uvědomuje, že ve věcech získání financí musí být samo značně aktivní. Vychází operativně ze situací, které mu přináší každodennost. V této době se ale domnívá, že stále musí respektovat část své organizace, a to Československý pomocný výbor. Ten totiž má na starosti shromažďování peněz, které podle některých představitelů nevyužívá vhodně. Toto nebezpečí pominulo až koncem dubna 1915, kdy funkcionáři sdružení navrhli pomocný výbor rozpustit. V této záležitosti se angažoval zejména předseda NJS J. Šiman, jehož zásluhou výbor postupně přestal existovat. A 28. května 1915 byly finanční fondy ČSPV ve výši 14 785 dolarů s definitivní platností převedeny převážně na politickou činnost ČNS.³¹

ČNS opět znovu ožívá a velké úsilí věnuje rozšíření vlastních řad. Orientuje se na socialisty, kteří se na počátku války nedovedli sami rozhodnout, jakým směrem půjdou. Tento tábor byl zachvácen z části zdrženlivostí či přímo averzí k odboji, zdůvodňované pacifismem. Už v dubnu 1915 ale byli úkolem přehodnotit tento postoj za socialistickou stranu pověřeni J. Novák a venkovský právník z Cresca, Iowa K. Pergler. Ten je energický, nepostrádá řečnické schopnosti a je vybaven dobrou znalostí anglického jazyka. Není proto náhodou, že je v krátkém čase navržen pro práci v krajském hnutí vůbec.³² S výjimkou sekce ve východoamerickém prostoru okolo New Yorku, které zůstávají mimo, se staví za připravovaný socialistický odbojový program zejména členové strany z oblasti Clevelandu. Odboji přitom plně poskytují tamní periodikum Americké dělnické listy. „Ztotožňujeme se ve svých snahách v hrubých rysech se zásadami a snahami, jež v otázce české samostatnosti zaujalo sdružení“;³³ stálo v původním náčrtu socialistů. Jeho konečnou podobu schválila začátkem října 1915 konference předáků Českého odvětví Socialistické strany, sházející se v Sandusky, Ohio.

Od této porady začalo revoluční akci podporovat 40 socialistických osad – nejdříve organizačně (konference Českého odvětví Socialistické strany Ameriky z 23.–25. prosince 1916 stanovisko opětně potvrdila), potom finančně a od roku 1917 i vojensky. Fond českého proletariátu, iniciovaný svoláním Výkonného výboru Českého odvětví Socialistické strany z 3. listopadu 1915, se ale plnil ještě podstatně pomaleji než obdobné sbírky. V květnu 1915 dosáhl jen 1 526,03 dolarů.³⁴ Přes tento počáteční finanční nezdar tvoří už od této chvíle sdružení v zásadě zástupci svépomocných, sokolských i socialistických těles.

Mimo zatím zůstávají až na výjimky katolíci. Nechtěli totiž jít „již hned zpočátku proti katolickému Rakousko-Uhersku po boku pravoslavného Ruska

a Srbska, protestantské Anglie a bezvěrecké Francie.³⁵ Prorakouský hlas s patričníou odezvou uplatňoval v této době především katolický biskup J. M. Koudelka, jinak církevními kruhy pověřený obzvláště péčí o Slované. V tomto duchu se vyjadřoval v oblasti svého působení – ve státě Wisconsin – až do roku 1917.

Také protestanty, sdružující se v menším množství, program ČNS hned zpočátku až na výjimky rovněž plně nezaujal. A mimo zůstává i část svobodomyšlných, soustředěných okolo bývalého kněze a nyní důsledného ateisty dr. F. Išky. Hlavní jeho zbraní bylo rozsévání nedůvěry ve vůdčí osobnosti revolučního hnutí, jež u čtenářů obviňoval zákeřně také ze zichkuchtivosti. Činil tak v chicagské revui Vesmír, která začala vycházet v roce 1909. S přízní se setkával i u redakcí clevelandského Američana a Texanu, vycházejícího v La Grange, Texasu. Náklonnost nalézal částečně rovněž u čtenářů listů Denní hlasatel a Národ, kolportovaných po státě z Chicaga. I když počet lidí, kteří podporovali odbojové sdružení, tvořil část české Ameriky, vyvstává před ním potřeba účinně usilovat o zbývající.

České národní sdružení pokračuje v politickém zápase nepřetržitě. Regis-truje a důsledně si všímá prorakouského tábora mezi krajany. Značné potíže mu ovšem stále činí i stoupenci proruského směru. Rusofilství si nepřestávali idealizovat, bylo pro ně synonymem upřímného slovanství. S ideou odporující realitě se představitelé ČNS zanedlouho střetli přímo i na americké půdě. 26. března 1915 přijíždí do USA její horlivý propagátor už v Evropě S. Koníček-Horský. Muž, stojící v Rusku v čele krajanského spolku Slavia již od roku 1909, je pověřen prosazovat zde spojení českého zahraničního odboje pod carskou patronací. Navštěvuje New York, také Pittsburgh, Cleveland a 8. dubna Chicago. Vyjednává a prosazuje vnitřně rozpornou koncepci, v níž je ústřední osobností ruský car. Je neústupný, a tak jeho rokování zůstává marné. V červenci 1915 opouští proto Spojené státy, ČNS se definitivně zřiká ovlivňování československého odboje válčícím Východem. Jen někteří jednotlivci se myšlenky předtím „populárního a váženého“ rusofilství zřekli jen pozvolna.³⁶

Současně s názorovým třibením touží sdružení již po skutečně znatelném úspěchu. Boji za českou samostatnost chce dát konkrétní programovou podobu. Využívá k tomu mezinárodních oslav 500. výročí upálení Mistra Jana Husa. Probíhají v Chicagu, San Francisku, Kalifornie, Baltimore, Clevelandu, Omaze, Cedar Rapids a v mnoha dalších městech. Hovoří při nich k Američanům a krajanům významné osobnosti se značným ohlasem, jsou mezi nimi opětně Sokolové J. Košař, S. Šerpán, E. V. Voska a mnozí další z aktivních sokolských jednot. Dělnický americký Sokol připravil při této příležitosti dokonce vlastní oslavu většího rozsahu. Den 14. září je využit v Clevelandu i ke zbudování Krajského výboru ČNS. Obdobný návrh je připraven i v St. Louis, ale realizován byl pro různé důvody až po půl roce, v únoru 1916.

Významnou roli na mítinku v Chicagu, kde se koná zároveň III. sjezd Svazu svobodomyšlných, sehraává J. Tvrzický-Kramer. Je dobře informován o dění v tomto velkoměstě i jinde. Přes tiskovou zprávu z 10. července 1915, určenou pro ČNS, stačí vyhodnocovat i vývoj v zahraničí. Dozvídá se, že ve „staré vlasti“ došlo k celonárodní manifestaci odporu proti probíhající perzekuci a válce. Neunikají mu samozřejmě ani informace z Husových oslav 4. a 6. července v Curychu a v Ženevě, které T. G. Masaryk využívá k prvnímu vlastnímu veřejnému vystoupení v zahraničí během probíhající války.

Po cestách po Západu totiž Masaryk a jemu blízcí dospěli k názoru, že habsburská monarchie přestala být již definitivně vhodným státním útvarem pro český národ a jeho další všestranný rozvoj. „Jasně formuluje smysl našich dějin i ducha našeho“, uvažují krajané téměř všeobecně. Rozhodně nebylo možné přehlédnout i Masarykovo konstatování, že „mezi národem českým a ideou rakouskou není smíru.“³⁷ Představil se zde veřejnosti jako dosud utajovaný vůdce protirakouského a protimaďarského odboje. Svým projevem rázem zaujal, byla v něm obsažena nabídka nově chápaného státu. Česká Amerika zprávu, otištěnou o den později ve všech českých novinách, se značným ohlasem a neskrývaným nadšením přijala. I ona čekala na tento okamžik a našla v Masarykovi svého již viditelného, budoucího vůdce. Z iniciativy generálního konzula c.k. mocnářství v Curychu byly ovšem o dění ve Švýcarsku jen s krátkým opožděním podrobně informovány i nepřátelské bezpečnostní složky.³⁸

Česko-slovenské sblížování

Probíhající válka spojila záhy osudy Čechů a Slováků v USA. Nestalo se tak náhodou. Kontakty mezi těmito národy za Atlantikem vznikaly již na sklonku 19. století. Rozmach spolkového, národního a kulturního života zde česká strana prožívala už v šedesátých letech 19. století, slovenská o třicet roků později. Zatímco myšlenka na společný politický postup obou etnik zrála pozvolna, kulturní a hospodářské styky se vyvíjely rychleji.

Ačkoliv oba národy působily v americké „politické aréně“, nezůstávaly pasivní k osudu vlastních domovin. Svou někdejší příslušnost k národu považovaly stále za hodnotu. Před Evropou zachvácenou výstřely a plameny představují jejich cíle na počátku zřetelně proměnlivé konglomeráty snah. Jejich součástí je zatím i neujasněná propagace české a slovenské věci v Rakousko-Uhersku před širším světem. V tomto snažení se přitom ještě prolíná také úsilí oddálit vlastní asimilaci s americkým prostředím.

Výchozí stanovisko Slováků vytvářela Slovenská liga v Americe (SL), jež od svého založení v roce 1907 v Clevelandu připravovala půdu pro řešení situace mezi Slováky a Maďary. V roce 1911 vydala i publikaci dr. M. Ivanky

Slováci a Maďari, která pozitivně vyznívala v tomto duchu. Slovenská Amerika byla ve státoprávních cílech slovenského národa pokročilejší než jednotlivé slovenské politické skupiny v domovině. V Uhrách začala Tiszova vláda provádět politiku „silné ruky“. Likvidovala demokratická práva na základě zákona z roku 1912 o „výjimečných opatřeních v případě války“. Potlačován byl jen náznak slovenského pohybu. Politická pasivita vyhlášená Slovenskou národní stranou v srpnu 1914, potom přesunula těžiště slovenské politiky z domova do zahraničí. Počátek válečného vznětu zastihl muže „z pod Tater“, žijící teď na americké půdě, v diskusích nad připravovaným Memorandem o křivdách a požadavcích slovenských (obdoba Memoranda z roku 1861).

Po Sarajevu se situace mezi nimi a Maďary, a ani ve vztahu k Čechům nijak výrazněji nezměnila. Slovenský politický život ve staré vlasti válka umlčela. Vzájemná výměna názorů o případném prohlubování česko-slovenské spolupráce se stala předmětem úvah nedávno – 25. dubna 1914. V Budapešti o ní jednali představitelé českých politických stran K. Kramář, V. Klofáč aj. a slovenská Šrobárova skupina a další kruhy s obdobnou orientací. Z amerických krajanů v ní byla názorově zastoupena část amerických Slováků-Sokolů v čele s M. Gettingem. Nezávisle na tomto rokování se už o den později konalo v Pittsburghu velké protestní shromáždění amerických Slováků. A nežádali na tehdejší dobu málo – prosazovali právo na sebeurčení slovenského národa.

Na počátku války si Slováci musí připomínat dřívější okamžiky, kdy obě strany hledaly důsledně jednotný národní postup a vytrvale usilovaly i o cestu k sobě. Sokolové ji našli s předstihem. Na počátku 90. let 19. století je zaujal český příklad, získali počáteční pomoc při zakládání samostatného slovenského Sokola. Nyní se k česko-slovenské jednotě hlásí jen svobodomyšlná Slovenská tělocvičná jednota Sokol (STJS), většina členů svépomocného Národně slovenského spolku (NSS), Pittsburgh, Pensylvánie, skupiny Slovenské evangelické jednoty (SEJ), Freeland, později Pittsburgh a menší část v podstatě katolické společnosti. Ta ve své většině a od prvních dnů naopak nechce být napevno vázána na jakoukoli podobu česko-slovenského spolenectví. Mezi převažující část tohoto seskupení zatím patří i Slovenský katolický Sokol (SKS).³⁹

Rozdělení i rozpory uvnitř slovenského tábora neznamenal, že by se Slováci od prvních dnů války nezúčastňovali demonstrací a manifestací, na nichž se ozývalo i heslo „Do pekla s Rakouskem.“ Zpočátku mezi nimi ovšem chyběli katolíci z některých vlastních svépomocných těles. Mezi přítomnými ovšem nescházeli nikdy členové STJS, jejíž funkcionář a redaktor časopisu Slovenský Sokol M. Getting byl nejednou i organizátorem těchto mítinků. 2. srpna 1914 se mimo jiné podílel na společném tvůrčím sdružování Slovanů v New Yorku, jehož se v Central Opera House zúčastnilo na 4 000 manifestujících.⁴⁰

Tato atmosféra nebyla bez vlivu na memorandum, které SL po předválečných přípravách zveřejňuje až 10. září.⁴¹ Vydala je v nákladu 2 500 kusů v jazyce anglickém a po 500 kusech v německém, ruském, francouzském a maďarském. Bylo ostatně už dlouho očekáváno. Požaduje pro slovenský národ právo na sebeurčení a důslednou samosprávu. Znamená to první otevřený signál k rozchodu s Uherskem. Slováci vstoupili tímto krokem do mezinárodní arény politického zápasu. Zazněla v něm již výrazně slyšitelná slova, a to jako reakce na americké turné uherského opozičního politika M. Karolyiho z léta 1914. Ten tehdy při každé příležitosti zastíral jakýkoliv národnostní útlak v Uhrách. Nyní ovšem podnětem pro vnitřní diskusi zůstává, že konkrétní podoba v memorandu deklarovaného práva na sebeurčení je nadále otevřená...

Vlastní rozporuplný názor na tyto otázky tříbí na půdě SL v období od září 1914 po leden 1915 hlavně svobodomyšlní Sokolové. Oslovují přitom od roku 1911 hlavního představitele SL A. Mamateye. Nemohou pro svou trvajícím jistou zjednodušenost v přístupu k věci předložit vstřícnou předlohu budoucího společného řešení všech. Mluvčí skupiny Slováků Mamatey se navíc v samých počátcích války ještě obává těsné spolupráce s Čechy, neboť je považuje za vyspělejší a podnikavější národ. Bylo zřetelné, že neshody uvnitř slovenského tábora si vyžádají určitý čas pro nové zkoumání reálných možností pro potřebné sjednocení. (V úvahu se přitom berou i Slováci, žijící v Rusku.)

Někteří už ale dokázali proměnit slova v díle činy. Díky úzkým kontaktům s J. Rudišem-Jičínským se jim záhy daří podpořit zdravotnickou výpravu do Srbska. Za úspěch považují i anglické vydání knihy T. Čapka Čechy pod habsburským jhem. Getting se autorovi zavázal určitým finančním vkladem, zajistil mu podporu při tisku ve výši 150 dolarů. Ten mu naopak přislíbil, že vloží do knihy i fundovanou tiskovou část o Slováciích.

K prvnímú trvalejšímu styku mezi Slováky a Čechy v období války dochází na přelomu let 1914–1915. V obdobích úvah o možných spojencích pro Slováky – pro případné vytvoření samosprávného Slovenska ve federativním slovenském státě – se uvažovalo o Maďarech, Rusech i Polácích. Nakonec převládla myšlenka na slovensko-české politické spojení. Východoamerické krajanské centrum New York ovšem v tichosti zastřešuje uzavřené jednání o způsobu, jak dostat Slováky jako celek do československého národního programu. 5. prosince 1914 je zde vydán „Apel ku všetkým slovenským organizaciám, ku Slovenskej lige a ku všetkým Slovákom v Amerike.“⁴² Dokument žádá z iniciativy T. Čapka a M. Gettinga politické sjednocení Slováků a Čechů. Zároveň předpokládá a zdůrazňuje, že český národ bude respektovat snahy Slováků a jejich svébytný vývoj. Aktérům rokování tehdy plány v zásadě souzněly. Žádali český chicagský tisk, aby je podpořil. Uniklo jim, že již den předtím se obrátil sám

A. Mamatey na americký slovenský tisk s návrhem na budoucí systematickou spolupráci s Čechy.

Vůdce SL si uvědomuje, že Slováci nemohou zůstat trvale rozděleni na vyhraněné tábory. V otázce nazírání na řešení budoucnosti Slováků je totiž zřejmý československý (v podstatě jen svobodomyšlní Sokolové, zčásti protestanté), někdy i neutrální a prouherský. 17. ledna 1915 se v New Yorku zúčastnil konference Slováků a Čechů důvěrného rázu, kde mu byl téměř po půl roce předložen dodatek k předchozímu Memorandu ligy.⁴³ Na jednání ale není zastoupeno ČNS a Chicago ani SL a slovenské hlavní centrum Pittsburgh. Přítomní zde v ranních hodinách přesto schválili dohodu, podle níž „oba bratrské národy budou postupovat v osvobozovací akci již spolu“ – uvažovalo se fakticky o potřebě „vytvořit“ jednotný československý národ. VIII. kongres SL 22. února 1915 v Pittsburghu však tento závěr s příznačným sebevědomím jeho účastníků odmítl.

Na jedné straně přibývají přitažlivé veřejné akce všeho druhu, které se zřetelně vyslovují za slovenský národ a proti Uhersku. Nejsou uzavřené, jsou pro ně získávání Slované i Američané. Češi však cítí, že vzájemná spolupráce mezi nimi a Slováky se ještě nerozvíjí ke vzájemné spokojenosti. Český ústřední odbojový orgán ČNS si uvědomuje, že za těchto okolností se musí politicky veřejně projevit. Na jeho konferenci v Clevelandu ve dnech 13.–14. března 1915 se proto přijímá rezoluce, vyslovující „upřímné sympatie osvobozovacím snahám národa slovenského.“ Pobočky v ní přitom byly vyzvány, aby „udržovaly styky s bratry Slováky.“⁴⁴

I slovenská strana nyní zrychlila rytmus politického života. 4. dubna se v něm poprvé projevuje muž se značnou perspektivou – dr. Š. Osuský. Zanedlouho myšlenku česko-slovenské spolupráce k oboustranné spokojenosti již nejen plně chápe, ale i důsledně prosazuje představitel SL A. Mamatey. Odbojové Politické sdružení Slováků, tvořené v New Yorku z větší části svobodomyšlnými Slováky a vedené M. Gettingem, ovšem spolu s některými dalšími Sokoly, usiluje o více. Mlhavé výklady a postupy chce prosvětlit a přičinit se o formování nových vazeb při hledání společných cest. Nevyjasněným klimatem se ztrácí politicky žádoucí čas. Pozitivní však bylo, že mimo zahraniční akci už nezůstávali slovenští evangelíci. Zřetelně je reprezentuje příležitostný dopisovatel náboženského tisku – kněz J. S. Bradáč.

A právě v této době – v březnu 1915 – vznikla v Čechách ústřední česká odbojová skupina Maffie. Založili ji představitelé různých českých stran – realisté E. Beneš, P. Šámal, mladočeši K. Kramář, A. Rašín a starosta České obce sokolské J. Scheiner, státoprávní pokrokaři A. Hajn, V. Dyk, L. Borský a další. Do 1. září 1915 stál v jejím čele E. Beneš, který nejen rozšířil její síť, ale koordi-

noval činnost všech ilegálních buněk. Vedle toho se plně zasloužil rovněž o spojení se zahraniční akcí, především ve Švýcarsku a zprostředkovaně i s Francií.⁴⁵

Odbojové záměry proto začne brzy hledat k domovu pravidelné cesty. Shodně uvažuje i domovina. Na rozdíl od „staré vlasti“ však zaslalo první ilegální odbojový vzkaz do USA „zahraničí“. Ze Ženevy jej poslal za Atlantik T. G. Masaryk, V. E. Voska ho obdržel už 19. února 1915. Během září probíhaly změny v Maffii i v okolí T. G. Masaryka. E. Beneš totiž v důsledku svého ohrožení odchází v polovině tohoto měsíce do Paříže. To již delší čas musel Český místopředseda na příkaz ministra vnitra vyhodnocovat smýšlení obyvatelstva o politické situaci v Čechách; zabývat se Českou národní radou, Volnou myšlenkou a Českou obcí sokolskou. Všechny tyto organizace byly podezřelé z přípravy nebo již rozvíjení protistátní činnosti.⁴⁶

Daleko odtud, v Americe, 20. září 1915 už Slovenský Sokol kategoricky žádá všechny Slováky, aby společně s Čechy začali budovat nový československý stát. Slovenští Sokolové si od tohoto postupu slibují, že Slovensko bude zachováno a „vyrváno z maďarsko-německých drápů“. A ve dnech 22.–23. října 1915, dochází v České síni v Clevelandu konečně ke konferenci ústředních organizací obou enkláv SL a ČNS. Za slovenskou stranu se jí zúčastňují A. Mamatey, I. Daxner, J. Matyáš, P. Jamárik, Š. Osuský, I. Bielek, reverend J. Liščinský, J. Hušek, J. Pankúch, Š. Kukuča, J. S. Kocúr a M. Francisci. Čechy zastupují dr. L. J. Fisher, V. E. Voska, J. Tvrzický-Kramer, J. Martínek a T. Novotný. Účastníci rokování nejednají naprázdno. Návrh materiálu konci- puje J. Tvrzický-Kramer z podnětu sokolského zástupce E. V. Vosky.

Text první oficiální dohody mezi ústředními organizacemi Slováků a Čechů na sebe nenechá dlouho čekat – je o spolupráci a společných cílech obou národů v boji za národní osvobození. Spočívá v přijetí programu samostatných českých zemí a Slovenska na základě spojení obou zemí ve federativním svazku národů.⁴⁷ Je zřetelným úspěchem krajanské akce v USA. Česko-slovenská spolupráce se promítá na české straně také v nově navrženém názvu spolupořádající organizace – Československé národní sdružení, který byl přijat, nikoliv však posléze užíván. Ani vytvořený tzv. Výkonný výbor Čechů a Slováků, složený ze zástupců ČNS a SL, fakticky nerozvinul zamýšlený koordinovaný postup při rokování s dohodovými vládami a ostatními slovanskými organizacemi.

Angažovanost obou jednajících stran měla nyní svým významem dopad i do zahraničí. Určitý nedostatek taktu na české straně ale způsobil, že ve Slovenské lize sílily od počátku roku 1916 rusofilské koncepce řešení slovenské otázky. Tento postoj ovšem netrval dlouho. Zdánlivě přitom prohrávali slovenští svobodomyšlní Sokolové, kteří byli na určitý čas utlumováni ve svých politických rozletech.

V téže chvíli zahraniční odboj Čechů a Slováků zaznamenával ještě významnější stopu v Evropě. Masaryk se rychle adaptoval v emigraci a z československé věci se snažil učinit aktuální otázku Evropy. Uvědomoval si, že ji musí vklínit do soustavy závazků, kterými budou velmoci Francie, Anglie, Itálie i Rusko povinny malým národům. V květnu 1915 v tomto duchu zaznělo i důvěrné memorandum pro britského ministra zahraničí E. Greye Independent Bohemia (Samostatné Čechy).⁴⁸ Na mezinárodním fóru jím nastolil a prosadil českou a slovenskou otázku jako společnou otázku československou. V srpnu potom česká a slovenská Amerika dostala z ženevského centra prvních 650 výtisků listu Československá samostatnost, redigovaného L. Sychravou v intencích myšlenek T. G. Masaryka. Tak byla účelně informována o jeho vlastních představách na probíhající zahraniční akci. Koncem října 1915 zde vznikl její vrcholný orgán Český komitét zahraniční, sdružující všechny organizace Čechů v cizině (brzy i v zámorí). Podle očekávání ho z Londýna vedl T. G. Masaryk, který ovšem získal v říjnu v Clevelandu i od Slováků mandát k tomu, aby je v zahraničí zastupoval.

Členové komitétu a jejich nejbližší spolupracovníci si uvědomovali své poslání. Věděli, že se zatím nedá počítat s širším politickým ohlasem a výzvou. Chápali, že mohou být jako cizinci vystaveni materiálním osobním postihům. 14. listopadu přesto vydali v Paříži politickou směrnicí rezistence. Ve veřejném prohlášení obsáhle vysvětlovali postavení českého a slovenského národa v habsburské monarchii a jednoznačně požadovali „zcela nezávislý československý stát“. Někteří američtí Slováci nepřijímali tuto formulaci, neboť se jim zdálo, že nepromlouvá jménem Čechů a Slováků jako dvou rovnoprávných národů.

Sbližená česká a slovenská Amerika ale souhlasila spolu s jinonárodními krajany se závazným dokumentem, jeho signatáři se ihned stali dr. L. J. Fisher, J. Tvrzický-Kramer, E. V. Voska za ČNS, K. Pergler za české socialisty (v jejich listě Spravedlnost se pod pseudonymem Brutus stává častým autorem protirakouských článků) a za Slovenskou ligu A. Mamatey a F. Daxner.⁴⁹ Slovenské strany se na tomto stanovisku sjednotily poněkud později – na hromadné schůzi 12. dubna 1916 v Pittsburgu. Dohodové velmoci však ve svých válečných cílech a záměrech nevzaly akt plně na zřetel, jeho rozšiřování obratem zakázali nepřátelé.

Z české strany jsou mezi zahraničními odbojáři zaslouženě stoupenci či aktivisté Sokola, rok a půl již totiž napřimují své hlavní síly pro cíle rezistence. Vyhodnocují je proto obezřetně orgány c. k. mocnářství, přinášejí například referenci o finanční podpoře boje za slovanskou svobodu z chicagského sokolského listu Borce amerického. Jdou v příslušných oběžnících do podrobností. Snaží se zachytit i jména jednotlivců – členů sokolských organizací, aby mohli být nadále sledováni.⁵⁰ Tato přemíra pozornosti rakousko-uherských orgánů se však májí účinkem.

Neznamená to ale, že se v Americe vedle úplného zapojení do zahraniční akce ze Sokolů zcela vytrácí i úsilí o povznášení vlastního členského ducha. Svědčí o tom plně jejich pravidelné publikační úsilí ve vlastním a dalším tisku. Hlavně Národní jednota Sokolská také vydává mimo politické tituly i texty potřebné pro pokračující chod organizace i její zlepšování. Takřka všechny Sokoly – z jednot a žup – lze teď zařadit do 70 000 členů odbojové organizace ČNS. Jsou rozloženi zatím do jeho 28 celoamerických poboček.⁵¹

Není ovšem možné je vidět, tak jako v míru, při případných veřejných vystoupeních jednot a žup, ani při manifestačních sletech. Od těchto tělovýchovných akcí se pro značné náklady ustupuje, dominuje národní, kulturní a vzdělávací práce. Všechny počiny tehdy zcela motivovala válka v různých podobách. Válka zoufalá a nesmyslná. Patří k nim i rozpuštění Svazu slovanského sokolstva a České obce sokolské 23. listopadu 1915 v domovině. Důvod je prostý, Sokolové jsou již delší čas obviňováni z „bratrského smýšlení k Rusku a Srbsku“, projevující se v zázemí i na frontách (patřičná pozornost je jim věnována i po roce).⁵² Pro americké Sokoly to byl ještě důraznější pokyn zapojit se do existujících odbojových aktivit. Bylo tomu tak například i v případě manželů M. a J. Dvořákových; žena působila v Plzeňských Sokolicích a české odbojce Červeného kříže a manžel stál v čele Plzeňského Sokola v Chicagu.

Odbojové aktivity

Ve znepokojivé atmosféře – násobené utrpením z krve prolévané na frontách a strachem a strádáním v zázemí – měli hlavní iniciátoři – Německo a Rakousko-Uhersko – od počátku válečný zájem i o dění v neutrální Americe. (První světová válka ovšem vzešla z celého systému rozporů mezi mocnostmi, nedá se o ní říci, že by ji zavinily pouze tyto státy.) C.k. mocnářství se nadále zajímalo o krajanské aktivity. Svědčily o tom pravidelné informace o protivnících zevnitř i zvenčí.⁵³ Spolu s německým císařstvím upínalo pozornost hlavně na válečnou výrobu, neboť předpokládalo možnost jejího využívání Spojenci. Oba zajímala diplomacie Spojených států, jež otevírala nové prostory této velmoci, možné vybočení z její přetrvávající neutrality. Češi – Česko-americká tisková kancelář – ostatně protestovala proti uzavřenosti zaoceánské velmoci již 10. a 11. srpna 1914. Mezi prvními, kdo ji na stránkách chicagské Svornosti téměř současně následoval, byl spisovatel a zkušený novinář R. J. Pšenka.⁵⁴ Zdolat tradiční diplomatický postoj země ovšem vyžadovalo opatrnost a jak se ukázalo, nebylo vůbec jednoduché.

Hořkost, hněv a nenávisť k císařskému Německu zaplavila zaoceánskou velmoc až 7. května 1915. V ten den německé námořnictvo bez výstrahy torpedovalo britský osobní parník Lusitaniu a katastrofa přinesla smrt také asi 140

Američanům. Ve chvílích zostření americko-německých vztahů si válčící agresorské země navíc dovolovaly rozvinout sabotážní činnost na americké půdě. Podporovalo ji na 1 200 tamních německých listů. Vedle toho se německý vliv uplatňoval ve více než 6 000 amerických novinách a časopisech. Pozornost Německa se zvláště vytrvale projevovala ve zjišťování výroby muničních továren. Nebylo to náhodou. Tímto způsobem se sledovalo narušování dodávek zbrojního průmyslu Spojencům. Pomocníky a aktéry byly sabotérům nespokojení dělníci, nucení dosud pracovat za nízké mzdy. Válečná rétorika se soustřeďovala i na rozdmýchávání války USA s Mexikem. Celá Amerika byla rozrušována denními vynalézavými zásahy Němců, jejich spojenců i získaných amerických pomocníků.

V tomto období velmi vyostřených vztahů dává o sobě vědět důvtipný newyorský Sokol E. V. Voska. Informuje ČNS o možnosti zřídit z české menšiny kontrašpionážní síť. Zároveň získává pro spolupráci úředníka rakousko-uherského konsulátu v New Yorku F. Kopeckého. Od poloviny roku 1915 se mu stále úspěšněji daří zřizovat tým důvěrníků. Orientuje se v konspirativní činnosti, zanedlouho užaslému světu dokazuje, že stopy k spáchaným protiamerickým zločinům vedou až do rakousko-uherského a říšského německého vyslanectví ve Washingtonu. Pomocí důvěrnické sítě, pracující zároveň pro T. G. Masaryka, dodává vládě Spojených států potřebný usvědčující materiál. Nejednou jej předkládá přímo ve formě ofotografovaných cenných diplomatických písemností.

Pouhých 84 blízkých spolupracovníků, mezi nimiž byli samozřejmě i četní Sokolové, pomáhá k odvolání rakousko-uherských a německých diplomatů z USA.⁵⁵ Koncem září 1915 se odehrává ve Vídni případ diplomatického zástupce dr. K. T. Dumby, řešící jeho vojenské selhání v Americe. Neobstál totiž jako přímý organizátor stávek v muničních továrnách. Z intrik proti Spojeným státům, zejména ovlivňování tisku, byl na základě přesvědčujících důkazů usvědčen i německý velvyslanec hrabě J. H. Bernstorff. Z celé řady úkladů byl nařčen tehdejší německý vojenský atašé F. von Popen. Voskovi se na závěr této kontrašpionážní akce daří prostřednictvím vojenského poradce prezidenta plukovníka E. M. Househo podat Wilsonovi první informace o středoevropském problému z českého, částečně i československého pohledu.

Cílevědomý Voska s nadhledem kvituje rostoucí spolupráci československé osvobozené akce v USA s jejím evropským vedením. T. G. Masarykem, s nímž udržuje styky od roku 1902, se nechává získat za jeho pravidelného konzultanta. V rámci požadované potřeby se mu zase daří za spolupráce J. E. Salaby-Vojana získat pro Evropu 14 kurýrů, rozvíjejících potom různými způsoby vzájemné kontakty.⁵⁶ Často využívali z bezpečnostních důvodů hlavně svou paměť. Úkolů se ujmají muži i ženy, naštěstí žádný z nich nepřišel při této velice vynalézavé, avšak velmi nebezpečné práci o život.

Kurýrní činnost zahájila nadšená vlastenka a básnířka F. Staňková-Bujárková, a to 27. dubna 1916. Choť českého typografa z Chicaga přesvědčil pro cestu z New Yorku do Čech dr. L. J. Fisher. Během tohoto poslání za dr. P. Šámalem, vedoucím představitelem Maffie, přivezla do Anglie i vzkazy pro T. G. Masaryka. Do jiných úkolů se úspěšně zapojili i K. Steiger, F. Klepal, Slovák A. Ambrose, Rus P. Borger a některé další ženy – A. Chaloupková a M. Kvíčalová. Spojení krajanské Ameriky s domovem měla navázat i vynikající operní pěvkyně E. Destinnová. Pro podezření z této činnosti však byla v období 1915–1917 rakousko-uherskými bezpečnostními orgány izolována a prověřována na svém zámku ve Stráži nad Nežárkou. M. Jarušková, jako jediná zajištěná bezpečnostními orgány protivníka a odsouzená rakouským soudem k smrti, se díky šťastným okolnostem nakonec dočkala svobody.

Rakousko-uherská strana tuto činnost totiž očekávala a průběžně se na ni připravovala.⁵⁷ Hnutí české emigrace v USA ostatně nepřestávala průběžně sledovat. Prostřednictvím českých sdělovacích prostředků, donucených nátlakem, je a československou politickou emigraci také cíleně očeřovala.⁵⁸

V průběhu těchto aktivit se Český komitét zahraniční přeměňuje od února 1916 v Národní radu zemí českých, posléze Československou národní radou (ČSNR). O změnu názvu s užitím přídavného jména československá – ze slovenské strany velmi citlivou – se zasloužil v roce 1916 dr. Š. Osuský. Tento orgán v čele s T. G. Masarykem, hodlal přesvědčit Dohodu o nutnosti zániku Rakousko-Uherska. Přál si, aby s francouzskou orientací, zvláště s její podporou československého osvobozenického hnutí směřujícího k samostatnému státu, mohl stále počítat. Vůči Rakousko-Uhersku ale sledovala Dohoda zatím politiku, která chtěla habsburskou říši odtrhnout od Německa a vytlačit ji z války. Existenčně proti ní zasáhnout neměla v plánu.

Téměř ve stejný čas těchto úvah a činů plní nedávný slib česko-slovenské spolupráce v odboji Slovenská liga. Nejen v tisku a individuálních člancích přitom prosazuje názor, že je zapotřebí na veřejnosti důsledně zvýrazňovat specifické postavení Slovenska v příštím společném státě. Tento trend plně zaznívá na jejím IX. sjezdu, konaném ve dnech 22.–24. února 1916 ve Walsh Hall v Chicagu. Za přítomnosti delegátů ČNS se znovu výrazně připomíná Cleve-landská dohoda a její závěry. Vyčkávající stanovisko generálního tajemníka SL I. Daxnera, spoléhajícího se na výsledek války, bylo z iniciativy Š. Osuského poraženo. Převládl trend aktivní spolupráce Slováků s Čechy v odboji.

I Chicago a New York zde přicházejí s myšlenkou vyslat co nejdříve dva zástupce SL do Evropy. 27. a 31. května 1916 její vyslanci – představitel Slovenského katolického Sokola dr. G. Košík a evangelický kněz dr. Š. Osuský odjíždějí. Zvolili rozdílnou cestu. První z představitelů slovenské Ameriky se

povětšinou pohybuje na půdě Ruska (do USA se vrací v květnu 1917), druhý volí kontakt s Masarykovými spolupracovníky od června 1916 v Londýně a posléze v Paříži, v Evropě zůstane až do konce války. Očekává se, že vejdou „do přímého styku s ústředními činiteli Dohody, mají je informovat o žádostech slovenského národa“. Ještě před odjezdem se setkali s vedoucím činitelem Českého národního sdružení J. Tvrzickým-Kramerem. Od něho dostala liga jejich prostřednictvím příslib, že sdružení bude ve svých materiálech propagovat slovenskou otázku a referovat o Slovácích podstatně více než dosud.⁵⁹

Začátkem roku se plně aktivizuje i České národní sdružení. Jeden z jeho od roku 1915 stále známějších zástupců K. Pergler mluví 26. února 1916 před zahraničním výborem Senátu. Po přísném osobním prověřování, podobajícím se z americké strany křížovému výslechu, si volí aktuální téma „Právo Čech na neodvislost“. Američané jsou zatím nezbytně opatrní, avšak z iniciativy člena naslouchajícího orgánu M. Londona z krajanské strany informování o právu českého národa na politickou samostatnost a o vůli ji prosazovat (obrana českých práv byla později i popularizována v anglické brožůře „Bohemia's claim to Independence“).⁶⁰ Díky nesporným řečnickým schopnostem dostává příležitost vystupovat na toto téma ještě v zákonodárných sborech států Texas, Nebraska, Massachusetts a Iowa. Nebyla to celá jeho činnost. Se značným úspěchem se setkal i 28. března 1916 na univerzitě v Minneapolis, Minnesota s přednáškou „České tužby a naděje“ (vyšla anglicky v příležitostném tisku ČNS s názvem „Czechoslovak Hopes and Aspirations“). Neméně tomu tak bylo v případě přednášky Čechové a nynější krize (The Czechs in the present crisis), pronesené 28. května 1916 v Chicagu na panychidě za padlé československé dobrovolníky. I ona vyšla péčí ČNS anglicky tiskem; z jeho pověření nepřestával příležitostně přednášet a publikovat – v americkém a krajanském tisku.

Snahám o potřebě emancipace národů brzy naslouchá i širší veřejnost. Zanedlouho Američané dokonce zasahují v soudním procesu v Rakousko-Uhersku. Zatčený Kramář není totiž 3. června 1916 s A. Rašínem a dalšími spolupracovníky z žalářů omilostněn (je přitom vlastně pronásledován za předválečnou politiku), ale naopak odsouzen k trestu smrti. Brzy však do celé akce vstoupil jménem vlády USA krajan J. K. Vopička. Tento podnikatel, od roku 1913 vyslanec v balkánských zemích, navázal již na počátku války kontakty s ČNS. Jménem vlády USA potom s ohlasem zaintervenoval v Rakousko-Uhersku proti případnému provedení nejvyšších trestů v zamýšleném výstražném procesu. Právní stránky rakouského vlastizrádného procesu však samozřejmě vyhodnocoval průběžně i krajanský tisk.⁶¹

Paralelně se začíná rozšiřovat rovněž přednášková činnost nasměrovaná do všech míst, kde žili Češi a Slováci. Jen jeden z agitátorů a organizátorů odboje V. Beneš absolvuje od listopadu 1915 (do USA cestoval od 28. července 1914

do 8. listopadu 1915) do dubna 1916 po české Americe rozsáhlé agitační turné s výsledkem 90 přednášek.⁶² Od začátku roku 1916 se konají také ve všech velkých městech s krajanskými koloniemi protestní manifestace, proklamující naše sympatie ke spojencům a osvobozené touhy. Zúčastňují se jich záměrně ve svých krojích i Sokolové obou národů.

Velice důležitá pro českou i slovenskou krajanskou politickou práci je i skutečnost, že od března 1916 může vycházet první časopis kontrolovaný přímo ČNS. Jmenoval se *V boj!*, založili ho J. E. Salaba-Vojan, J. R. Pšenka a další, redigoval J. Tvrzický-Kramer. Ústřední tiskový orgán přináší od března 1916 do března 1919 „hojnost spolehlivých informací“ z krajanských kruhů. Do značné míry paralyzuje i publicitu Iškova Vesmíru. Organizační stránku rezistence od zimy 1916 zajišťuje Poselství, redigované V. Benešem. V únoru 1917 začíná vydávat dr. J. F. Smetánka „*The Bohemian Review*“, později změněnou na „*The Czechoslovak Review*“.⁶³ Orgán SL Nové Slovensko naproti tomu začal vycházet se značným zpožděním až od 24. června 1918.

Vytrvalá politická činnost orientovaná na naše menšiny, ale hlavně na Američany, je promyšleně vedena. Jak washingtonská vláda, tak významní činitelé této velmoci dostávají záplavu významných projevů i telegramů. V nich je zdůrazňována celková občanská vyspělost Čechů a Slováků. Cíleně jsou přitom připomínány významné události našich dějin i pozoruhodné české a slovenské osobnosti, jež daly lidstvu obě země.

Finanční akce, věnovaná cíleně podpoře zahraničního odboje v Evropě, probíhala zpočátku v podstatě v rámci svépomocné a sokolské činnosti. V období 1914–1915 nedosáhla v Americe žádoucích výsledků. Sokol prostřednictvím jednot a jednotlivců iniciativně vstupuje do ČNS, samozřejmě s cílem pomoci co nejvíce. Mnozí jeho funkcionáři a jejich blízcí se ze všech sil angažují pro získání finanční částky, kterou Masaryk potřeboval a krajanskému hnutí naznačil. Konečný úspěch se vzhledem k absenci ještě nezískaných dalších přispěvatelů ovšem nedostavil. Do 26. prosince 1915 čeští vystěhovalci shromáždili pouze 37 871 dolarů.⁶⁴

Vlažný a nedůsledný postoj k finanční záležitosti za oceánem představuje pro T. G. Masaryka, E. Beneše, M. R. Štefánika zatím nezakryvané zklamání. (Další představitel odboje, stoupenec carofilského směru J. Dürich je záhy, od června 1916 v Rusku. Na sklonku téhož roku je potom z Národní rady vyloučen.) Avšak naději pro evropské vedení vzbuzuje už od poloviny roku 1915 jiná vystěhovalecká aktivita – postupné získávání četných konzultantů za Atlantikem. Tamní poradci jsou užíváni pro různé okruhy činností, záhy také pro zajišťování financí. T. G. Masaryk získal pro spolupráci nejdříve E. V. Vosku, poté F. L. Kutáka a J. F. Štěpinu. Dr. L. Sychrava se může již opírat o informace od

svého dávného přítele J. Tvrzického-Kramera. E. Beneš se obrací s kladným výsledkem na svého bratra V. Beneše. Okruh žádoucích konzultantů pro tuto oblast přitom výrazně vzrůstá.

Přes dosavadní neúspěch se tedy ve finanční akci mezi českými krajaný od počátku roku 1916 stále pokračuje. Vybírají se nejdříve členské příspěvky – ale ani ty nestačí potřebám. Nápad pořádat účelové slavnosti, atrakce a zábavy se také příliš neosvědčil. Po nezdaru v roce 1915 mělo krajské vedení záhy obavu i o získání žádané sumy pro rok 1916. Z Chicaga se dostavuje instrukce, jak tento nedostatek řešit. Spočívá v tom, že T. G. Masaryk má dostat od představitele krajského hnutí dopis, v němž bude vyzván k oslovení zámožných krajanů. To ovšem není nic pro hrdého Masaryka: „Nepsal jsem pennsylvánským havířům, nebudu psát ani chicagským boháčům“.⁶⁵

Bylo tedy třeba vymýšlet další cesty i metody k získání peněz. Novoroční dary doplňují výtěžky z různých sbírek při národních posvíceních. S určitým návrhem přicházejí také Sokolové. Jako vzor se prosazuje newyorský bazar. První zdejší podnik tohoto druhu v zimě 1916 vynáší 22 250 dolarů, provázejí ho národní kolek a novoroční diplomy vydané již v roce 1915.⁶⁶ Následují bazary a slavnosti na nejrůznějších místech i po farmách, hornických distriktech i československých čtvrtích velkoměst. Jedná se o Chicago, Cleveland, Cedar Rapids, Omahu, ale i San Francisko, pořadatelé se přitom střídají. Částky při nich získané jsou cenné, dosahují ovšem nestejné výše. Celkové fondy, vzniklé složením příspěvků od rozmanitých dodavatelů, zaručují T. G. Masarykovi a jeho spolupracovníkům finanční pomoc až do doby, než byla rozvinuta československá branná akce ve Francii, Rusku a Itálii. Další peníze jsou již získávány zejména národní daní, jež se vybírá týdně jako pravidelné členské příspěvky ve spolecích.

Na české finanční sbírky navazují slovenské. Zpočátku byly symbolické, vždyť IX. kongres SL v únoru 1916 vykazoval, že od července 1915 do února 1916 bylo pro politicko agitační fond získáno pouze 179,50 dolarů. Těsně před jejich započítím – v lednu 1916 – poskytuje slovenská Amerika na československou osvobozovací akci zřejmě první větší finanční částku vůbec. Slovenští svobodomyšlní Sokolové z STJS zasílají 1000 dolarů do Petrohradu(Rusko), určených tamním československým legionářům. Peníze jsou však ve slovenské enklávě získávány pro tento účel s těžkostmi. A tak ústřední organizace SL zaslala T. G. Masarykovi svůj první finanční příspěvek 5 000 dolarů teprve o rok později – 14. února 1917. První česko-slovenský společný bazar ve prospěch zahraniční akce se konal zanedlouho 13. – 14. dubna 1917 ve Filadelfii.⁶⁷

Velká politika a odbojové aktivity krajanů úzce souvisí s jejich každodenním životem. Vedle určitých starostí se zajišťováním obživy se promítá i do

jejich spolkového života. Snad nejvíce to pociťují Sokolové. Chod jejich jednot a žup i příprava VII. sletu z roku 1917 je zřetelně poznamenána jejich stálým vypětím. Angažovanost jednotlivců v politickém působení na různých úsecích je opravdu značná. Svě poslání evidentně plní sokolský tisk s rozmanitou periodicitou (chicagský Sokol Americký, newyorská Besídka sokolská a Dělnický Sokol i další). Cenná jsou zejména touto cestou šířená četná sokolská provolání, podporující významně československou zahraniční akci. Rozrůstá se ediční činnost. Jeden z titulů představují Myšlenky starší i nové, připravované agilním dr. J. Rudišem-Jičínským. Po návratu ze Srbska v roce 1915 tento vzdělaný člověk opustil v podstatě předchozí aktivní politiku a vrátil se k sokolskému hnutí. Ve své příručce připomínal jeho minulost, nevyhýbal se otevřeným problémům. Zvláštní pozornost věnoval postavení ženy v tělovýchově. Rukověť vydala na počátku roku 1916 Národní jednota Sokolská.

Jinak ovšem neustávají komplikace při vyjednávání představitelů Národní jednoty Sokolské, Dělnického amerického Sokola a posléze župy Fügner – Tyrš o možnostech konečného sjednocení. K přiblížení předpokladů organizačního úspěchu se dospívá 22. října 1916. 1. ledna 1917 veřejnost může již konečně přijmout sjednocenou Obec sokolskou v Americe.⁶⁸ A 12. února 1917 je zvolen první výkonný výbor organizace. Jejím starostou se stává J. Šiman (v roce 1918 jej střídá na léta 1918–1923 J. Čermák), jednatelem T. Vonášek, náčelníkem J. Paskovský a redaktory tisku J. Rudiš-Jičínský a J. Košař. Počítá se, že její vedení se bude podílet na zřízení vojenského výboru při organizování vojenské legie. Od ní se očekává v případě nutnosti zapojení do válečné akce v Evropě s cílem vytvořit stát Čechů a Slováků. Nelze přehlédnout, že do roku 1917 tvoří především Sokolové spolu se svépomocnými a socialistickými členy v rámci ČNS hlavní směr zahraniční akce.

Českou sokolskou iniciativu specifickým způsobem doplňuje slovenská. STJS se zřetelným politickým podtónem formuluje stanovisko československé jednoty, nejednou na stránkách slovenských listů Slovenský Sokol a Slovenský obzor. Vyjadřují ho i více než srdečná vystoupení – dr. L. J. Fishera a V. Beneše – jako zástupců ČNS při jejich rozmanitých podnikcích. V jistém směru slovenští Sokolové také více využívají i prostory, které jsou jim dále poskytovány. Pořádají totiž ve dnech 10. – 16. července 1916 v Chicagu IX. sjezd, který Češi z mnoha důvodů odkládají. Slováci jsou též plně ponořeni do činnosti kolem souběžného IV. sletu, který Češi rovněž překládají na poválečnou dobu.

Přes značné finanční nároky spojené s těmito reprezentačními akcemi jsou však slovenští Sokolové jinak obětaví. V únoru 1916 totiž vypisují dobrovolnou sokolskou daň – určenou spíše na podporu československého zahraničního odboje. Členové STJS, jichž v září 1916 bude 11 000 jednoznačně uznávajících T. G. Masaryka za svého vůdce, si na druhé straně ale nedovedou naklonit

na svou stranu jakékoliv oponenty. Stále myšlenkově soupeří se SL a Slovenským katolickým Sokolem, opírajícím se o list Katolický Sokol.. Před novým vedením stál proto náročný úkol – odstranit co nejrychleji přetrvávající rozpory mezi Slováky, nezřídka ale vycházející z vlastního tábora. Mnozí nebyli schopni hledat takové cesty ani nabídnout přijatelné řešení. Hlavními funkcionáři STJS, od nichž se po sjezdu poměrně dost očekává, se tak stávají Š. Erhardt (hlavní správce), F. Stas (hlavní tajemník), Š. Húska (hlavní náčelník) a M. Getting (redaktor Slovenského Sokola).⁶⁹

Nepřehlédnutelným posunem v přetrvávající jakési hašteřivosti uvnitř slovenského tábora je snaha STJS i SL vytvořit společnou Slovenskou tiskovou kancelář. „My robíme to“, píše Jednota 8. listopadu 1916, „čo za najlepšie, najprospešnejšie uznávame. Ale rozhodné slovo bude mať Slovensko. A to prijme, alebo neprijme náš program politický.“⁷⁰ Těmito slovy se připomínalo nutné sblížení všech rozdělených částí slovenské Ameriky. A tak i Slovenskou ligu půlroční jednání přece jen vede 25. února 1917 jednoznačně směrem k vytvoření Tiskové kanceláře Slovenské ligy.⁷¹ Mamatey s Gettingem prosazují její umístění do Clevelandu, mimo hlavní slovenské centrum Pittsburgh. Za jejího vedoucího volí I. Gessaye, dosavadního redaktora slovenských svobodomyšlných novin New Yorkský denník. Tento nadějný orgán však měl jen velice krátký život. O jeho podstatně úspěšnější nahrazení se v blízké budoucnosti společně zasloužili Slováci i Češi, východiskem se pro ně stalo založení společné tiskové kanceláře.

Krajanské odbojové i jiné aktivity pochopitelně zásadně ovlivňoval politický vývoj v Evropě i na americké půdě. Během diplomatických vyjednávání na evropském kontinentě umírá 21. listopadu císař František Josef I. Američtí Češi a Slováci vnímali smrt tohoto dlouholetého panovníka jako předpoklad pro velké změny. S jeho skolem spojovali blížící se zánik habsburské monarchie. Byla to pro ně vzpruha a naděje, ale v nejbližších dnech se samozřejmě nic nezměnilo. Z domoviny se naopak dozvěděli, že v listopadu 1916 vznikly Český svaz českých poslanců a Národní výbor pojmávaný jako nadstranická autorita ve věcech národních zájmů. Oznámení aktu bylo ale prodechnuté prohabsburskou loyaltitou. Mělo dát zapomenout na jakýkoliv odpor proti c. k. mocnářství doma i v zahraničí. V tomto období je politika domácích reprezentantů českého národa většinou ještě pasivní a prorakousky orientovaná. Tento problém aktivní krajany skutečně trápí.

Spojené státy americké nadále přísně střeží přes postupné zhoršování vztahu s Rakousko-Uherskem a Německem neutrální postoj k válečnému konfliktu. Sám prezident Wilson je odpůrcem rozdělení habsburské monarchie. A to je silný trumf v rukou protivníků česko-slovenské státní samostatnosti. V politických kruzích se ovšem postupně ozývají hlasy na podporu česko-slovenských programů. A při konferenci utlačovaných a závislých národností, svolané ame-

rickými, ženskými, pacifistickými silami na 10. a 11. prosince 1916 do Washingtonu, měli příležitost vystoupit v tomto duchu i vystěhovalci – za ČNS s referátem „Srdce Evropy“ K. Pergler (vyšel anglicky pod názvem „The Heart of Europe“, pro ČNS jej graficky upravil V. Preissig) a s příspěvkem SL dr. S. Lichner.

V zákulisí americké politiky nepřehlédnutelně působí dotaz amerického prezidenta W. Wilsona z 20. prosince 1916 adresovaný válčícím stranám. Měl přinést informace o jejich válečných cílech. Československá národní rada využila svého vlivu na francouzském ministerstvu zahraničí a požádala, aby Dohoda uvedla mezi svými cíli i představy československého osvobozenického hnutí. Mezi českými vystěhovalci to vřelo. Sledovali velmi bedlivě politiku prezidenta a využívali rozmanitých způsobů, aby upozornili na systematické snahy československého zahraničního hnutí hlavně za Atlantikem. Stále více se jich totiž přímo zúčastnilo jeho odbojových aktivit.

Sjednocení!

Rok 1917 znamenal předěl ve vývoji války. Je nesporné, že již první jeho dekáda přinesla do politického života mnoho nového. Průběh diplomatických a válečných událostí, hlavně odpověď států Dohody Wilsonovi na jeho výše uvedený dotaz z prosince 1916 naznačila důležité skutečnosti – jejich prozatímní válečné cíle. Pisemnosti Spojenců z 10. ledna 1917 napověděly, že jim jde také „o osvobození Italů, Slovanů, Rumunů a Čechoslováků z cizí nadvlády.“ Nebyla to zatím konkrétní odpověď – i ČSNR bylo připomenuto, že si vykládá závazek příliš široce. Nicméně výše uvedená formulace byla na světě a rozhodně působila.

Tato zpráva pochopitelně naplno zasahuje také československý zahraniční odboj na americké půdě. Nyní jí zde věnují zásadní pozornost i ti Češi a Slováci, kteří dosud stáli stranou, tj. 60 % českého svobodomyšlného českého etnika a asi 35–40 % stejně smýšlejících Slováků. Bilancují. Mnozí si uvědomují, co na tomto úseku již bylo vykonáno, ale kriticky registrují i své slabiny, omyly vzrušených nervů a omrzlost některých z nich, jež se stávaly brzdou „vlastenecké práce“ ostatních. Ti potom museli bojovat proti Rakousko-Uhersku oslabování spory s vlastními lidmi, leckdy je to nutilo ustoupit a hlavně jim to zužovalo manévrovací prostor.

Své poznatky o československé zahraniční akci jako vždy sumarizovaly bezpečnostní složky habsburské monarchie. S jistotou si uvědomovaly, že hlavní hrozbou pro ni je z této strany odbojové centrum Čechů a Slováků v Paříži. Mapovaly další nepřátelská ústředí v zahraničí, tedy i ve Spojených státech. Z britského listu The New Europe, článku T. G. Masaryka z konce února 1917,

se až v červenci se značným zpožděním dozvěděly i o přípravách na zřízení československé zahraniční armády. Žádné optimistické informace však do Vídně či Prahy rozhodně nepřicházely.⁷²

Nejhlasitěji se na přelomu let 1916–1917 ozývají čeští katolíci. Navazují v podstatě již na pokus o vlastní pomocnou činnost – Cyrilometodějský fond – založený 4. září 1914.⁷³ V krátkodobé sbírce tehdy údajně vybrali 10 000 dolarů, akci zřejmě vedli Msgre F. Bobal a J. W. Woller. Ještě před prohlášením Spojenců z ledna 1917 – se pro podporu odboje 15. listopadu 1916 veřejně vyslovil představitel českých katolíků v Clevelandu, farář české osady P. Marie Lourdské O. Zlámal. Bylo to pochopitelné, vždyť na této farnosti dříve úzce spolupracoval s uvědomělým slovenským knězem, opravdovým vlastencem S. Furdekem.

Další clevelandští čeští katolíci přijali v tomto smyslu 17. prosince 1916 již usnesení. A 15. ledna 1917 se k tomuto dokumentu připojilo české katolické Chicago. Brzy následovala další centra. 6. února 1917 už mohla společně ustavit vlastní organizaci – Národní svaz českých katolíků (NSČK). Toto těleso potom už systematicky buduje celé měsíce při zapojení do odboje pevnou vlastní strukturou. Jeho členové jsou však velice cílevědomí (patří k nim i prezident chicagské banky Lawndale State Bank L. G. Hájíček) – již 4. července 1917 uzavírá NSČK dohodu s ČNS.⁷⁴ Od tohoto okamžiku s ním budou v odboji postupovat společně – čeští katolíci ho výrazně posilují. Svě poslání formulují jako „akci, směřující k docílení nejvyšší svobody národa českého.“ Současně postupují čeští protestanté, ale je důležité připomenout, že jednotlivci z jejich řad – přední muži tohoto proudu prof. J. J. Zmrhal a dr. J. F. Smetánka – pracují v čele rezistence za Atlantikem vlastně od samého začátku.

Shodou okolností, začátkem roku 1917, postupně v zásadě umlká nepřítel z „vlastních řad“ dr. F. Iška. Tohoto svérázného novináře téměř od samého počátku podporoval někdejší ředitel Česko-americké tiskové kanceláře a tajemník ČNS A. G. Melichar, od konce srpna 1915 zároveň spolupracovník Vesmíru. Iška nacházel stoupence i v některém tisku, mezi opatrníky, „rakušáky“ ale také i lidmi pochybného charakteru. Byl natolik sebevědomý, že chicagskou Svornost nakonec obžaloval u amerického soudu ze stálé podpory krajanského odbojového hnutí. Od ledna 1916 se jeho situace ale prudce horší. Veřejně se totiž posuzuje, zda je či není pravda mnohými šířeně tvrzení o jeho přijímání finančních úplatků od rakousko-uherského konzulátu. 27. ledna 1917 u amerického soudu fakticky prohrává.⁷⁵ Americký soudce Rafferty ho sice nezbavuje možnosti nadále podporovat Rakousko-Uhersko, očisťuje však Svornost, neboť její trvalý zájem o československou věc je charakterizován jako čestný. Poté se od něho distancují noviny Američan a Denní hlasatel, které ho dosud podporovaly. Činí tak i četní čtenáři. Pád tohoto muže zcela eliminoval vliv skutečně nebezpečného protivníka.

Během necelé první čtvrtiny roku – do 13. března 1917 – podporovalo československý odboj v USA podle tehdejších, ne však zcela podložených informací, již více než 700 000 amerických Čechů a Slováků.⁷⁶ Tento pozoruhodný údaj byl ale zřejmě nadnesený. Rozhodně však dával jeho účastníkům příležitost uvažovat již o jiné – širší aktivitě. Sjednocení čeští Sokolové otevřeně začínají zvažovat o vytvoření krajanské branné akce na americké půdě – s působností především ve Francii. V tomto smyslu již záhy zveřejňuje J. Čermák opakované výzvy v Sokolu Americkém. Tato publicita je inspirována a především shledávána potřebnou T. G. Masarykem a jeho centrem vůbec. Má i svou vedlejší tvář – dotýkala se vbrzku tělocvičen, které se začínaly vyprazdňovat. Mnohé jednoty musely být pro tyto zatím zdánlivě předčasné přípravy a s tím spojený úbytek členstva přímo zastaveny.

I nadále zůstávalo otevřenou otázkou, jak budou postupovat slovenští Sokolové z STJS. Na X. sjezdu SL v Clevelandu 22. února 1917 jménem M. Gettinga na určitý okamžik snad až zbytečně vyhoceně soupeří s ostatními Slováky i ve věci interpretace Clevelandské dohody.⁷⁷ Odpovědi Spojenců Wilsonovi, hovořící o osvobození Čechoslováků, přinášejí zřejmě přece jen konečné vzájemné uklidnění do diskuse uvnitř slovenského tábora. Slovenská liga se totiž opět výrazněji hlásí k programu vytvoření společného československého státu. Po svržení carismu v Rusku a návratu G. Košíka odtud (27. ledna 1917 jej rozporuplně přijal s touto myšlenkou ruský ministr zahraničních věcí N. N. Pokrovskij) se již definitivně veřejně orientuje na podporu pařížské Československé národní rady. Na začátku roku 1917 při SL dokonce vznikl dvoučlenný vojenský výbor, který sledoval kroky M. R. Štefánika tímto směrem a chtěl se jimi řídit. Tvořili ho Sokolové – M. Getting a dr. G. Košík.

Válečné události v Evropě, které probíhaly v rychlém sledu, výrazně utišovaly spory a do značné míry se promítaly v posílení postavení SL a ČNS. Obrážely se i ve vztahu mezi oběma menšinami. Už se zklidňovaly poměry i uvnitř amerických politických kruhů. Tato situace tedy nedávala mnoho příležitostí nereálným a neživotným koncepcím některých našich aktérů na americkém kontinentě. Početným stoupencům odboje na obou stranách totiž prakticky nedovolovala vybočit z přijaté linie sledující vytvoření československého státu.

Údobí prvního čtvrtletí nebylo ale nikterak lehké. Rakousko-Uhersko bylo postiženo vyostřením hospodářského rozvratu a následnou vlnou stávek i hladových a protidrahotních demonstrací. Česká a slovenská Amerika si tyto projevy krize uvědomuje. Co nejvíce chce proto podpořit československou odbojovou Paříž, jež si přeje tyto problémy zmírnit. Všechny snahy jsou přehlušeny a zastíněny válkou, kterou 6. dubna 1917 vypověděla dosud důsledně neutrální americká velmoc.

Tento krok byl logickým vyústěním předchozích vojenských akcí císařství, při nichž německé ponorky v důsledku tzv. bezohledné ponorkové války vyhlášené 2. února, potopily pět amerických obchodních lodí. Ze strany USA, které přerušily 3. února diplomatické styky s tímto agresorem, nemohly mít tyto činy jinou odpověď. Američané dosud věděli o Evropě jen velmi málo a o problémech malých národů žijících v rakousko-uherské monarchii téměř vůbec nic. Nyní byla příležitost nahlédnout za oceán. Bylo zřejmé, že československá akce za Atlantikem se v této nové souvislosti může postupně stát reálnou alternativou. Válka se totiž v představách amerického prezidenta stávala tímto okamžikem bojem o lepší mír, o jinou organizaci světa, založenou na demokracii, na právech každého národa rozhodovat o svých osudech. Nebylo tomu ovšem zcela v úvahách dohodových mocností.

V dubnu 1917 tak mohl v Crescu stále úřadující právník K. Pergler připravit projev, věnovaný české otázce. Byl určen filadelfskému sjezdu Americké akademie politických a sociálních věd, kde dostal náležitý prostor a získal patřičnou pozornost přítomných. Pro výraznou odezvu se poté setkal se značnou publicitou. Vstup USA do války inspirují ČNS a SL v květnu 1917 k zaslání memoranda „Československá otázka“ americké straně, v němž tento krok vítají. Text přitom reaguje na zatím zřetelně shovívavý postoj americké politiky k habsburské monarchii. Autorem krajanského dokumentu je opětně K. Pergler, spolusignatářem se stává zřejmě socialistický novinář J. Martínek.⁷⁸ A právě proto, že Spojené státy nebyly zatím ve válce s Rakousko-Uherskem, nemohl být ještě navázán přímý kontakt v této záležitosti s prezidentem Wilsonem. Důležitou listinu tak dostal k vyjádření nejdříve jeho blízký důvěrník E. M. House.

Tyto akty téměř korespondovaly s Manifestem českých spisovatelů, který v Čechách napsal režisér, dramatik a básník J. Kvapil, spolupracující s Maffií. V dubnu 1917 v něm byla Evropa charakterizována jako kontinent „národů svéprávných a svobodných“. Termín československý národ potom vyjadřoval přání společného života Čechů a Slováků. Státoprávní prohlášení Českého svazu 30. května 1917 z něho potom ideově vycházelo, v podstatě stálo na stanovisku vytvoření samostatného československého státu.

Pozvolna se politicky stále více projevuje i slovenská strana. SL totiž během svých nejrůznějších, stále se množících aktivit zároveň vyhlašuje významnou akci – miliondolarovou sbírku pro agitaci za samostatnost Slovenska v rámci československého státu. Zprávu o tom přináší list Jednota 31. října 1917. Vedoucím agitačního výboru tohoto podniku – složeného z katolíků, evangelíků i svobodomyšlných – je jmenován jeden z mluvčích slovenských katolíků reverend J. Murgaš. Za jeho vedení bylo od 15. listopadu 1917 do 16. prosince 1918 shromážděno 358 096,35 dolarů.⁷⁹

Neméně závažná však byla skutečnost, že na frontu již odjížděli první českoslovenští dobrovolníci. Tento stav je ovšem spojen se značnými komplikacemi, vyplývajícími z přísné neutrality Spojených států. Situaci pomáhají řešit K. Vinklárěk, J. Císař, J. Tvrzický-Kramer, V. Beneš a někteří další funkcionáři. K samotnému činu dochází již 23. dubna 1917, naše síly pod vedením F. Klepala (účastníka zdravotnické výpravy do Srbska v roce 1915) v počtu asi 200 mužů tvoří součást 223. praporu kanadské armády. Značnou část z nich formují chicagští Sokolové. Czech Canadian Batalion brzy míří do Flander, kde je bojově nasazen. Mezi těmito muži je i známý A. Linhart, dopisovatel chicagské Svornosti. Nemá však lehký osud. Zásahem německého šrapnelu přišel o nohu a jeho další život byl těžký. V téže době tvoří Sokolové i 150 dobrovolníků z prvních 450 mužů získaných pro americkou armádu v Chicagu. A 3. června 1917 odjíždí dalších 120 Sokolů do Francie v rámci amerických branných sil z New Yorku.⁸⁰ V této východoamerické metropoli se v tomto čase podílel na přípravě bojového nasazení krajanů-dobrovolníků bývalý spolupracovník E. V. Vosky na kontrašpionážním úseku F. Kopecký.

Statečnost Sokolů a dalších mobilizovaných vystěhovalců tak v očích veřejnosti kontrastuje se skandálem kolem spoluredaktora Iškova Vesmíru A. G. Melichara. Tento muž, kdysi nadějný funkcionář zahraniční akce, spoluprací s tímto listem prokázal vady svého charakteru. Vplul do „rakouských vod“ a pak již ho ovládaly jen ziskné cíle. 29. dubna 1917 proto opouští spolu s hrabětem Tarnowským a 200 zaměstnanci rakouských diplomatických služeb na lodi Ryndam z New Yorku definitivně Spojené státy.⁸¹ Špionážní a diverzní činnost německých a rakouských diplomatů a agentů proti USA v minulosti je v podstatě touto formou a v tomto čase ukončena.

Krajané rozvíjejí a stupňují formy a rozsah protestů. Především se přidávají dosud váhající vrstvy rozdílných názorů. Čeští evangelíci, vystupující dosud v malém počtu, adresují 1. května 1917 apel české veřejnosti. Žádají v něm všechny příznivě nakloněné o „pomoc v českém zápasu za svobodu Husova lidu ve staré vlasti“.

Během krátkého času od vstupu USA do války krajané naplno připomínají Američanům, zejména významným osobnostem, československou věc. Přijímají taktiku americké lobby. Snaží se znovu, tentokrát otevřeně, kontaktovat významné americké osobnosti, aby podpořili hnutí Čechů a Slováků za samostatný stát. Dne 5. května 1917 tak budoucí nejstarší kongresman českého původu A. J. Sabbath, spolupracovník ČNS, podává ve sněmovně důležitý návrh. Od něho sněmovna i senát dostávají rezoluci, v níž jednou z „podmínek míru musí být uzákonění, že Čechy (Bohemian), mají být prohlášeny nezávislým státem.“⁸² O dvacet dnů později se senátor W. S. Kenyon z Iowy dožaduje, aby „Čechy byly prohlášeny svobodnými a nezávislými“. Po „skončení války a při

jednání o mír“ pak již mají Spojené státy trvat na „nezávislosti Čechů a Slováků a na obnovení československého státu.“⁸³ Nevystupuje v tomto duchu náhodně, během iowské právnícké praxe se zdatně sblížil s K. Perglerem.

Pro posílení politické a propagační činnosti dochází z iniciativy Čechů i Slováků 14. května 1917 rovněž k očekávané změně – vzniká Slav Press Bureau. V prostředí zanikajícího předchůdce – Tiskové kanceláře Slovenské ligy – se od počátku pohybují Sokolové M. Getting a V. E. Voska. Dne 25. dubna 1917 potom dochází v hotelu Congress Hall ve Washingtonu k poradě, jíž se zúčastnili za SL A. Mamatey a M. Getting a za ČNS E. V. Voska a K. Pergler. Tito vybraní představitelé krajanského hnutí iniciativní záměr Sokolů samozřejmě potvrzují. Jejich cílem je udělat vše pro cílevědomou a rovnocennou spolupráci Čechů a Slováků při tiskové propagandě. Instituce je záhy velice činná, dodává informace a hotové články do asi téměř 500 redakcí v USA. Vydává Společný česko-slovenský Prehlas, v kterém se respektují požadavky Slováků. Pro tuto systematickou činnost jsou nakonec vyhrazeny v newyorském objektu Tribune Building pokoje č. 300 a 301 a kanceláře ČNS na 26. ulici v Chicagu. Díky snahám zúčastněných dochází k dohodě, náklady na tiskovou kancelář si rovnoměrně rozdělují SL a ČNS. Roční společný nájem v newyorském objektu tak činil 1 000 dolarů, další výdaje oba hradily vždy po 2 000 dolarech. Vedením tohoto podniku byli pověřeni už uznávaný Čech K. Pergler a mladý slovenský právník G. Mika z New Haven, Conn.

Jen sám Pergler při tom publikoval prostřednictvím ČNS řadu projevů, v příležitostných brožurách byla česká otázka předkládána americké veřejnosti. Ke zvlášť žádaným patřila úvaha Má Rakousko-Uhersko právo na existenci? (Should Austria exist?), ale i jiné. Je pravděpodobné, že již od února 1916 do října 1918 vystoupil z pověření ČNS při výjimečných příležitostech více než dvacetkrát, ne všechna ústně pronesená slova však byla publikována. I v bulletinu instituce ovšem vyšly jiné jeho zajímavé příspěvky – v září 1917 Práva národů a Němci a o měsíc později Spojené státy a říše Habsburská. A pravděpodobně počátkem roku 1918 – spolu s K. Leitnerem a F. Píseckým – zakládá a vydává v New Yorku týdeník Stráž, který od svého vzniku plně podporuje odbojové snahy Čechů a Slováků. Drží se svého zvyku, opět publikuje pod krycím jménem – jeho pseudonymem je tentokrát Insarov. Jednoznačná orientace a pečlivá a trpělivá snaha hlavních aktérů činí z tohoto pracoviště skutečně výkonné středisko.⁸⁴

Z tiskové agentury ve skutečně politického činitele se mění až po příjezdu generála M. R. Štefánika z Bordeaux do New Yorku 15. června 1917. Místopředseda pařížské Československé národní rady se poznal s Masarykem jako student v Praze již před válkou, s Benešem potom v prosinci 1915 v Paříži. Začátek válečného konfliktu totiž prožil jako spojenecký letec na francouz-

ském a balkánském bojišti. Těžké zranění a výborné styky s francouzskými prominenty ho vedly k rozhodnutí, podílet se na založení tehdejší Národní rady zemí českých.

Nyní, hned zpočátku, hovořil očekávaný slovenský představitel prvního odboje s M. Gettingem. Jeho partner – muž zdůrazňující od počátku zámořské akce politický význam spolupráce Slováků a Čechů na základě československého programu – jej tedy informuje o slovenském národním hnutí v Americe. Z české strany ho podle už zažitých zvyklostí mezi prvními zpravoval o dění za oceánem K. Pergler. Štefánik vedle mnohých informací oběma na oplátku podává nejpřesnější a vyčerpávající zprávy o vývoji na Balkáně a formování československého odboje v Itálii (vrcholný orgán v tomto prostoru – Odbočka Československé národní rady – vznikla v říjnu 1917 v Římě).

Příjezd prvního člena pařížského vedení do Spojených států je ale také spojen s projevy opravdové úcty krajanů obou enkláv, kteří vědí, že tento politik má před sebou řešení rozsáhlých vojensko-politických a diplomatických úkolů. Sám si uvědomuje, že aby splnil svou úlohu, musí se podílet na bezkonfliktním maximálním sblížení ČNS a SL. Již v počátcích se snaží prosadit a obhájit novou koncepci řešení slovenského osudu v českém státě na bázi československé státní, národní a kulturní jednoty.⁸⁵

Pařížská Československá národní rada je totiž dobře zpravena o prudkém krajaňském pohybu, k němuž došlo za oceánem. Nelze zejména přehlédnout, že Češi a Slováci s nadšením podporují nejen odboj, ale i americké úsilí ve válce. Tomu odpovídá elán, s jakým rukují do amerických vojenských sil. Nečekají, že do válečných událostí v Evropě budou moci vstoupit v rámci zatím zvažovaných československých jednotek. Hovoří se, že americkou možnost v krátkém čase využívá 30–40 000 dobrovolníků. Při sčítání amerických vojáků českého a slovenského původu po válce se ale ukázalo, že toto číslo bylo značně nadsazené. Amerických válečných operací v letech 1917–1918 se ve skutečnosti zúčastnilo asi 10 000 dobrovolníků. Je přitom pravděpodobné, že první tábor, z něhož odcházely české oddíly do americké armády, byl umístěn na území Jafferson Barracks, zřízeném ve státě Missouri.⁸⁶

„Paříž“ se ovšem rozhodla konkurovat Američanům, jít vlastní cestou. Stále více se totiž ukazuje jako nanejvýš potřebné prezentovat se na evropském bojišti před spojeneckými silami vlastními vojáky. Tímto úkolem je v Americe pověřen právě generál M. R. Štefánik. Povolení náboru českých a slovenských vystěhovalců projednává asi až do 26. června s francouzskými diplomaty a vojenskými činiteli, důležité slovo však pronáší nakonec americký státní tajemník R. Lansing. Díky pochopení a postoji amerických orgánů Štefánik získává 20. července pro českou a slovenskou odbojovou stranu krajanů povolení

k očekávanému přímému náboru Čechoslováků. Přítomní doufají, že do 2–3 měsíců se podaří získat okolo 20 000 dobrovolníků. Brzy se ukázalo, že naděje spojené s touto perspektivou jsou značně nereálné.⁸⁷

ČSNR v Paříži sice dostává od amerických úřadů povolení k očekávanému náboru, avšak může počítat pouze s dobrovolníky, kteří nemohou být přijati do americké armády. Týká se to mužů starších 30 let a těch, kteří dosud neměli americké státní občanství. Jistý svízlel je způsoben tím, že nábor do francouzské armády (s ní se počítá pro československé jednotky) je obtížnější než do americké, v níž je všeobecné postavení vojáka i materiálně výhodnější. Porada M. R. Štefánika s představiteli ČNS a SL v New Yorku 1. července 1917 se vyrovnává se všemi těmito spornými otázkami. Jisté i zásluhou tohoto politika a státníka došlo o několik dnů později ke sblížení ČNS a NSČK.

Plně zainteresovaný generál pamatoval i na všední záležitosti. Přišel rovněž mezi slovenskou veřejnost, k velice žádanému setkání se mohl uvolnit až 12. července 1917. Za doprovod do newyorské místnosti Dělnicko-Americké sokolovny si zvolil V. E. Vosku a J. Marečka, celému setkání zde předsedal a vedl je předseda DAS A. Koňas. M. R. Štefánik měl díky českým Sokolům více než hodinu příležitost hovořit – střídavě slovensky a česky – k představitelům slovenské Ameriky o programu československé zahraniční akce, o jejích kladech a problémech.

21. srpna se uskutečnila v Chicagu schůzka s referenty vojenské akce. Na ní byla přijata dohoda, podle níž měli J. Tvrzický-Kramer a V. Beneš získávat dobrovolníky v oblasti od Chicaga a Clevelandu na západ a M. Getting od New Yorku po Cleveland.

Štefánik ještě 16. září 1917 veřejně vystoupil na podporu vojenské činnosti. Hovořil na manifestaci Čechů a Slováků v newyorské Carnegie Hall v přítomnosti amerických a francouzských politiků. Mítinku předsedal starosta východoamerické metropole J. P. Mitchell. Hlavní řečník – francouzský ministr propagandy – H. F. Bouillon zde potom otevřeně vyzýval k rozbití Rakousko-Uherska a ke vstupování krajanů do československých legií ve Francii. Byl to první případ, kdy se na americké půdě prominentní státník a politik vyslovil v tomto duchu.

Dne 20. září jednal v hotelu Plaza v New Yorku i se slovenskými kněžími, z počátku až na výjimky věrnými svatoštěpánské koruně. Snad pouze farář M. Jankola byl totiž již v roce 1914 stoupencem hesla Pryč od Maďarů. Po obratném jednání, s využitím získaných zkušeností, se mu je podařilo nyní přesvědčit, aby podporovali program SL, prosazující osvobození Slováků a Čechů a utvoření společného národa. Získal si přitom nejen předsedajícího reverenda A. Dianišku, ale i ostatní.⁸⁸

Výsledkem nejrůznějších podniknutých akcí bylo 3. října 1917 vytvoření tzv. Czechoslovak Committee, společného orgánu ČNS, SL a dalších organizací, které se měly podílet na náboru dobrovolníků.⁸⁹ Od té doby se spolu pravidelně setkávají z ČNS dr. L. J. Fisher, J. Tvrzický-Kramer, a V. Beneš, A. Mamatey a G. Košík za SL, přední Sokolové J. Čermák a M. Getting i katolický předák J. Straka. Pro celé území USA jsou nejdříve stanoveny čtyři náborové okresy, které zpočátku „obhospodařují“ Obec sokolská v Americe, Český katolický Sokol, Slovenská tělocvičná jednota Sokol a Slovenský katolický Sokol. Toto rozhodnutí není náhodné, plně uznává Sokoly za jejich předchozí odbojovou činnost. Později ovšem dochází ke změnám, jež vyvolala odlišná situace v rezistenci. Cesta k vytváření československých branných sil za Atlantikem se přesto zdánlivě otevírá. Je ovšem svým způsobem trnitá. V Americe se totiž jedná převážně o sociální emigraci, jež v zámoří hledá obživu. Tvoří ji z větší části obyčejní čeští a slovenští lidé – dělníci, řemeslníci a rolníci. Z těchto důvodů je k nim zapotřebí přistupovat taktně a trpělivěji – teprve potom může být odměnou vytváření dobrovolnických jednotek.

Ještě před odjezdem zpět do Francie M. R. Štefánik formuluje mobilizující provolání Kto za pravdu horí, které posléze otiskuje téměř všechn krajský tisk. Snad vůbec poprvé tak činí 4. října 1917 New Yorkské listy – fakticky to znamená zahájení náboru českých a slovenských dobrovolníků. Ale již od 2. října 1917 přitom platí prostřednictvím M. R. Štefánika a ČSNR vyhlášená mobilizace. Ještě 28. října 1917 publikoval časopis New York World se Štefánikem rozhovor, který byl zřejmě „první seriozní diskusí o česko-slovenské otázce v americkém tisku“. Koncem října 1917 předává citelně unavený, po desetiletí mezinárodně uznávaný astronom, řízení na branném úseku K. Perglerovi a jeho poradci – konzultačnímu důstojníkovi ruských legií F. Píseckému. Ten přijel do New Yorku 11. května 1917. 3. listopadu 1917 končí M. R. Štefánik náročná zámořská jednání a vrací se do Evropy.⁹⁰

Již předtím se vyhledával vhodný vojenský výcvikový prostor. Potřebný pozemek byl získán velmi brzy od amerických manželů J. G. a G. Borglumových. Rozkládal se v lesích poblíž Stamfordu, Connecticut., vzdáleném asi 40 mil od New Yorku.⁹¹ Dárci jsou pro československou věc zanícení, umožňují zřídit podmínky pro plně vyhovující brannou činnost. Žena vlastníka-sochaře se neprodleně přičiní také o to, že čeští a slovenští dobrovolníci v krátké době vlastní i první československou vlajku. Obsahuje čtyři hvězdy, symbolizující Čechy, Moravu, Slezsko a Slovensko. Vlastní výcvik budoucích vojáků je velice náročný a nezná žádnou úlevu. Začíná v pět hodin ráno a trvá v podstatě celý den. Díky tomu už 5. listopadu 1917 opouští vojenský tábor na staré zrezivělé lodi Madonna z New Yorku do Marseille první transport českých a slovenských dobrovolníků, tvořený 100 muži. Ještě během listopadu a prosince 1917 je ná-

sledují další útvary. Sokolové nechtějí zůstat opodál, již značnou část prvního transportu tvoří členové STJS. Uvádí se, že první tři transporty amerických dobrovolníků dorazily k rodícím se československým legiím v Cognacu 23. a 28. listopadu a 11. prosince 1917. První československo-americkou legionářskou rotu vůbec zde převzal k výcviku poručík V. Šidlík.

V době vyjednávání generála M. R. Štefánika ve Spojených státech – po úspěšné bitvě československých legionářů 2. července 1917 u Zborova – byli vysláni představitelé amerických Čechů a Slováků k rokování o branných a politických otázkách do Ruska. Do této zaostalé země přijeli na lodi *Empress of Asia* ostřílený a zasloužilý funkcionář a odbojář V. E. Voska v čele Amerického výboru občanů československého původu, bystrý sociálně demokratický redaktor *Dělnických novin* z Clevelandu J. Martínek, prezident Slovanského vystěhovaleckého institutu v New Yorku reverend A. B. Koukal a Slovák dr. V. Švarc, asistent městského právníka v Clevelandu. V Petrohradě, kam delegace dojela přes Japonsko a Sibiř, pracuje poté v podstatě v intencích T. G. Masaryka.⁹²

12. září 1917 je čekali členové a spolupracovníci tamní Odbočky Československé národní rady. Delegace jim měla „tlumočit citění československého lidu v Americe“ a zvláště projednat finanční problémy spojené s budováním československé armády. Výsledkem jednání nakonec bylo mimo jiné stanovení potřebných revolučních zápujček československého národa pro Rusko, pro USA i západní Evropu. Voska přitom ještě navrhoval i jiné druhy aktivit, mezi nimi filmovou propagandu, přednášky a distribuci knih a časopisů. Bolševická revoluce ovšem zmařila řadu plánů, jež byly navíc pouze nastíněny a nestačily být neuvedeny v život. Po návratu do Ameriky – v únoru 1918 – vykonali účastníci rozsáhlé turné, při němž byli krajané a Američané informováni o průběhu ruské revoluce a činnosti podporující československou zahraniční akci v různých částech světa.

Vojenské otázky byly již plně v popředí, neznamenaly však zdaleka zcela převažující odbojovou aktivitu zámořského prostředí. Nadále zde zákonitě pokračuje vžitě shromažďování peněz pro československou „Paříž“. Důležité je totiž nepřetržitě udržování odbojových úřadoven i mimo Paříž – v Londýně, Petrohradě, Římě a v mnoha místech USA.

Centrem evropského politického dění v té době se vzhledem k neutralitě země stávalo také Švýcarsko, křižovatkou diplomatických námluv i tiché války byla brzy Ženeva. V tomto místě měl také za možného přispění slovenských krajanů z Ameriky zvláště důležité zastoupení i československý odboj. Zasloužil se o to zejména dr. Š. Osuský, který si v tomto prostoru od 15. října 1917 všestranně udržoval vliv. Pod jeho vedením zde působila kancelář Bureau

Tchécoslovaque Presse, zabývající se shromažďováním hospodářských, finančních, politických i národnostních zpráv z Rakousko-Uherska a Německa. Od začátku roku 1918, od styku s americkým zastupitelským centrem v Bernu, se až do konce války zapojovala i do spojenecké špionážní činnosti.

Nástin rozsáhlé činnosti této zahraniční organizace naznačuje, že náklady v zámoří se vždy rozpočítávaly na udržování a rozdělování peněz na potřebu kancelářů, na služné pro funkcionáře, na publicistickou a ediční činnost a cestovné pro představitele a funkcionáře, propagující po zaoceánské zemi myšlenku československého státu. A zvláště ve Francii a Americe se se značnými náklady financovalo také vydávání potřebných knih a časopisů, zasvěcených plně československé věci. Rozdělování shromážděných prostředků bylo tedy třeba stále zvažovat a vydávat je opravdu s rozmyslem. Vždyť jen jedna z ústředních organizací ČNS měla v roce 1916 178 vlastních odboček a o rok později už 242.⁹³ To ukazuje nejen na jejich postupné rozsévání takřka po celých Spojených státech, ale i na stále vzrůstající náklady všeho druhu s tím spojené.

Při finanční činnosti samozřejmě i jinak neustávala ani politická a propagační aktivita vystěhovalců. Nerozvíjí ji nyní už jen ČNS a SL, iniciativní jsou i dílčí odbojové složky. Pozoruhodný je jistě počín NSČK 20. listopadu 1917; jedná se o poselství Svazu papeži Benediktovi.⁹⁴ Svatý Otec je v tomto dokumentu otevřeně žádán o vlastní působení ve prospěch českého a slovenského národa. Apoštolský delegát ve Washingtonu přijímá z rukou českých kněží s určitým zpožděním tuto prosbu, reagující na mírovou notu vydanou 1. srpna 1917 ve Vatikánu. Tehdy v ní papež na Čechy a Slováky zcela zapomněl. Nebylo nezajímavé, že úsilí NSČK provázal šek na 5 000 dolarů a že poselství parafoval i bývalý významný prorakouský biskup, znalec osmi jazyků J. M. Koudelka. Svaz i poté podnikl ještě celou řadu akcí na podporu odboje.

Pro českou a slovenskou Ameriku byla důležitá a očekávaná i událost jiného druhu – zřízení československého armádního sboru v Rusku. Došlo k tomu 9. října 1917. Pozornost k této zemi ani poté stále neokorává, vždyť 7. listopadu 1917 zde začíná bolševická revoluce. Lidé z obou našich enkláv si situaci neumí představit, ani jak dlouho bude trvat a co přinese. Zásadní otazník zde od jejich prvních hodin zůstává, a to nad našimi legiemi. To ale není vše, dějiny se nadmíru zrychlují. 7. prosince 1917 Spojené státy vyhlásují válečný stav s Rakousko-Uherskem. Na podzim let 1917–1918 Dohoda stále ještě pokračovala v taktice oslabení svého hlavního protivníka – Německa. S Rakousko-Uherskem uvažovala jen o uzavření separátního míru. Dávala na vědomí, že rozbití habsburské monarchie není jejím válečným cílem.

C. k. mocnářství naproti tomu bylo rozdílného mínění, během roku 1917 zůstávalo velice pozorné i ke krajanskému dění na půdě zámořské velmoci.

Zajímalo se sice hlavně o T. G. Masaryka a jeho spolupracovníky, ale zároveň sledovalo ozvěnu jeho pokynů za Atlantikem. Policejní ředitelství ve Vídni při těchto příležitostech došlo až s půlročním zpožděním k závěru, že prostřednictvím kurýrů je udržováno spojení mezi ilegálním odbojem v habsburské monarchii a zahraniční akcí. V tomto čase se uvažovalo, že protivníci potřebné zprávy odevzdávají a dostávají přes švýcarský konzulát v Praze, kontakty získané na socialistické konferenci ve Stockholmu v září 1917 a přes železničáře. Jejich eventuální obsah z USA již ale nemohly včas a plně vyhodnocovat vzhledem k účinnému bezpečnostnímu zásahu proti rakousko-uherským orgánům na americké půdě.⁹⁵

Počátek roku 1918 se odehrál ve znamení stupňující se konsolidace československé zahraniční akce v USA, jejího rozšiřování a upevňování její jednoty. Předcházela tomu znepokojující americká iniciativa. Již 8. ledna 1918 totiž prohlásil prezident USA W. Wilson v poselství Kongresu, ve společném zasedání senátu a poslanecké sněmovny, čtrnáct bodů jako program Spojených států na ukončení války. Češi a Slováci si pochopitelně všimli zejména článku 10, týkajícího se Rakousko-Uherska. Dozvěděli se, že při budoucím uspořádání rakousko-uherské monarchie, by měla být jeho jednotlivým národům poskytnuta možnost „nejširšího autonomního vývoje“. Program americké velmoci se tak stále zcela neztotožňoval s tím, oč právě američtí Češi a Slováci usilovali.

Tehdy se proto projevuje znovu zřetelně zvýšená aktivita českých a slovenských vystěhovalců. ČNS vypracovává důvěrné memorandum a předává je zahraničnímu výboru Senátu. Jeho autor, jeden z mluvčích československého hnutí za Atlantikem K. Pergler, se v něm s naléhavostí zabývá možnými mírovými podmínkami. Odůvodňuje, že československý odboj směřuje zcela ke sjednocení s cílem úplné samostatnosti Čechů a Slováků v Evropě.⁹⁶ Dalším dokladem tohoto trendu za Atlantikem se mělo stát vytvoření Odbočky Československé národní rady v USA, navazující na stejnojmenný pařížský orgán z roku 1916. Podle dosavadních zkušeností byl chápán tento projekt jako potřebný, ač tato instituce v Paříži už delší čas představovala opravdu faktické sjednocení všech.

V lednu 1918 se v zámoří vstřebává vliv pařížské ČSNR i prostřednictvím ruské Odbočky Československé národní rady. V USA se sleduje už téměř rok, jak se vyvíjí separátní Národní rada čs. na Rusi, založená za předsednictví J. Düricha v únoru 1917. S potěšením byl proto přijat její rozpad v květnu 1917 a nahrazení centrální organizací – Odbočkou ČSNR na Rusi. Její vedení už plně podporovalo československé legie v Rusku. Po sdělovaných informacích a zkušenostech ze vzdálené země se projevuje takřka okamžitě souhlas i s urychleným vytvořením vlastní odbočky rady v Americe. Při jejím zřizování se počítá se zastoupením Ústředny, ČNS a NSČK. Osloveni byli i delegáti ze svěpomocných, sokolských a socialistických organizací, kteří působili mnohokrát na

veřejnosti. Na 400 veřejných vystoupení celkem absolvoval za oceánem V. Beneš; dále se rovněž prosadili J. Tvrzický-Kramer, MUDr. L. J. Fisher, E. V. Voska, prof. J. J. Zmrhal, JUDr. K. Pergler, prof. B. Šimek a jiní. Pořadatelé České sokolské síně na Kendzie Avenue v Chicagu kalkulují také s přítomností předních zástupců Slovenské ligy. Bylo to prozřetelné. Tímto činem organizátoři v pravou chvíli napomohli skutečnému sblížení mezi českou a slovenskou menšinou za Atlantikem.

Organizační záměry přípravy prolínají s politickými vystoupeními krajanů. ČNS 6. února zasílá zahraničnímu výboru Senátu memorandum, v němž chce americkou stranu ovlivnit při jejím řešení zvláště citlivého rakousko-uherského problému. Jedenáct bodů, autorizovaných K. Perglerem, stručně a výstižně shrnuje oprávněnost požadavků Čechoslováků na samostatný stát. Cenný dokument v té době znamená fundovanou odpověď jistým vlivným americkým kruhům, jež se zatím ještě nevzdávaly naděje na možnost budoucího federálního Rakouska. Přispíval k přesvědčování Američanů, že Češi a Slováci i pod dojmem Wilsonových čtrnácti bodů cílevědomě sledují naplňování svých cílů.

Vlastní konference ČNS v Chicagu je potom svolána na 9.–12. února 1918.⁹⁷ V té době se sdružení skládá z 12 krajských výborů: New York, Bridgeport, Connecticut, Cleveland, Chicago, St. Paul, Minnesota, St. Louis, Cedar Rapids, Omaha, San Francisco, Oklahoma City, Oklahoma, Texas a Winnipeg (Kanada). Všechny krajské výbory podléhají nadále Ústřednímu výboru v Chicagu. Jeho předsedou je MUDr. L. J. Fisher a tajemníkem a ředitelem tiskové kanceláře ČNS J. Tvrzický-Kramer.

Zahájení je určené na sobotu 9.00 hodin, velký počet známých delegátů je o hodinu zpožděje. Zúčastnění členové Obce sokolské v Americe a STJS, ale i další účastníci si mají co sdělit. Hovoří spolu jednotlivě i po skupinkách o připravovaném programu konference. Nejsou zdaleka jediní, kdo těsně před začátkem jednání takto postupují i v jiných otázkách. Všichni se ovšem předem shodují, že americká odbočka ČSNR musí vzniknout. A podle všech přítomných má být opravdu při této příležitosti „zpečetěna jednota československého lidu v USA“. Je zajímavé, že se zde počítá i s předáním ruských zkušeností, které zprostředkuje svým vystoupením Z. Fierlinger. Do San Franciska dorazil důstojník ruských legií již 28. prosince 1917. V úzkém kruhu mohl o Rusku a tamním dění už v USA diskutovat, v širším měřítku zatím ale neměl příležitost.

Hned na počátku je určitý neklid přítomných vyvolán statutem voleb, nejasněnou volbou vedení. Nakonec má podle společné dohody všech předsedu rady představovat pařížský člen ČSNR, který bude právě přítomný ve Spojených státech amerických. Do čela americké odbočky ČSNR je jinak jmenován její místopředseda K. Pergler. Ten již v této době není členem Českého odvětví

Socialistické strany. Rozešel se s ním už po konferenci amerických socialistů v září 1917 v Minneapolis, jež nedokázala sjednotit americké socialistické hnutí. S konečnou platností tak učinil 29. října 1917, kdy z osobních důvodů odmítl členství v údajně pacifistické a proněmecké straně.

Výkonný výbor se skládá z 16 zástupců ústředních krajanských organizací. Jmenovitě ho tvoří K. Pergler, dr. L. J. Fisher, prof. B. Šimek, reverend A. B. Koukol a L. Motáková za ČNS. NSČK je v něm zastoupen reverendem O. Zlámallem, H. Dostálem a J. Strakou. Slovenskou stranu reprezentují A. Mamatey, J. Janček ml., reverend J. Murgaš, reverend J. Kubašek, J. Pančúch, G. Mika a A. Schustek za SL a M. Getting spíše za STJS. Toto složení ovšem neuzavírá možnosti plného uplatnění jiným – třeba aktivistům Obce sokolské v Americe E.V. Voskovi, J. Čermákovi, S. Šerpánovi a dalším, velmi zkušeným odbojovým pracovníkům. Prostor pro ně byl vytvořen hlavně prostřednictvím čtyř výborů, jež při organizaci vznikly – politicko-konzulárního, propagačně-informačního, vojenského a pomocného.⁹⁸

Americká Odbočka ČSNR si zřizuje hlavní kancelář v New Yorku, 1431 Tribune Building, posléze ji převádí do Washingtonu. V březnu je k ní přivtělena i tisková kancelář řízená J. Tvrzickým-Kramerem. Nepřekvapí proto, že vlastní také svou vojenskou kancelář, orgán Československého výboru, která je původně založena jako řídicí středisko náboru dobrovolníků. Nadále plní své úkoly ovšem ve Stamfordu. Má přitom své expozitury v Chicagu, Clevelandu, San Francisku, Pittsburghu a ve státech Omaha a Texas. Vedle toho k ní přísluší ještě tzv. Czechoslovak Relief Committee (nahrazující Červený kříž), řízený Češkou L. Motákovou a Slovenkou E. Cablkovou. Obě jsou představitelkami tzv. Včelek a Priadek, žen, zabezpečujících materiální zajištění našich vojsk ve Francii i v Rusku. Podnět k založení Včelek ČNS vzešel z iniciativy chicagské vlastenky A. Novákové v roce 1917. Vedoucí Priadek byla manželkou G. Cablka, sekretáře krajského výboru SL v New Yorku.

Vedle toho se krajané starají i o opuštěné, tuto práci vykonávají lidé pod patronací Amerického československého výboru, vedeného botanikem prof. B. Šimkem. Prováděla se i zdařilá propaganda mezi českými a slovenskými vojáky v zajateckých táborech ve spojeneckých zemích. Řídila ji národně sociální Beseda Frič z Chicaga, izolovaným zabezpečovala účelové knihy, časopisy i brožury a také potřebné šatstvo, prádlo a obuv. I četní aktivisté převážně podpůrných činností pocházeli ze sokolského zázemí. Odbočka ČSNR v USA zahajuje svou skutečnou činnost 10. března 1918 (od února do září 1918 uskutečnila tři plenární zasedání).⁹⁹

Výsledek zakládajícího únorového zasedání byl přijat bez připomínek. Blízká budoucnost však měla teprve ukázat, zda se tak stalo ke všeobecnému prospě-

chu zúčastněných. Češi i Slováci se ještě do vzniku Československa podrobí skutečně nemalým zkouškám. Bude tomu tak jinde v zahraničí i v domovině. Zde téměř ve shodný čas brněnský poslanec JUDr. A. Stránský navrhl přetvoření Rakouska v jakýsi svaz svobodných, rovnoprávných a suverénních států.¹⁰⁰

Splněno: vznik Československé republiky

Propagovaná Tříkrálová deklarace představovala dokument, který se ve jménu práva na sebeurčení přihlásil k národní samostatnosti. Od počátku roku 1918 ho krajané přibližovali americkému Státnímu departementu s cílem přiblížit mu československé hnutí za nezávislost v celé šíři. Pomohlo jim, že Rašíňův text byl 22. ledna 1918 v Rakousko-Uhersku prohlášen za velezrádný. Hodnověrně je podporovaly vzpoura rakousko-uherského loďstva v boce Kotoré počátkem února 1918, boje československých legií v Rusku u Bachmače v polovině března a Kongres utlačovaných rakousko-uherských národů v Římě 8.–10. dubna. Především římský kongres odsoudil rakousko-uherskou monarchii a proklamoval mimo jiné právo Čechoslováků „ustavit nebo spojit se v národní jednotě“ a dosáhnout „plné samostatnosti politické a hospodářské“. S důstojností a příslibem pro budoucnost zaznělo 13. dubna svolání a národní přísaha, přednesená ve „staré vlasti“ A. Jiráskem. 1. května byl potom v Liptovském Mikuláši – poprvé na slovenské veřejnosti – na shromáždění dělníků pronesen požadavek na vytvoření společného státu Čechů a Slováků. Nadějně se ukazovalo, že po květnu 1918 se západní velmoci již vzdávaly naděje na zvláštní a brzkou mírovou úmluvu s Rakousko-Uherskem.

Je příznačné, že tyto postoje a zájmy postupně stále silněji prostupují i českou a slovenskou Ameriku. Samozřejmě, že ne celou. Mimo Odbočku ČSNR v USA se ovšem i v této době ocitá část socialistů českého a slovenského odvětví, sdružujících se v New Yorku, Chicagu, Clevelandu, Racine, Wisconsin a Dillonvale, Ohio. Od března 1918 se soustřeďují ve vlastním ústředí – Československé dělnické radě.¹⁰¹ V chicagské radě, vedené K.H. Beránkem (v době funkce šéfredaktora Spravedlnosti byl i úzkým spolupracovníkem K. Perglera, který tuto funkci vykonával před ním), je ještě navíc různorodé zastoupení. V březnu 1918 došlo ke sjednocení českých a slovenských pracujících radikálního smýšlení. Zřetelně už směřuje k navázání styku se sociálními demokraciemi v domovině s cílem přispět k „vybudování samostatné demokratické a sociálně spravedlivé republiky československé...“ Tento orgán ovšem nezískal podporu ani vliv na přípravě podoby budoucího státu. Nestane se potřebnou většinou českého socialistického hnutí v USA, ovládnou jej naopak komunisté. České odvětví socialistické strany se sídlem v Clevelandu však zůstává nadále zastoupené v odboji.

Ústřední orgány odboje představují až do závěru války Odbočka ČSNR, ČNS, NSČK a SL. Vedle výše uvedeného vedení Odbočky ČSNR je v čele Českého národního sdružení od počátku L. J. Fisher jako předseda, současným českým sekretářem je V. Beneš a anglickým prof. J. J. Zmrhal. Oficiální orgán The Bohemian Review rediguje dr. J. F. Smetánka. Předsedou Národního svazu českých katolíků je reverend I. Kestl a tajemníkem F. Šindelář. Slovenskou ligu řídí A. Mamatey a tajemníkem je J. Jánček. Sídla českých ústředních organizací jsou stále v Chicagu, slovenské je dlouhodobě řízeno z Pittsburghu.

Vedle nich se nadále ale činí především české dílčí svépomocné, sokolské i další spolky. Patří k nim Obec sokolská v Americe, Svaz svobodomyšlných, Západní Česko-bratrská jednota, Jednota československých podporujících spolků a jiná tělesa. Americkou veřejnost bylo zapotřebí přesvědčit, že snahy o vytvoření československého státu nejsou ojedinělé. V této záležitosti se nemohly připustit úvahy, že odboj vytváří hrstka intelektuálů v emigraci a část krajanů a pomlčet také o cílech politických kruhů v Čechách. Členové spolků hledají vlastní iniciativy a nápady, jimiž by bylo možné rozvinout v této věci převážně úsilí Odbočky ČSNR v USA nebo jejích složek. Počítají přitom s tím, že musí nahradit mladé, kteří v průběhu roku odešli většinou do války.

Do Francie totiž postupně odjelo 22 vojenských výprav, v nichž bylo pravděpodobně nasazeno celkem 2 309 českých a slovenských bojovníků, z toho 1065 Slováků.¹⁰² Na jejich získání se podíleli sokolští funkcionáři J. Čermák, dr. G. Košík a někteří další sokolští aktivisté. Je tedy pravděpodobné, že značný počet všech těchto českých a slovenských vojáků (rovněž v americké armádě působilo 16 960 Čechů a 25 440 Slováků, kteří do ní vstoupili po zapojení USA do války) tvořili čeští a slovenští Sokolové, především z Obce sokolské v Americe, STJS a SKS. Ti odjížděli do Evropy s myšlenkou sokolství zapuštěnou hluboce v srdcích; slovenský legionář P. Šturman z Clevelandu si sebou vezl slovenskou vlajku, zhotovenou tamními Sokolkami. Po příjezdu se pokoušeli tuto ideu v menších vojenských útvech – našich i amerických – zejména při vojenské přípravě připomenout nebo propagovat, například kultivovanými cvičeními při různých příležitostech. V československých legiích ve Francii k nim došlo pod vedením Čechoameričana J. Sedláka 17. března v Cognacu, dále potom 14. července v Maseraux v Alsasku a 14. října 1918 v Paříži.

Prezident francouzské republiky R. Poincaré již dříve – 16. prosince 1917 – po náročném a složitém vyjednávání s M. R. Štefánikem a E. Benešem podepsal dekret o zřízení autonomního československého vojska v tomto prostoru. Politicky mělo být řízeno ČSNR a po odborné vojenské stránce příslušelo pod francouzské velení. Poté byly z amerických dobrovolníků (částečně i z ruských, srbských, rumunských, italských, kanadských a australských zajatců a dobrovolníků) vytvářeny dva československé pluky: 21. v Jarnacu a 22. v Cognacu.

Již tento proces provázely i oběti. První československý legionář zemřel už 22. ledna 1918. Poté podlehl v Martigny Les Bains zranění vzniklému z nešťastného průstřelu J. Komárek z kulometné čety A. Moravce, součásti 21. československého pluku. Nebyli to samozřejmě jediní českoslovenští vojáci, kteří zde zahynuli dříve než mohli vystřelit proti nepříteli. Po skončení potřebného výcviku se obě jednotky přesouvají do přífrontového pásma v severovýchodní Francii – do prostoru Attigny a Darney. Zde, v přítomnosti francouzského prezidenta, 30. června 1918 přísahá na 6 000 vojáků věrnost československému vojsku. Stáli před francouzskými veliteli, provázenými československými zástupci na úrovni pluků, praporů a rot. Před očima již měli samostatný československý stát.

Ještě před nasazením na frontu, od června 1918, se oba pěší pluky ještě přetvářejí v 1. československou pěší brigádu. Jejím velitelem je v srpnu 1918 jmenován francouzský plukovník A. Philippe (vrchním velitelem československých zahraničních vojsk na všech frontách se už v dubnu stal francouzský generál P. Janin). Během července a září se brigáda zatím nezúčastňuje bojů, přesouvá se do oblasti Mylhuza a posléze k Remeši. Čeští a slovenští vojáci ve Francii se tak mohou proslavit až na samém konci války.

Teprve 16. října zaujali čeští a slovenští vojáci bojové postavení v prostoru Vouziers. Měli se podílet na prolomení tzv. Hindenburgovy čáry. Útok na její část – tzv. Brunhildu-Stellung – při řece Aisně je svěřen jim a povedl se. 20. října získává 1. prapor 21. pěšího pluku pod velením kapitána O. Husáka (bojoval i u Zborova) po několikahodinové ofenzivě Terron. Po překvapivém útoku nepřítele sice vesnici na krátký čas opouští, ale týž den ji získává nazpět. 22. října se obsazením vsi Chester vyznamenává 22. pěší pluk. V prudkých srážkách vyniká vedle dalších bojovníků i mladý český benediktin A. Biskup z NSČK, který „mezi střelami“ uděluje svátosti umírajícím a posiluje raněné. Je v této době zřejmě jediným knězem československé armády na všech frontách. Ve spolupráci s francouzskou brigádou je v těchto zarputilých bojích definitivně získáno předmostí řeky Aisny, velmi důležité pro další operace. Krutá střetnutí na francouzské frontě vedli čeští a slovenští vojáci za francouzského a amerického oceňování až do 27. října 1918. (Ještě v průběhu bojů vznikají v Cognacu a Jarnacu 23. a základ 24. pěšího pluku; v prvním slouží 673 Slováků, kteří do města dorazili 4. října 1918. Nábor a výcvik posledních skupin československých dobrovolníků v zámoří byl ovšem již nejednou i kritizován. Vojenský atašé, kapitán ruských legií V. S. Hurban (přijel z Ruska do San Franciska 25. července 1917), dokonce v předvečer bojového nasazení vojsk ve Francii T. G. Masarykovi důvěrně navrhoval nenápadné rozpuštění tábora ve Stamfordu.)¹⁰³

Dříve než na západním bojišti zahřmívají zbraně v československých rukou, dochází v odbojových organizacích za mořem k výrazným změnám. Spo-

čívají zejména v přesunech vhodných a připravených lidí na exponovaná místa. Měli zajistit dobře fungující, centrálně spravovaný a spolehlivý chod organizací. Tento styl práce je patrný hned od počátku roku 1918 a pokračuje i nadále, v podstatě nepřetržitě v celém jeho průběhu. J. Tvrzický-Kramer přestává vykonávat svou dlouholetou činnost tajemníka ČNS v březnu 1918. V tomto měsíci se totiž stává ředitelem tiskové kanceláře Odbočky ČSNR v USA. Odbojový funkcionář z NSČK O. Zlámal se vedle kněžského povolání a členství v Odbočce ČSNR na jaře 1918 stává navíc předsedou odvodní komise českých a slovenských dobrovolníků v Clevelandu. K přesunům dochází i jinde. V dubnu 1918 nahrazuje svou několikaletou spolupráci s ČNS činností ve vojenské kanceláři ČSNR V. Preissig – přední propagační a reklamní výtvarník československé zahraniční akce (proslulý zejména svými kvalitními plakáty při vojenském náboru). Plaketou Svoboda život národa se na výtvarném úseku prosadil i sochař A. Polášek.

Další osobnosti zase opouštějí velmoc za Atlantikem a v průběhu roku 1918 míří do Francie. Za tajemníka generála M. R. Štefánika je od léta schválen ruský legionářský důstojník F. Písecký, dosavadní vedoucí vojenského oddělení Odbočky ČSNR v USA. V červnu se usadil v této mocnosti i L. J. Fisher, který byl znám jako přední funkcionář krajanských odbojových organizací. Tento mimořádně schopný lékař dostal po tomto nasazení úkol organizovat zdravotnickou službu v tamních československých legiích (později zahynul v boji proti německým nacistům).

Dávno už neplatilo, že by stranou dění stály ženy, do války organizované převážně v Jednotě českých dam, Sesterské podporující jednotě a jiných českých a slovenských podpůrných spolcích. Stejně jako muži udržují život vlastních organizací, nemění ani jejich směrnice a někdy i značně zastaralý, zvláštní denní rituál. O českých a slovenských ženách je ovšem možné říci, že jsou v tomto čase vlastenky na všech úsecích spolkového i vlastního života. V orgánech institucí vykonávají spolehlivě administrativu. V případě možnosti i ony shromažďují potřebné finance. Soustřeďovaly se také na práci zcela prozaickou. Bylo potřeba plést a šít oblečení pro naše vojáky ve Francii a na Sibiři. Zvláště tato časově náročná práce vyžadovala zručnost, trpělivost, vytrvalost a hlavně obětavost. Válečný příspěvek žen, sdružených pro tento účel ve 300 pomocných odborech Včelek a Priadek, není tedy symbolický. Na bojiště poslaly potřebné součásti vojenského vybavení: košile, svetry, ručníky, kapesníky a spodní prádlo. Nezapomínaly přitom na břitvy, dopisnice, cigarety i čokolády. V závěru války je vyjádřena hodnota jejich „materiálního“ úsilí soustředěného v 2 309 bednách proviantu cenou větší než 300 000 dolarů.¹⁰⁴

Muži a ženy ovšem stále nejzřetelněji zápasili s problémem, který byl trvale na pořadu dne – a to se shromažďováním financí, potřebných nejen na politický

boj vedený z „Paříže“. V roce 1918 je po předchozích zkušenostech rozhodnuto přejít na určování stálých kvót již pro jednotlivé Krajské výbory ČNS. Vyvolává se tím také určité soutěžení mezi zúčastněnými kolektivy v této záležitosti. Dostávají se logicky rozdílné výsledky. Brzy svou určenou povinnost překračují státy Omaha (93,50 %), Novoanglické státy (94 %), města St. Louis (125 %) a San Francisco (102 %). V tehdejší době se na konci pomyslného žebříčku naopak ocitají Minnesota (25 %), Texas (28 %) i New York (33 %).¹⁰⁵

T. G. Masaryk byl rozčarován, proto stále zdůrazňoval „absolutní nutnost zvýšení politických fondů na nejvyšší možnou míru.“ Východiskem se má proto stát vypsání Národní daně na Den díkůvzdání pro všechny české osady, které tento způsob a metodu dosud nepřijaly za vlastní. Českou Ameriku totiž dosud „reprezentovalo“ tímto způsobem 150 osad. Krajské výbory ČNS se mají zasloužit o úplnou spokojenost uvnitř československé zahraniční akce na americké půdě. Daleko více se na příliv financí, především z Národních daní, ovšem spoléhá pařížské vedení. Opravdového, viditelného úspěchu krajané dosahují až 28. listopadu 1918. Den národní daně amerických Čechoslováků vynáší dosud největší jednodenní získaný obnos vůbec – 320 000 dolarů...

S jistou odlišností postupovali Slováci. Rozdělili města podle počtu slovenských obyvatel a jim přidělili kvóty ve výši 25 000, 30 000 a 50 000 dolarů. V určeném termínu potom krajané měli zajistit finanční částky na podporu zahraniční akce. I když se pro tento způsob rozhodli až po předchozích vlastních i českých neúspěšných zkušenostech v průběhu roku 1918, bývali ještě úspěšní. Jen „Scranton“ soustředil přidělených 25 000 dolarů ve dnech 16.–23. června 1918.¹⁰⁶

Vedle shromažďování financí pro první odboj plnili Češi a Slováci v USA obdobnou povinnost k nové zemi. Zúčastňují se z 90 % „Půjček svobody“, o jejichž přehledu pravidelně informoval Státní departement pokladu ve Washingtonu. Jen na třetí půjčku se upsali částkou 31 750 000 dolarů a dokázali ji splnit přes mimořádně složité podmínky v zemi.¹⁰⁷ Chudá žena velkoměsta, utráčený havíř z Pennsylvánie i drobný rolník z Texasu půjčili své vládě pro válku tolik, kolik jen mohli. Podle amerických statistik plnili naši krajané za zřejmé sokolské spoluúčasti tuto povinnost iniciativněji, než zaevidované přistěhovalecké národy v Americe. Její představitelé a vedoucí činitelé si ovšem této skutečnosti v důležitých okamžicích československé zahraniční akce všimli a v převážně politické podobě o tom posléze dávali vědět...

Impulsem k nové aktivitě v oblasti československé zahraniční akce na americké půdě byl zřetelně příjezd vůdce odboje T. G. Masaryka do USA. Ten již dříve pečlivě vyhodnotil zkušenosti generála M. R. Štefánika z návštěvy této velmoci a podle toho postupoval. V úvahách se opíral o krajany, kteří se v situaci dobře orientovali a měli i své představy o možném dalším řešení. Inspiroval

se všemi těmito názory. Zamýšlí ještě více tento slibně se rozvíjející vývoj krajanického odboje za Atlantikem ovlivnit. Vidí samozřejmě náležitou potřebu usměrňování diplomatického vztahu USA k československé otázce v blízké budoucnosti. Počítá se získáním případných možností pro zabezpečení nutné přepravy československého sboru legií z Ruska na západní frontu – do Francie a Itálie (pod vlivem vývoje v této zemi k tomu ale nedošlo). S kolegy koncipuje příští československý stát už jako demokratickou republiku začleněnou do demokratické Evropy rovnoprávných národů. Přípravuje se na tyto úkoly – dílčí potřebné informace průběžně získává od svých krajanických konzultantů. Ústřední odbojové organizace mu mají připravit a zajistit postavení důležitého, autoritativního mluvčího.

T. G. Masaryk absolvoval náročnou cestu. 7. prosince 1917 odjel z Ruska, 19. dubna dorazil do Japonska a z parníku *Empress of Asia* se vylodil 29. dubna 1918 ve Vancouveru v Kanadě. Mezi prvními vítajícími Čechy dominoval K. Pergler, za Slováky se slavnostního aktu zúčastnil M. Bosák, představitel *Bosak State Bank* ze Scrantonu. Již v neděli 5. května je pro Masaryka povzbuzením přivítání v Chicagu – zúčastňuje se ho 150 000–200 000 krajanů a Američanů.¹⁰⁸ V blízkosti hotelu *Blackstone* je pro něho vytvořen „obraz vlajících praporů nad hlavami našich českých a slovenských Sokolů“. Dojem z příjemného prostředí završují řady bíle oblečených krajanek s paprečnicemi v čele. Uvítací městský ceremoniál na jeho počest pokračuje dál – je ukončen až 25. května v New Yorku. Společná manifestace ČNS a SL je opět zdařilá. Byla to sponátní aktivita. Masaryk může uvažovat o perspektivě spolupráce českých a slovenských krajanů a kalkulovat dál v amerických souvislostech. A státníkovy významné kroky mohly záhy následovat.

V Pittsburghu – centru amerických Slováků – 30. května jednal s představiteli českých a slovenských organizací o vyhlídkách pro připravovaný československý stát. Ve městě samotném je nejprve uvítán asi 10 000 Slováky a dalšími Čechy a Američany. Nejdříve se uskutečnil od *Alleghenského Union Parku* k *Exposition Hall* průvod, posléze v tomto objektu promlouvají aktéři mítinku. O den později v budově *Moose Temple* na *Penn Ave.* zasedá i Odbočka ČSNR v Americe. A v tomto společenství T. G. Masaryk vypracovává dohodu mezi českými a slovenskými organizacemi za Atlantikem, nazývanou posléze *Pittsburská dohoda*.

Dokument – jeden z nejvýznamnějších – propaguje vznik československého státu s republikánskou vládní formou a ústavou. Slovensku se přisuzovalo autonomní postavení s vlastní administrativou a legislativou. Definitivní podobu uspořádání státu mají rozpracovat pravoplatně zvolení zástupci po všeobecných volbách v novém státě. Signatáři dohody se stávají A. Mamatey, J. Janček ml., J. Pankúch, J. Hušek, I. Bielek, M. Bosák, reverend P. Šiška, J. A. Feren-

čík, I. Gessay, J. Murgaš, J. Kubašek, A. Schustek, M. Gazdík, I. Daxner a G. Mika za SL a slovenskou stranu. Podepisuje ji také asi nejdůslednější představitel československé spolupráce mezi americko-slovenskými Sokoly M. Getting. ČNS a NSČK zde reprezentují K. Pergler, H. Dostál, dr. L. J. Fisher, reverend O. Zlámal, B. Šimek, V. Beneš, reverend I. Kestl, J. Martínek, J. J. Zmrhal a J. Straka. Za pařížskou ČSNR dohodu autorizuje T. G. Masaryk.

Zanedlouho však tento dokument začala část slovenské strany sporně interpretovat. Masaryk byl krajany ponejvíce obviňován, že jej pouze využívá při mezinárodní obhajobě konstituování nově vznikajícího státu. Ve Spojených státech – především mezi krajany – totiž nebyl mimo jiné přesně chápán komplex požavků Němců, předkládaných v domovině.¹⁰⁹

Souhra náhod způsobila, že se právě v této době uskutečnil v New Yorku Victory Parade – pochod národů. Česká a slovenská Amerika tento mítink podpořila všemi dostupnými prostředky. Místní čeští a slovenští Sokolové se oblékli do slavnostních stejnokrojů a zúčastnili se ho ve značném počtu. Připravili si pro tuto příležitost rovněž zajímavý program i s poutavými cvičeními. Obdobně se účastníci československé zahraniční akce zapojili s tímto záměrem do všeamerických oslav v řadě dalších měst, například ve Washingtonu.

Krajané sledovali velmi pozorně i jednání v senátu. 31. května zde vystupoval o krajanském hnutí nepochybně informovaný senátor W. H. King z Utahu. V rezoluci vyjadřuje opravdové sympatie Spojených států s „národními tužbami českého lidu po svobodě a samostatnosti“.¹¹⁰ Tento americký politik československý odboj průběžně sledoval, při svém vystoupení zřejmě reagoval i na právě uzavřenou Pittsburskou dohodu. Mnohé mu v této záležitosti totiž ozřejmil i jeho důvěrný přítel W. S. Kenyon, znalý československé otázky.

Po okázalém přijetí krajanskými organizacemi a rokování v Pittsburghu, uzavřeném podepsáním dohody, T. G. Masaryk v nejbližší době sám či v doprovodu krajanských konsultantů (tajemníkem se mu brzy stává K. Pergler) jedná i v řadě dalších míst. Navštěvuje New York, Boston, Baltimore, Cleveland a Washington. Všude je vítán našimi vystěhovalci především proto, že stupňuje důraz na osvobozenickou akci.

Zároveň ale jedná s vlivnými Američany, aby podpořil československý odboj nejen na americké půdě, ale i v Evropě. Je pravděpodobné, že 19. června se na Perglerovu přímluvu ve své rozsáhlejší řeči o utlačovaných národech Rakousko-Uherska vyslovuje iowský senátor W. S. Kenyon pro osvobození Čechoslováků.

Masaryk se zúčastňuje i sjezdu NSČK, konaném 20. června. Také katolíci jej bez zvláštních připomínek v roce 1917 přijali za vůdce odboje v Evropě i na americké půdě. Respektovali i jeho připravovaný návrh na odluku církve od

státu. Americký vzor berou jako inspiraci k možným úpravám v osvobozené domovině.¹¹¹

Významným vůdcem krajanské akce v USA zůstává T. G. Masaryk nejen během dvou měsíců působení na americké půdě, ale i nadále. Účastníci americké rezistence se podřizují jeho rozhodnutím, návrhům i slovům. Jeho autorita stoupá, vlivem celé řady okolností je nepochybně podstatně výraznější než v případě M. R. Štefánika. Zákonitě se dostavuje úspěch, plné nasazení nese své ovoce. Není překvapením, že si ho stále více všímají čelní představitelé USA. V červnu jej přijímají státní podtajemník R. Lansing a americký prezident W. Wilson. Z Lansingova jasného prohlášení z 28. června je evidentně zřejmé, že „stojí na stanovisku úplného osamostatnění všech větví slovanského plemene z pod nadvlády Německa a Rakousko-Uherska.“ Znamená tedy odklon americké vlády od zachování Rakousko-Uherska.¹¹²

O den později významně diplomaticky zasahuje i Francie. Uznává Československou národní radu „jako nejvyšší orgán spravující veškeré zájmy národa a jako první základ příští vlády československé“. Jedná se o první oficiální diplomatické uznání národní rady.¹¹³ Masaryk tento akt nepochybně potřebuje a vítá. S odlišným postojem je pochopitelně přijat Rakousko-Uherskem.¹¹⁴

Vedení československé zahraniční akce v USA reaguje na změnu situace ihned. Dovoluje si i samostatně postupovat. Tyto počiny, bez užší spolupráce s T. G. Masarykem, ale nejsou úspěšné. K příležitosti 4. července, Dne amerického státního svátku, vydává ČNS a SL společně Prohlášení československého lidu republiky Spojených států amerických.¹¹⁵ Podle názoru Masarykova politického okruhu autoři v důležitém dokumentu doby nevhodně ujišťují prezidenta W. Wilsona a americký lid v budoucnosti svou loyality. Uplatněná fráze a nevkusná stylizace už proto nedovolila vystěhovalcům podnikat další obdobné kroky. Hrdiny dne se tedy rozhodně nestali. Bez možnosti a využití potřebné konzultace se stále přítomným vůdcem Masarykem se totiž neodvažovali v podobném duchu opětovně jednat. Klima stále stoupajícího napětí okolo československé věci je zřejmé, k veřejnosti se na nejvyšší úrovni v podstatě vyjadřuje jen odbojový tisk.

Politický pohyb je zaznamenán i ve staré vlasti. 13. července je Národní výbor reorganizován na Národní výbor československý. Byl chápán jako vrcholně domácí politická instituce, změnu vyvolalo zejména nedávné diplomatické uznání Československé národní rady Francií. Předsedou se stává K. Kramář, který byl amnestován po předchozí perzekuci rakousko-uherskými orgány teprve v červenci 1917. A výbor záhy promlouvá provoláními, v nichž je proklamován hlavní cíl českého národa – dosažení jeho samostatnosti.¹¹⁶

Vývoj za Atlantikem ale také začíná gradovat. 18. července je patřičně oceněn Čechoameričan K. Pergler a ustaven delegátem pařížské ČSNR ve Washingtonu.¹¹⁷ Očekává se, že ji bude v blízké budoucnosti zastupovat na americké půdě. Opravdu se tak stalo. 5. listopadu je jmenován Masarykovým diplomatickým zmocněncem a 15. listopadu uznán zmocněncem ČSNR u washingtonské vlády. Jeho spolupracovníky se zatím stávají dr. J. F. Smetánka, který řídil od jara 1918 propagační odbor ČSNR v USA a ředitel tiskové kanceláře J. Tvrzický-Kramer. Spolu s nimi zde působí Slovák J. Žiak-Marušiak. SL, jež má v této době údajně 40 000 přímých členů, paritu Čechů a Slováků zatím nepožaduje. A tak ani nebyla důsledně dodržována.

Velkým povzbuzením pro českou a slovenskou Ameriku byla deklarace z 9. srpna, jíž i Velká Británie uznává Československou národní radu za představitele „československých národních zájmů“ a budoucí československé vlády. Krátce na to – 22. srpna – citlivě hovoří senátor H. C. Lodge z Massachusetts, předseda výboru pro zahraniční věci. Prominentním Američanům připomíná, že česká samostatnost je jedna z nejdůležitějších mírových podmínek.¹¹⁸ A 2. září Spojené státy americké diplomaticky uznávají Československou národní radu. V paláci amerického státního sekretariátu ve Washingtonu naplňují akt R. Lansing a T. G. Masaryk. 14. září na veřejnosti, na břehu michiganského jezera tak společně činí s patřičnou pietou krajané s Američany.

3. září je tedy situace zdánlivě již zklidněná. Vláda USA konečně uznává, že existuje válečný stav mezi Čechoslováky a německou i rakousko-uherskou říší. ČSNR se tak podařilo definitivně prosadit vznik československého státu mezi válečné cíle dohodové koalice.¹¹⁹ Česká a slovenská Amerika ještě zřetelněji vyhovuje pokynům a přáním „Paříže“. Velkou demonstrační schůzí v Madison Square Garden v New Yorku, věnovanou 6. září 4. výročí bitvy u Marny, je český a slovenský národ poprvé úředně reprezentován od uznání vládou Spojených států.¹²⁰ Naši stranu zastupují T.G. Masaryk a kapitán ruských legií V. S. Hurban, delegát ČSNR na Rusi. Již 9. září 1918 potom zve prezident Wilson k sobě K. Perglera, aby mu vyslovil uznání za jeho práci v hnutí za československou samostatnost.¹²¹ Týž den ČSNR zaznamenává další úspěch – diplomaticky ji uznává Japonsko, 3. října tak učiní i Itálie.

Mnozí chápou, že se blíží konec Rakousko-Uherska. Již 29. září se v Praze konalo společně zasedání Národního výboru a Českého svazu, jehož aktéři K. Kramář, A. Švehla a další se obrátili na prezidium Českého místopředsedství s požadavkem na plnou samostatnost a svobodu pro český národ.¹²² Posléze se krajané dovídají o mohutném vystoupení obyvatel proti režimu v českých zemích. Došlo k němu 14. října navzdory varovné vyhlášce Českého místopředsedství.¹²³ Větší pozornost si „ve staré vlasti“ nezískal císařský manifest Karla I., přicházející 16. října s příslibem přeměny Rakouska na spolkový stát. Nejen

národy v područí, ale i američtí krajané požadovali více – zánik Rakousko-Uherska.

Představitelé československé zahraniční akce na americké půdě svou činnost ještě zintenzivňují. Podrobují se předtím určitému výběru, kritériem je zkoumání schopnosti a důvěryhodnosti pro jejich případné využití v novém státě. Jen někteří mají možnost vystupovat českým či slovenským jménem na veřejnosti nebo tvořit okruh Masarykových spolupracovníků. Ti potom, záhy po vzniku republiky, automaticky přecházejí na určitý čas do jejich diplomatických služeb (dr. K. Pergler, dr. L. J. Fisher, S. Šerpán, dr. J. F. Smetánka, A. Mamatey, dr. Š. Osuský, M. Getting a někteří další).

V napjatých dnech podporují Masaryka účinným způsobem citlivými činy zřetelně čeští Sokolové. Jejich ústřední organizace Obec sokolská v Americe totiž připravila na dny 14.–17. října 1918 do Clevelandu poprvé vlastní demonstrativní sjezd.¹²⁴ Po více než roce činnosti, podřízené válce a odboji, se ovšem již nedalo počítat se všemi 1 023 členy získanými při založení (745 mužů a 278 žen). Přes tuto skutečnost má ale obvyklý sokolský mítink značný ohlas a patřičný význam. Téměř na konci války a při zřetelně pozitivním řešení československé otázky důrazně upozorňuje krajauskou veřejnost i Američany, že Sokolové pouze necvičili, ale také se systematicky doma i na všech úsecích zahraniční činnosti v zámoří angažovali pro český a slovenský národ a podporovali jeho specifické potřeby.

V obtížné situaci se v těžké době nalézali se svými bojovými druhy jiní Sokolové – v československých legiích v Rusku. T. G. Masaryk jim proto prostřednictvím představitelů amerických enkláv J. Tvrzického-Kramera 16. října písemně přislíbil, že krajauská Amerika všem brzy poskytne nutnou první pomoc. Zatím však měla spočívat „pouze“ v zabezpečení péče českými a slovenskými sestrami Amerického červeného kříže i v zaslání vlasteneckých a propagandistických knih. Jednalo se ovšem o nouzové sliby, které nemohly jejich komplikovanou situaci výrazněji řešit. Podstatně nadějněji se jevila půjčka americké vlády, autorizovaná americkým prezidentem W. Wilsonem o den později. Představitel československého odboje ji totiž okamžitě určil pro zabezpečení potřeb českých a slovenských vojáků na východě Ruska.

Od poloviny října 1918 se už přímo v Americe odehrávají stále důležitější události pro budoucnost Čechů a Slováků. Tak se stalo, že 17. října dochází k nečekané interpelaci. Podkarpatorusové tlumočí prezidentovi W. Wilsonovi svůj postoj a své snahy o splnutí ve společném státním útvaru s připravovaným budoucím státem Čechů a Slováků.¹²⁵ Předkládají návrh na vlastní autonomní celek v tomto státě. 19. listopadu, na druhém sjezdu ve Scrantonu o tom definitivně rozhodují, jejich hlasy se již výrazněji a zcela konkrétně opakují.

Zdůrazňovaná touha podpořená politickými aktivitami se pozvolna naplňuje – a 8. května 1919 se v podstatě uskutečňuje...

Dne 18. října 1918 přítom odpovídá prezident Wilson na rakousko-uherské mírové podmínky, jež mu byly předány v nótě z 5. října. Císaři Karlovi sděluje, že čtrnáctibodový program z 8. ledna je již mimo realitu, neboť Spojené státy už uznaly ČSNR za vládu de facto. Doporučil, aby nyní vyjednával jen s tímto orgánem. ČSNR však ovládala obava, zda se stále ještě nehledá možnost udržet existenci habsburské monarchie. E. Beneš proto již 14. října dohodovým představitelům sdělil, že od 26. září existuje prozatímní československá vláda. T. G. Masaryk má být jejím premiérem a ministrem financí, E. Beneš ministrem zahraničí a vnitra a M. R. Štefánik ministrem obrany. Iniciativním podnětem k tomuto kroku se ovšem stala washingtonská schůzka 12. října, jíž se zúčastnili T. G. Masaryk, K. Pergler, V. S. Hurban a Masarykův osobní sekretář J. Císař. Kladně se k němu potom vyjádřily vlády Francie, Anglie, Itálie a Srbska.

Takřka současně, ve dnech 13.–16. října 1918, připravuje T.G. Masaryk Prohlášení nezávislosti československého národa, známé pod názvem Washingtonská deklarace. Tento významný dokument vznikl ve skromnosti – v 16. ulici, č. 3 500 tohoto města – s americkým poradcem prof. H. Millerem v pozadí. Jeho text vešel ve známost 17. října ve Washingtonu a o den později v Paříži, stal se programem československé vlády. Toto vyvrcholení československé zahraniční akce se hlásilo k americké Deklaraci a ideálům amerických prezidentů A. Lincolna a W. Wilsona.¹²⁶ 22. října se opětně mohou projevit Masarykovi krajanští poradci. S jejich pomocí se plně vytižený vůdce odboje snaží splnit svůj další záměr – vybudovat potřebné československé konzuláty v New Yorku, Chicagu a Pittsburchu. Prvními československými diplomaty v těchto místech se však většinou s určitým odstupem stali F. Kopecký, dr. J. F. Smetánka a dr. V. Rudiš.

Bezprostředně poté, ve dnech 23.–26. října 1918, se koná ve Filadelfii v historické budově amerického Independence Hall jiný významný kongres. 72 delegátů v něm zastupuje 12 středoevropských národů hledajících vlastní budoucnost. Předsedá mu T. G. Masaryk, jenž je podrobně informován o dění ve vlasti i v Evropě. Jeho názory se tak oprávněně promítají v závěrečné rezoluci. Vyslovené zásady jsou poté začleněny do ústav a zákonů všech států, jejichž vytvoření následuje.¹²⁷ Jednání mělo pro československý stát i zvláštní význam, neboť americká emigrace z Podkarpatské Rusi zde prostřednictvím G. Žatkoviče (první karpatoruský guvernér v Československé republice) začala naplňovat svůj předchozí záměr. Československý představitel rodícího se státu si tak získává stále větší uznání i mimo Evropu.

Jedná se rovněž o nótě ministra zahraničí Rakousko-Uherska G. Andrásyho. Tento dokument je pochopen jako faktická kapitulace monarchie. Stává se v domovině signálem k manifestacím za zřízení samostatného státu. Navečer 28. října 1918 vydává pražský Národní výbor zákon „o zřízení samostatného státu československého“.¹²⁸ Představitelé pařížské ČSNR se o pražských událostech dovidají se zákonitým zpožděním. O dva dny později je v Turčianskom Svätom Martině přijata Deklarace slovenského národa. Reaguje na vyhlášení československé samostatnosti; vyjadřuje požadavky slovenského národa, který charakterizuje jako součást československého národa, v oblasti práva na sebeurčení až po nezávislost. V téže době zahajuje v Ženevě schůzku s představitelem československého zahraničního odboje E. Benešem delegace Národního výboru vedená K. Kramářem. Jednání končí 31. října, Československo je uznáno republikou a T. G. Masaryk jmenován prezidentem.

Den převratu, 28. říjen 1918, prožívá krajanská Amerika za všeobecného nadšení a s pocity hrdosti. Právě zde T. G. Masaryk završuje svůj několikaletý cíl. Jeho obdivuhodný čin si příslušníci našich enkláv za Atlantikem zřetelně uvědomují. Sami se nemohou v prvních dnech svobody „staré vlasti“ nasytit tím, čeho se vlastně zúčastnili, co se zahraniční akci vůbec podařilo. Teprve postupně si připomínají, že čeští a slovenští dobrovolníci se vyznamenali i v bojích ve Francii. Ocenili tyto aktéry a zjistili i mrtvé a raněné. Mrtvých bylo 97 a zraněných či invalidních 107 (z toho 35 lehce a 72 těžce).¹²⁹ Dopátrali se pravděpodobně i prvního zahynulého v přímém vojenském střetu. Stal se jím F. Synáček, Voskúv kurýr, který ztratil život v lednu 1916 v Evropě. Na rozdíl od zemřelých československých zdravotníků v roce 1915 v Srbsku k tomu došlo při torpedování italské loď Brindisi na pokyn českého důstojníka rakousko-uherského námořnictva.¹³⁰

Vyčíslili také, že z celkové částky 1 500 000 dolarů vybraných v dobročinných sbírkách bylo asi 1 000 000 dolarů předáno pro potřebu pařížské ČSNR. Zbývající část krajané věnovali na pomocné akce, převážně pro potřeby československých legií ve Francii a v Rusku.¹³¹ Přesný vklad Čechů a Slováků přitom nebyl nikdy spolehlivě určen.

Nebylo vůbec náhodné, že vůdce prvního odboje a nyní už státník byl všude vítán a samozřejmě přijímán v nejrůznějších kruzích. Po kapitulaci obou nepřátelských říší 11. listopadu už ale směřoval domů. 14. listopadu 1918 se v celé Americe ještě konají okázalé a mohutné slavnosti československé nezávislosti. Jen v Chicagu se schází pod Sochou svobody na 40 000 krajanů a Američanů, mezi účastníky nechybějí ani slavnostně oděni Sokolové. O den později se T. G. Masaryk setkává s prezidentem W. Wilsonem, R. Lansingem a některými významnými americkými činiteli. Považuje za korektní vyjádřit všem představitelům velmoci vděk za stále zřetelnější podporu Ameriky při vzniku ČSR. Vlast

Masaryka však bude brzy potřebovat, nemůže navštívit všechny, kteří ho pozvali. A tak se 20. prosince tato vážená osobnost s doprovodem v newyorském přístavu na lodi Carmania loučí se Spojenými státy a s prozatímním státním symbolem na ní se vrací domů.

Krajanský a v jeho rámci významný sokolský podíl na vzniku ČSR, je pro Masaryka i jeho spolupracovníky zřejmý. I sami vystěhovalci si vlastního vkladu téměř jednotně dokážou zpočátku vážít. Svědčí o tom i vypravení Lodí lásky do vlasti hned na jaře 1919, které vůbec poprvé přivážely domů z ciziny potřebné zboží a potraviny v hodnotě 6–7 000 dolarů.¹³² Jen Obec sokolská (později Americká obec sokolská) a několik dalších těles ale dokáže i později, v případě potřeby, opětně projevit věrnost domovině i jejím občanům. Českým a slovenským krajanům v Americe se totiž v období 1918–1938 postupně stávala cizí jednota, o kterou v odboji usilovali.

POZNÁMKY

- ¹ Americké sokolské hnutí v letech první světové války není ve Státním ústředním archivu spolehlivě zmapováno potřebnými archivními materiály. Autor se rámcově opíral o tyto jeho fondy: Zahraniční tiskový archiv, Československou obec sokolskou, Československý ústav zahraniční a Sokol Paříž. Cenným zdrojem informací pro něho přitom byly i Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914–1918, I–V. svazek, Praha 1993–1997 a Soupis dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války, I–II. svazek (výběr), Praha 1997–1998, připravené a vydané Státním ústředním archivem Praha. Používal rovněž vlastní Krajanský archiv. Rozmanité příležitostné tisky potom získával povětšinou v Knihovně Náprstkova muzea.
- ² Minár, I.: Americkí Slováci a Slovensko 1880–1980. Bratislava 1994, s. 67–69. Bielek, F. a kol.: Slováci vo svete 2. Martin 1980, s. 108–109.
- ³ Jožák, J.: K historii českého Sokola v USA (1865–1914). In: *Paginae historie* 6, s. 171, 176–178.
- ⁴ *Lví silou*: Praha 1948, s. 83.
- ⁵ Musil, F. L.: *Tyršovo Sokolstvo v Americe*. Praha 1932, s. 26.
- ⁶ Beneš, V.: *Revoluční hnutí v severní Americe*. Praha 1923, s. 18.
- ⁷ Salaba-Vojan, J. E.: *Na prahu splnění, vzp.*, s. 25.
- ⁸ Beneš, V.: *Československá Amerika v odboji*. Praha 1931, s. 130–131. Čapek, T.: *Naše Amerika*. Praha 1926, s. 500.
- ⁹ *Tamtéž*, s. 131.
- ¹⁰ Voska, E. V.: *Ze zákulisí čl. revoluce. Právo lidu*, 4. listopad 1924. Martínek, J.: *Američtí svobodomyšlní v boji za naši samostatnost*. Praha 1936, s. 26.
- ¹¹ Beneš, V.: *Revoluční hnutí v severní Americe*. Praha 1923, s. 29.
- ¹² Beneš, V.: *Československá Amerika v odboji*. Praha 1931, s. 103.
- ¹³ Čapek, T.: c. d., s. 457. Beneš, V.: c. d., *tamtéž*. Česko-americká tisková kancelář (ČATK) byla založena v roce 1909 v Chicagu a vedl ji dr. J. E. Salaba-Vojan. Sloužila k všestranné propagaci české i slovenské věci za oceánem i v Evropě. Česko-americká národní rada (ČANR) vznik-

- la okolo roku 1911 a za předsednictví cestovatele E. S. Vráze působila hlavně v prostoru Chicaga a New Yorku. Těleso se inspirovalo volně programem Národní rady české v Praze z roku 1900, kladlo si však vyšší národní cíle. Zlatá kniha československého Chicaga. Chicago 1926, s. 140. Ottův slovník naučný, 28. díl, doplňky, Praha 1909, s. 986–987. Salaba-Vojan, J. E.: Z minulosti Chicaga a z počátku českého Chicaga. In: Zlatá kniha..., c. d., s. 20.
- ¹⁴ Sedlák, J.: Amerika v legiích. In: Památník VII. sletu všesokolského v Praze. Praha 1920, s. 41.
- ¹⁵ Státní ústřední archiv-Zahraněční tiskový archiv 1088. Stanovy ústředního výboru Jednoty Dělnických amerických Sokolů. New York 1915.
- ¹⁶ Beneš, V.: Československá Amerika v odboji. Praha 1931, s. 154.
- ¹⁷ Voska, E. V.: Československá Amerika v revoluci. Praha 1924, s. 6–9. Kovtun, J.: Masarykův triumf. Praha 1991, s. 68–69. Sychrava, L.: Československé revoluční hnutí na evropském Západě. Praha 1923, s. 14 a 25.
- ¹⁸ Voska, E. V.: Ze zákulisí revoluce. Právo lidu, 5. listopad 1924. Podle předního účastníka odboje na Západě získal T. G. Masaryk ve dnech 14. – 22. září 1914 v Nizozemí z Ameriky částku 4 000 dolarů. Polovinu poskytl přímo Voska a druhou část příspěvku věnoval americký revoluční výbor v New Yorku. Sychrava, L.: c. d., s. 26.
- ¹⁹ Kramářova ústava slovanské říše. In: Galandauer, J.: Vznik Československé republiky 1918. Praha 1988, s. 243–250.
- ²⁰ Beneš, V.: c. d., s. 123.
- ²¹ Čapek, T.: c. d., s. 469, 499–501. Beneš, V.: c. d., s. 180–181.
- ²² Tamtéž, s. 181.
- ²³ Tamtéž, s. 172. Čapek, T.: c. d., s. 458. Voska, E. V.: Československá Amerika v revoluci. Praha 1923, s. 33.
- ²⁴ Beneš, V.: Revoluční hnutí v severní Americe. Praha 1923, s. 59.
- ²⁵ Soupis dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914–1918, I. svazek. Státní ústřední archiv Praha, dok. č. 257/1915, s. 60.
- ²⁶ Beneš, E.: Světová válka a naše revoluce, III. svazek, Dokumenty. Praha 1935, dok. č. 1, s. 3–9.
- ²⁷ Soupis dokumentů..., c. d., dok.235/1915, s. 57.
- ²⁸ Soupis dokumentů..., c. d., dok. č. 238/1915, 365/1915 a 384/1915 s. 57, 75 a 78. Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914–1918, II. svazek, Státní ústřední archiv Praha 1994, dok. 2 a 20/1915, s. 18 a 54–60.
- ²⁹ Beneš, V.: Československá Amerika v odboji. Praha 1931, s. 274–276. V přednášce Revoluční hnutí v severní Americe (Praha 1923) uvádí Beneš ještě delegáty za Cleveland J.Trunečka a soudce Kyselu (s.27).
- ³⁰ Tamtéž, s. 29. Čapek, T.: c. d., s. 458–461.
- ³¹ Beneš, V.: c. d., s. 345.
- ³² V době války se jednalo o šťastnou volbu. Po jejím skončení však působil v československých diplomatických službách jen v letech 1920–1922. Z funkce československého vyslance v Japonsku byl odvolán na zásah E. Beneše, názorově se však rozešel s celým Hradem. Jeho činnost účelově skandalizoval anonymní pamflet S. Flita : Zázračný muž, Praha 1930.
- ³³ Provolání Českého odvětví socialistické strany v Americe. In: Beneš, V.: Vojáci zapomenuté fronty. Praha 1923, s. 61.
- ³⁴ Beneš, V.: Československá Amerika v odboji. Praha 1931, s. 233.
- ³⁵ Martínek, J.: c. d., s. 31.

- ³⁶ Getting, M.: Americký Slováci a vývin čs. myšlienky v rokoch 1914–1918. Masaryktown 1933, s. 51–53. Beneš, V.: c. d., s. 347–362. Slovník prvního československého odboje 1914–1918. Praha 1993, s. 67.
- ³⁷ Řeč T. G. Masaryka k 6. červenci 1915 v Ženevě. In: Masaryk, T. G.: Jan Hus. Naše obrození a naše reformace. Praha 1923, vydání čtvrté, s. 181–183. Bije hodina dvanáctá. In: Beneš, V.: Vojáci zapomenuté fronty. Praha 1923, s. 133–134.
- ³⁸ Soupis dokumentů..., dok. č. 633/1915, s. 144.
- ³⁹ Getting, M.: Pädesiat rokov slovenského Sokolstva. In: Pamätník zlatého jubilea STJS 1896–1946. Perth Amboy 1946, nestránkované. SÚA-ZTA 1095. Prehľad dejín SKS za posledných 40 rokov, Katolícky Sokol 4. červenec, s. 6. SÚA-ZTA 1095. Túžba po náboženskej slobode dala vznik SKS pred štyridsať rokami, Katolícky Sokol 18. červenec 1945.
- ⁴⁰ Getting, M.: Americký Slováci a vývin čs. myšlienky v rokoch 1914–1918. Masaryktown 1933, s. 41.
- ⁴¹ Kováč, D.: Dejiny Slovenska. Praha 1998, s. 163–164. Fabian, J.: Posledné dni Uhorska. Bratislava 1990, s. 26–27. Minár, I.: c. d., Príloha č. 1, s. 193–202.
- ⁴² Getting, M.: c. d., s. 43–44.
- ⁴³ Tamtéž, s. 49. Gosiorovský, M.: Slováci a Češi. Praha 1979, s. 28.
- ⁴⁴ Beneš, V.: Československá Amerika v odboji. Praha 1931, s. 275.
- ⁴⁵ Beneš, E.: c. d., s. 45–108, 112–124, 128. Soupis dokumentů..., c. d., dok. č. 538 a 539/1915, s. 100–101.
- ⁴⁶ Soupis dokumentů..., c. d., dok. č. 526/1915, s. 99.
- ⁴⁷ Markovič, I.: Slováci v zahraničnej revolúcii. Praha 1923, s. 13–14. Getting, M.: c. d., s. 64–65. Beneš, V.: Revoluční hnutí v severní Americe. Praha 1923, s. 34–35. Sidor, K.: Slováci v zahraničnom odboji. Bratislava 1928, s. 55–58. Pekník, M.: T. G. Masaryk a niektoré aspekty slovensko českých vzťahov za prvej svetovej vojny. In: První světová válka, moderní demokracie a T.G. Masaryk. Praha 1995, s. 231–232. Kováč, D.: Česko-slovenské vzťahy v prvom zahraničnom odboji. In : Idea Československa a střední Evropa. Brno 1994, s. 36–46.
- ⁴⁸ Beneš, E.: c. d., dok. č. 77, s. 237–256. Zde i v memorandu francouzské vládě z února 1916 Masaryk uvažuje, že československý stát by měl mít monarchistický charakter. K. Schelle v nedávném příspěvku Vývoj státoprávních představ v průběhu první světové války připomíná, že k výraznější názorové změně u něho dochází v roce 1917 (zřejmě po vstupu USA do války a uskutečnění revolucí v Rusku – JJ). In : První světová válka a česká společnost. Brno 1994, s. 42. Obdobně soudí J. Hanzlík ve studii K vývoji názorů na státnost Čechů a Slováků před vznikem a v průběhu 1. světové války. Spolu s dalšími historiky zdůrazňuje, že konečná koncepce vytvoření samostatné republiky vznikla ve druhé polovině roku 1918. In : Českoslovenství součást evropanství. Brno 1996, s. 157–158.
- ⁴⁹ Merhaut, C.: Dokumenty našeho osvobození. Praha 1919, s. 15–19. Mezník, J.: Vývoj československé ideje za první světové války. In : Českoslovenství Středoevropanství Evropanství 1914–1918. Brno 1998, s. 120–121. Soupis dokumentů, c. d., I. svazek, dok. č. 729/1916, s. 128.
- ⁵⁰ Soupis dokumentů..., c. d. dok. č. 642/1915 a 647/1915, s. 116.
- ⁵¹ Pichlík, K.: Zahraniční odboj bez legend 1914–1918. Praha 1968, s. 153.
- ⁵² Sborník dokumentů..., c. d. III. svazek, Praha 1995, dok. č. 89/1916 a 90/1916, s. 254–255 a 256–260.
- ⁵³ Sborník dokumentů..., c. d., III. svazek, Praha 1995, dok. č. 21/1916, s. 64–80.
- ⁵⁴ Někteří významní chicagští Češi – J. J. Zmrhal, J. F. Štěpina a další – byli členy Chicaga Press

Clubu, společenského amerického klubu, který se angažoval od počátku války důsledně v propagační kampani proti Němcům. Krajanské hnutí v něm získávalo po celé období 1914–1918 pravidelně oporu.

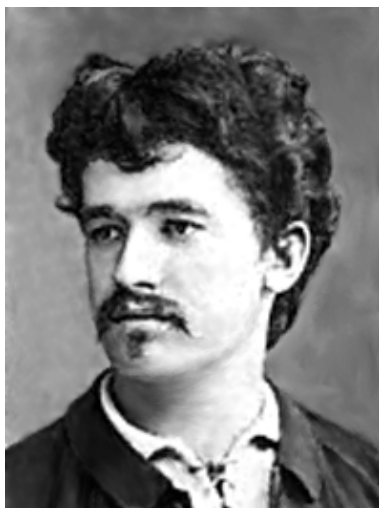
- ⁵⁵ Voska, E. V.: Československá Amerika v revoluci. Praha 1923, s. 16–17.
- ⁵⁶ Tamtéž, s. 54.
- ⁵⁷ Sborník dokumentů..., c. d., II. svazek, Praha 1994, dok. č. 53/1915 a 49/1916, s. 123 a 150–151. Soupis dokumentů..., c. d., I. svazek, Praha 1997, dok. č. 747/1916 a 943/1916, s. 131.
- ⁵⁸ Sborník dokumentů..., c. d. III. svazek, Praha 1995, dok. 32/1916, s. 105–106.
- ⁵⁹ Pichlík, K.: c. d., s. 188.
- ⁶⁰ Čapek, T.: c. d., s. 502. Rysková, S.: K případu Karla Perglera. In: Český časopis historický 4/1992, s. 575. Rechcigl, M, jr.: Postavy naší Ameriky. Praha 2000, s. 348–350.
- ⁶¹ Slovník prvního československého odboje 1914–1918. Praha 1993, s. 154–155. Pergler, K.: Právní stránky rakouského velezáračného procesu. The Bohemian Review, únor 1917. In : Pergler, K.: Za národní strát. Praha 1923, s. 70–72.
- ⁶² Pichlík, K.: c. d., s. 187.
- ⁶³ Štědrónský, F.: Zahraniční krajanské noviny, časopisy a kalendáře. Praha 1958, s. 65, 104 a 123.
- ⁶⁴ Beneš, V.: c. d., s. 29.
- ⁶⁵ Beneš, V.: c. d., s. 43.
- ⁶⁶ Československá Amerika v boji za samostatnost Československa. In: Rechcigl, M.jr.: Postavy naší Ameriky. Praha 2000, s. 342.
- ⁶⁷ Markovič, I.: c. d., s. 95. Getting, M.: c. d., s. 71 a 108. Sidor, K.: c. d., s. 101.
- ⁶⁸ Musil, F. L.: c. d., s. 27. Dějiny českého Sokolstva v Americe (kb). In: Památník Československého dne v New Yorku 2. července 1939, nestránkováno.
- ⁶⁹ Markovič, I.: c. d., s. 56. Getting, M.: c. d., s. 74, 79–80. Památník zlatého jubilea STJS v USA. Perth Amboy, nestránkováno.
- ⁷⁰ Rudinský, J.: Slováci v bývalom Uhorsku. In: Idea československého státu. Praha 1936, s. 151.
- ⁷¹ Getting, M.: c. d., s. 99.
- ⁷² Soupis dokumentů..., II. svazek, Praha 1998, dok. č. 190/1917, 411/1917 a 436/1917, s. 35, 67 a 71.
- ⁷³ Šindelář, F.: Z bojů za svobodu otčiny. Chicago 1924, s. 10.
- ⁷⁴ Čapek, T.: s. 502–503.
- ⁷⁵ Zlatá kniha..., c. d., s. 54. Sychrava, L. – Werstadt, J.: Československý odboj. Praha 1923, s. 89.
- ⁷⁶ Beneš, V.: c. d., s. 51.
- ⁷⁷ Getting, M.: c. d., s. 100.
- ⁷⁸ Rysková, S.: c. d., s. 576. Pichlík, K.: c. d., s. 282. Pergler, K.: c. d., s. 78–85.
- ⁷⁹ Getting, M.: c. d., s. 188.
- ⁸⁰ SÚA – ZTA 980. Memorandum pomocné agendy svazu čsl. legionářů v Americe. Cleveland 1922, s. 1. Zlatá kniha..., c. d., s. 60–61. Slovník prvního československého odboje 1914–1918. Praha 1993, s. 19.
- ⁸¹ Čapek, T.: c. d., s. 502.
- ⁸² Tamtéž.

- ⁸³ Pergler, K.: Politická bilance československé Ameriky. Praha 1920, s. 16. Čapek, T.: c. d., s. 503.
- ⁸⁴ Pergler, K.: Amerika a československá nezávislost. Praha 1926, s. 80, 82 a 147. Rysková, S.: c. d., s. 576. Getting, M.: c. d., s. 100–101.
- ⁸⁵ Mlynárik, J.: Cesta ke hvězdám a ke svobodě. Praha 1991, s. 204.
- ⁸⁶ Zlatá kniha..., c. d., s. 61. Martínek, J.: c. d., s. 46.
- ⁸⁷ Štvrtecký, Š.: Náš Milan Rostislav Štefánik. Bratislava 1990, s. 170.
- ⁸⁸ Sidor, K.: c. d., s. 107. Pergler, K.: c. d., s. 110–111. Štvrtecký, Š.: c. d., s. 171–172.
- ⁸⁹ Tamtéž. Mlynárik, J.: c. d., s. 210–211.
- ⁹⁰ Tamtéž.
- ⁹¹ Zlatá kniha..., c. d., s. 60. Beneš, V.: c. d., s. 82. Kadlec, R.: Rok československého vojska ve Francii. Praha 1923, s. 61.
- ⁹² Kalvoda, J.: Genese Československa. Praha 1998, s. 176, 178–181.
- ⁹³ Michálek, S.: Diplomát Štefan Osuský. Bratislava 1999, s. 135 a 138. Z referátu organizátora Vojty Beneše. In: Beneš, V.: Vojáci zapomenuté fronty. Praha 1923, s. 215.
- ⁹⁴ Kalvoda, J.: c. d., s. 260. Čapek, T.: c. d. s. 504. Šindelář, F.: c. d., s. 58–64, 70–80 a 135.
- ⁹⁵ Soupis dokumentů..., II. svazek, Praha 1998, dok. č. 698/1917, s. 110–111.
- ⁹⁶ Rysková, S.: c. d., s. 577.
- ⁹⁷ Pergler, K.: Za národní stát. Praha 1923, s. 170–178. Národní rada v Americe. Konference zástupců českého a slovenského lidu v Chicagu. Naši delegáti. In: Beneš, V.: Vojáci zapomenuté fronty. Praha 1923, s. 244–245, 206–209 a 209–212.
- ⁹⁸ Bielik, F. a kol.: c. d., s. 112.
- ⁹⁹ Pichlík, K.: c. d., s. 374–375.
- ¹⁰⁰ Soupis dokumentů..., II. svazek, Praha 1998, dok. č. 845/1918, s. 132.
- ¹⁰¹ Dostalík, M.: Československé socialistické hnutí za první světové války a jeho přechod ke komunismu. In: Příspěvky k dějinám KSČ 1965/5, s. 730.
- ¹⁰² Mlynárik, J.: c. d., s. 212. Kadlec, R.: c. d., s. 170–172 a 221–223.
- ¹⁰³ Mlynárik, J.: c. d., s. 212. Klimek, A.: Říjen 1918 – vznik Československa. Praha – Litomyšl 1998, s. 124. V průběhu roku 1918 se vojenský nábor konal i na francouzské půdě. Pařížská krajanská kolonie o tom rozhodla 27. ledna 1918. Kontrolní mobilizační kancelář pařížské ČSNR měla také zajišťovat identitu, národnost, mravní a politickou zachovalost hlásících se Čechů a Slováků; vedla evidenci a vystavovala průkazy o zproštění služby. Odvody byly zahájeny 23. března 1918 za předsednictví malíře F. Kupky, zástupce zahraničního centra odboje v Paříži. Sychrava, L.: Československé revoluční hnutí na evropském Západě. Praha 1923, s. 55.
- ¹⁰⁴ Beneš, V.: c. d., s. 88.
- ¹⁰⁵ Referát učitele Vojty Beneše na konferenci Bohemian National Alliance v Clevelandu, Ohio dne 16. října 1918. In: Beneš, V.: Vojáci zapomenuté fronty. Praha 1923, s. 271–281.
- ¹⁰⁶ Rechcigl, M. jr.: c. d., s. 342. Sidor, K.: c. d., s. 161.
- ¹⁰⁷ Půjčka svobody. Poselství, září 1918. In: Beneš, V.: Vojáci zapomenuté fronty. Praha 1923, s. 266–270.
- ¹⁰⁸ Zlatá kniha..., c. d., s. 71.
- ¹⁰⁹ Sidor, K. v citovaném díle na s. 154 – 156 uvádí dva další signatáře Pittsburské dohody – dr. G. Pecivala z ČNS a reverenda L. J. Karlovského ze SL. Medvecký, K. A. Slovenský

prevrat II. Bratislava 1930, foto za s. 80. Plesinger – Božinov, M.: Vzpomínky na první odboj. Praha 1997, s. 54. Čulen, K.: Pittsburghská dohoda. Bratislava 1937. Dérer, I.: Češi a Slováci ve střední Evropě. O tak zvané Pittsburghské dohode. Praha 1938.

- ¹¹⁰ Čapek, T.: c. d., s. 506.
- ¹¹¹ Masaryk, T. G.: Světová revoluce. Praha 1936, s. 255.
- ¹¹² Čapek, T.: c. d., s. 507.
- ¹¹³ Kovtun, J.: c. d., s. 219.
- ¹¹⁴ Soupis dokumentů..., c. d., II. svazek, Praha 1998, dok. 1174/1918, s. 182.
- ¹¹⁵ Slavné prohlášení československého lidu republiky Spojených států v den 4. července 1918. Adresováno pres. W. Wilsonovi, červen 1918. In: Beneš, V.: Vojáci zapomenuté fronty. Praha 1923, s. 226–230.
- ¹¹⁶ Čapek, T.: c. d., s. 507.
- ¹¹⁷ Tamtéž. Markovič, I.: c. d., s. 70.
- ¹¹⁸ Masaryk, T. G.: c. d., s. 351.
- ¹¹⁹ Kovtun, J.: c. d., s. 303–304.
- ¹²⁰ Rysková, S.: c. d., s. 579.
- ¹²¹ Soupis dokumentů..., c. d., II. svazek, Praha 1998, dok. č. 1269/1918 a 1275/1918, s. 197–198.
- ¹²² Klimek, A.: c. d., s. 86–94. Soupis dokumentů..., c. d., II. svazek, Praha 1998, dok. č. 1306/1918, s. 203.
- ¹²³ Musil, F. L.: c. d., s. 28.
- ¹²⁴ Čapek, T.: c. d., s. 508.
- ¹²⁵ Kozák, J. B.: T. G. Masaryk a Washingtonská deklarace v říjnu 1918. Praha 1968, s. 66–71 a 107.
- ¹²⁶ Tamtéž, s. 112–113. Sychrava, L. – Werstadt, J.: c. d., s. 31–32.
- ¹²⁷ Rychlík, J.: Vznik společného státu Čechů a Slováků. In : Českoslovenství součást evropanství. Brno 1996, s. 130 – 153.
- ¹²⁸ Klimek, A. c. d., s. 182–231.
- ¹²⁹ SÚA – ZTA 980. Memorandum ... c. d., s. 4. Naše zahraničí 1924, sv. 3, s. 139. Sychrava, L. – Werstadt, J.: c. d., s. 32. J. Kudela v publikaci Rok 1918 v dějinách, část II. (červenec–prosinec), Brno 1928, s. 75 dospěl v kapitole Boje u Terronu a Vouziers k těmto číslům: 183 padlých dobrovolníků (z toho 9 důstojníků), 876 raněných a 59 pohřešovaných. R. Kadlec ve výše uváděné vzpomínkové práci Rok československého vojska ve Francii, s. 231 bilancuje ztráty československých legií takto: 9 mrtvých důstojníků a 174 mužů, 18 raněných důstojníků a 858 mužů a nezvěstný jeden důstojník a 68 mužů. V příspěvku Československé legie za 1. světové války O. Rampula uvádí 174 padlých vojáků a 9 důstojníků, 876 raněných a 63 pohřešovaných osob. In : Českoslovenství součást evropanství. Brno 1996, s. 171. V případě uvedení vyšších čísel obětí a raněných jsou evidentně započítáni i legionáři, kteří přišli do Francie z dalších zemí.
- ¹³⁰ Voska, E.V.: c. d., s. 62–63.
- ¹³¹ Beneš, V.: c. d., s. 49. Krajanské vyúčtování zahraniční akce není totožné s pozdějším Masarykovým. Pecháček, J.: Masaryk, Beneš, Hrad. Praha 1996, s. 84–85. Určité údaje o finančních příspěvcích slovenské Ameriky – Slovenské ligy k 22. a 23. únoru 1918 uvádí Sidor, K. v c. d., s. 136.
- ¹³² Zlatá kniha..., c. d., s. 69.

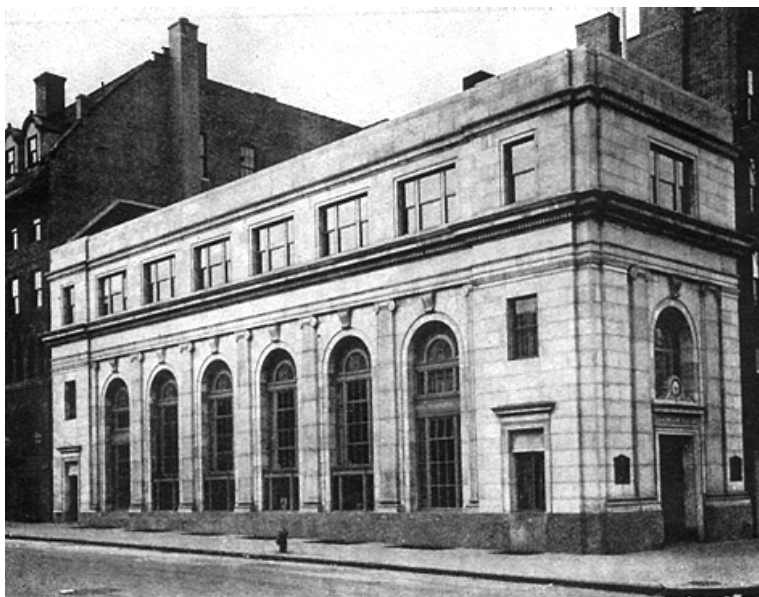
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

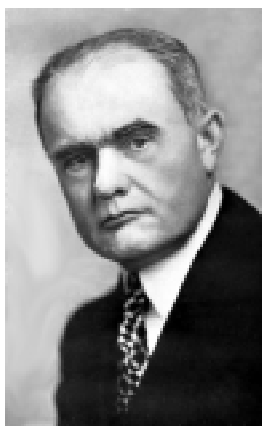
Josef Čermák (v mladším věku) a MUDr. Jan Rudiš-Jičínský

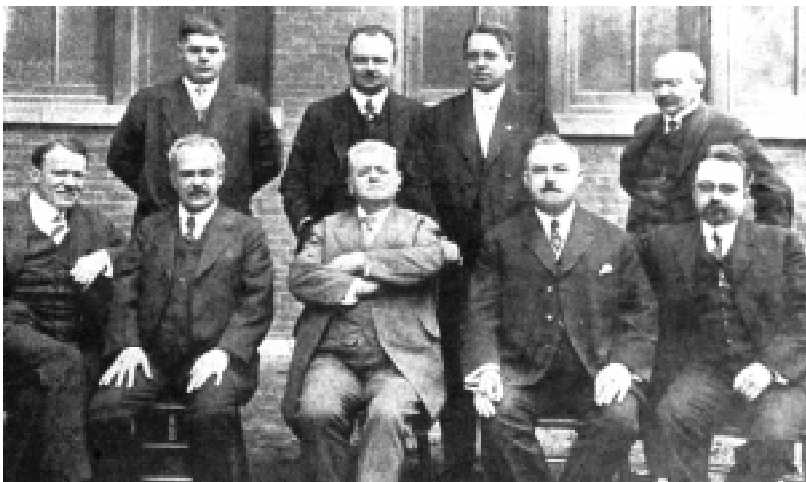
Sokolovna v Omaze byla zpřístupněna 6. srpna 1899

Finanční opora československého prvního odboje Bank of Europe v New Yorku byla otevřena 5. července 1910 (zanikla v době hospodářské krize 28. srpna 1931)

Ing. Josef Tvrzický-Kramer, prof. Jaroslav J. Zmrhal a JUDr. Karel Pergler (zleva)

Aktéři první konference Českého národního sdružení v Clevelandu 13. a 14. března 1915 K. Kavan, J. J. Zmrhal, JUDr. J. E. Salaba-Vojan, C. B. Svoboda (stojící zleva), E. V. Voska (vedoucí krajanské kontrašpionáže), J. F. Štěpina, F. Kysela, F. J. Truneček a MUDr. L. J. Fisher (sedící zleva)

Česká síň v Clevelandu přerostla ve dnech 22.–23. října 1915 rámeček života české menšiny – České národní sdružení a Slovenská liga zde uzavřely dohodu o příští spolupráci amerických Čechů a Slováků v odboji

Albert Mamaty, generál Milan Rastislav Štefánik a MUDr. Ludvík J. Fisher (zleva) v červenci 1917 ve Washingtonu v přestávce jednání o možnosti založení československé legie ve Francii (v pozadí Kapitol)

Ústřední budova československého tábora pro dobrovolníky ve Stamfordu

Národní kolek – jeden z agitačních prostředků československého odboje v zámoří

Česko-Slovenská Dohoda,
uzavretá v Pittsburghu, Pa., dňa 30. mája, 1918.
Predstavitelia slovenských a českých organizácií vo
Spoj. štátoch.

Slovenskej Ligy, Českého Národného Sdruženia
a Svätu Českých Katolíkov.

porokovali za prítomnosti predsedu Česko-Slovenskej Nář. Rady, prof. Masaryka, o česko-slovenskej otázke a o našich posavadných programových prejavoch a usniekli sa nasledovne:

"Schvalujeeme politický program usilujúci sa o Spojenie Čechov a Slovákov v samostatnom štáte i Českých Zemí a Slovenska.

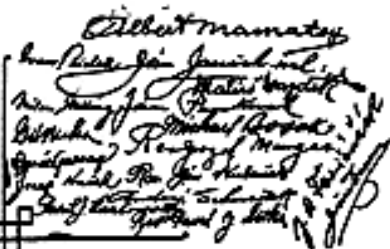
"Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy.

"Slovenčina bude úradným jazykom v škole, v úrade a vo verejnom živote vôbec.

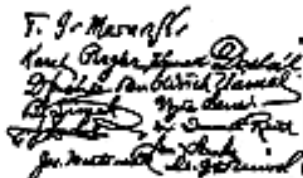
"Česko-slovenský štát bude republikou, jeho konštitúcia bude demokratická.

"Organizácia spolupráce Čechov a Slovákov vo Spoj. štátoch bude podľa potreby a meniacej sa situácie, pri spoločnom dorozumení, prebiehať a upravená.

"Podrobné ustanovenia o jariadení česko-slovenského štátu ponechávajú sa osvobodným Čechom a Slovákom a ich právoplatným predstaviteľom."

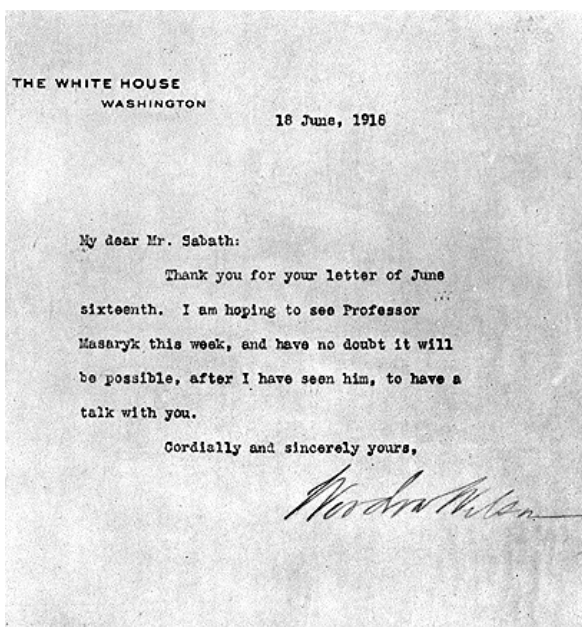
Albert Mamaty
Karel Rieger
Svatopluk Kratochvíl
Karel Benčina
Karel Benčina
Karel Benčina
Karel Benčina
Karel Benčina
Karel Benčina
Karel Benčina
Karel Benčina

V. J. Masaryk
Karel Rieger
Svatopluk Kratochvíl
Karel Benčina
Karel Benčina
Karel Benčina
Karel Benčina
Karel Benčina
Karel Benčina

T. G. Masaryk mezi československými dobrovolníky ve Stamfordu v létě 1918

Výrazem sblížení mezi W. Wilsonem s T. G. Masarykem byl dopis amerického státníka ze dne 18. června 1918 československému vůdci zahraniční akce

„Včelky“ Českého národního sdružení v Chicagu; jejich zakladatelka Anna J. Nováková sedí třetí zleva

Pomník československých legionářů ve Vouziers

ZUSAMMENFASSUNG

DIE AMERIKANISCHEN SOKOL-MITGLIEDER UND DIE ERSTE AUSLÄNDISCHE AKTION

Jiří Jožák

Dr. phil. Jiří Jožák will mit seinem Artikel zur geschichtlichen Untersuchung der tschechischen, aber auch slowakischen Sokol-Bewegung hinter dem Atlantik im Zeitraum 1914–1918 beitragen.

Angeichts des verlaufenden Ersten Weltkriegs und der Formierung der tschechoslowakischen Widerstandsbewegung konnte er sich nicht nur auf die Frage des Sokol-Vereins konzentrieren. Er nimmt sie deshalb auf Hintergrund der Zeit und der Hauptereignisse wahr; konzentriert sich dabei auf Erfassen der Entwicklung der Sokol-Bewegung in den USA und auch ihres Beitrags für die Entstehung der Tschechoslowakei.

Der Umfang der Studie erlaubt dem Autor nicht, sich mehr mit den nicht unbedeutenden Reibereien unter den Sokol-Mitgliedern und auch mit den Nachteilen, die diese Reibereien begleiten, zu beschäftigen. Der Beitrag konzentriert sich also vor allem auf den belegbaren Einsatz der Sokol-Mitglieder in die tschechoslowakische ausländische Aktion in Amerika und später in Frankreich.

Der Autor bemüht sich um die Erinnerung an den Anteil bei der Finanzierung der ersten Widerstandsbewegung. Er vergisst nicht den Verlauf der merkwürdigen Propagandakampagne zu Gunsten der Tschechoslowakei, die von der tschechischen und slowakischen Minderheit im Übersee entwickelt wurde. Auch vermerkt er die nicht geringe Hilfeleistung der Sokol-Mitglieder für die Aufschwung der landsmännischen Gegenspionage und des Kurierdienstes. Weiter versucht er die vermutliche Menge der Sokol-Mitglieder unter den Freiwilligen in der tschechoslowakischen Legion in Frankreich und deren Tätigkeit zu erfassen. Die Sokol-Mitglieder fehlten auch nicht unter denjenigen Auswanderern, die den tschechoslowakischen Vertretern in Paris bei den komplizierten Verhandlungen mit den amerikanischen Repräsentanten über die Zukunft Österreich-Ungarns und Europas halfen.

Zum Schluss erinnert die Arbeit, dass aus dem „tschechischen und slowakischen Amerika“ vor allem die tschechischen Sokol-Mitglieder dem Gedanken der Existenz der Tschechoslowakei auch in der Zukunft treu blieben.